

Vážení čtenáři revue Universitas,

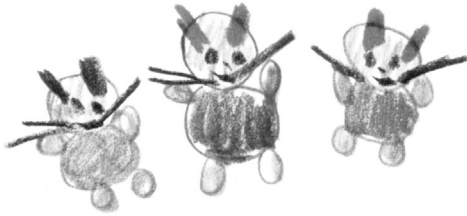
zanedlouho uplyne další rok našeho života, rok, ve kterém jsme si vzpomněli na konec II. světové války a na další radostné i smutné události. Některým z nich jsme věnovali pozornost i v Universitas, i když jsme se zaměřili spíš na zlomky toho, co se děje na vědecké scéně a jakou roli na ní hraje naše univerzita. Někdy nestačil obvyklý počet stran, a proto jsme Vás v létě překvapili dvojcíslím. Věříme, že Vám více článků i informací o prázdninách přišlo vhod.

Čtvrté číslo revue je zase o něco rozsáhlejší, než jsme zvyklí, sešlo se nám hodně příspěvků a také chceme „vyrovnat“ rozdíl v celkovém rozsahu ročníku. Budou Vás zde provázet dětské kresby o lásce z drobné knížky Bůh žehnej lásce, které je věnován jeden příspěvek.

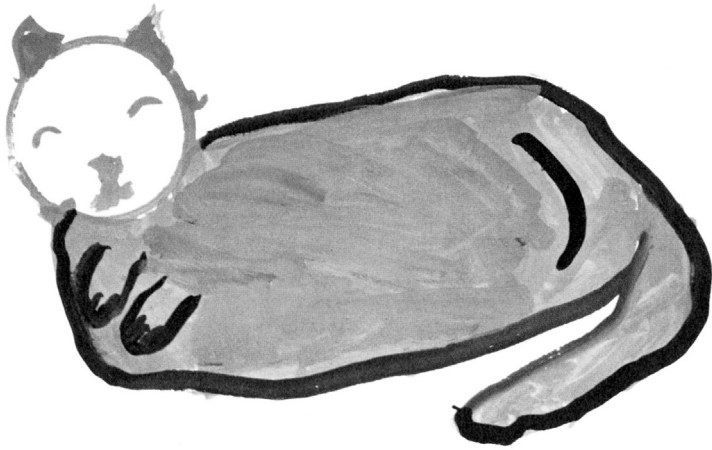
Otevírá se před námi rok 2016. Nebude asi zrovna klidný. Ale právě proto Vám přejeme, abyste si zachovali dobrou mysl. K tomu se snad podaří přispět i Universitas. Ale to závisí i na Vás, pokud nás dále budete číst a pokud nám v práci pomůžete. Vždyť mnozí z Vás jsou nejen čtenáři, ale i autoři článků, které se na stránkách časopisu objevují.

Přeji vám krásné vánoční svátky a mnoho pohody v soukromém i pracovním životě v následujícím roce.

Ivana Holzbachová, šéfredaktorka

Kittens

My cat falls in love and stays out
all night and then he brings a lot of
kittens back.

Česká antarktická stopa – expedice 2014–2015

KATEŘINA OLEJNÍČKOVÁ

Představte si, že můžete cestovat opravdu daleko na místa, kam lidská noha téměř nevkrčila. Které nejexotičtější místo vás napadne? Tropické deštné pralesy Amazonie, vysoké hory Himálaje... Co takhle Antarktida? Že jde o neobvyklou destinaci, se určitě shodneme, stejně tak na tom, že je to opravdu daleko. Možná si říkáte, že dostat se na Antarktidu je prakticky nemožné, přesto tam každý rok míří skupinka Čechů. Česká republika zde totiž už skoro jedno desetiletí provozuje vědeckou stanici a já jsem měla tu čest být pro tento rok součástí expedice.

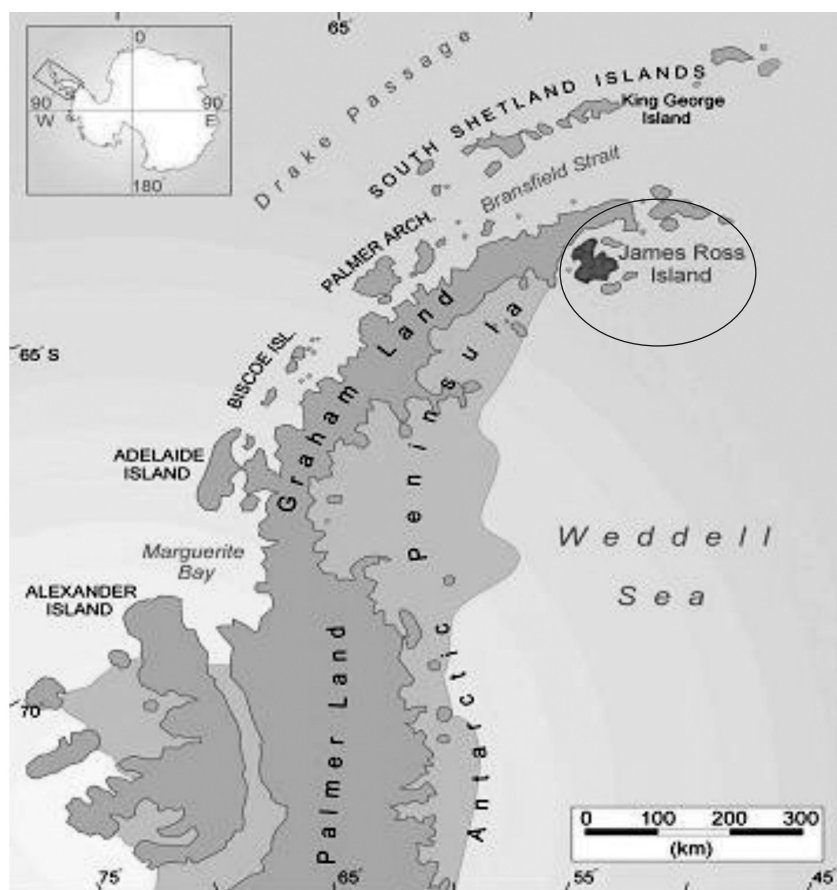
Nejodlehlejší kontinent

Antarktida je místo člověkem téměř nedotčené. Jen pro nástin některá fakta. Název pochází z řečtiny a znamená „naproti Arktidě“, tedy v přeneseném významu „naproti severu“. K Antarktidě náleží množství ostrovů, a proto se za hranici polární oblasti považuje tzv. antarktická konvergence, místo kde se studené Antarktické proudy dostávají pod teplejší jižní, v praxi jde o 50–63° jižní šířky. Nejkratší vzdálenost, kterou je nutné překonat, aby se člověk na kontinent dostal, je asi 1 000 km. Právě to je šířka Drakeova průlivu, který odděluje Antarktidu od Jižní Ameriky. Krajina i podnebí jsou natolik drsné, že se tu lidé nikdy trvale neusadili. Jedinými obyvateli jsou vědci; v letní sezóně jich je přes 4 000, v zimní kolem 1 000. Podnebí na Antarktidě je extrémně studené, suché a větrné. Antarktida je opravdu jedno z nejněhostinějších míst na zemi; průměrná nadmořská výška kontinentu činí asi 2 000 m, rychlost větru může dosahovat až 300 km/h a byla zde také naměřena nejnižší teplota na světě: mrazivých -89,2 °C. Sníh a led tvoří pokrývku 90 % celého území kontinentu. Ledový příkrov má mocnost až 5 km a při jeho tání se podél jižního pobřeží odlamují až 60 m vysoké kry. Pod touto těžkou ledovou peřinou se ukrývají hory, pláně i oceánské dno. Ve skutečnosti není Antarktida souvislý kontinent, ale skládá se ze dvou velkých ledových hmot – východní hornaté pevninské Antarktidy a západní Antarktidy, která je tvořena shlukem ostrovů propojených ledovým příkrovem. Obě části odděluje Transantarktické pohoří vypínající se místy až do výše 4 500 m. Antarktida nepatří žádnému státu. V duchu Antarktické smlouvy z roku 1959 jsou zmrazeny všechny územní nároky, zakazují se jakékoliv vojenské aktivity i těžba nerostných surovin. Vzhledem k odlehlosti byla Antarktida dlouho neprobádanou oblastí, systematický výzkum zde začal až na začátku minulého století. V současné době udržuje sedmáct států

48 výzkumných stanic včetně té české. A právě díky výzkumné činnosti na této stanici patří Česká republika mezi státy s hlasovacím právem v Antarktickém smluvním systému.

Česká polární stanice

Česká polární stanice Johanna Gregora Mendela byla vybudována v letech 2005–2006 na ostrově Jamese Rosse na závětrné (východní) straně Antarktického poloostrova. Stanice byla pojmenována na počest brněnského vědce, zakladatele moderní genetiky. Postavit stanici prakticky na zelené louce, bez jakékoliv těžké techniky, je opravdová výzva; celkem bylo nutné vylodit více

Přehledová mapa Antarktického poloostrova a přilehlých ostrovů včetně ostrova Jamese Rosse, na kterém je umístěna česká polární stanice.

než 150 tun materiálu. Kromě obytné budovy, která je řešena jako dřevostavba, je tu i 9 přídavných kontejnerů. Ale to stálo za to! Na stanici může sezónně pobývat až 20 vědců a techniků. Uživatelé se snaží co nejméně zasahovat do okolního prostředí, řídí se přísnými ekologickými pravidly a využívají větrnou a solární energii, které dohromady mohou pokrýt až 70 % potřeb základny. Zbytek je dodáván pomocí dieselaagregátu. Stanice byla koncipována pro letní provoz, a je tedy obydlena během antarktického léta – od prosince do března. Pobyt zde je velmi komfortní, nechybí teplá voda, hygienické zázemí v podobě splachovacího WC a sprchy, plnohodnotná kuchyně, elektrická energie a 2 laboratoře se základním laboratorním vybavením pro potřeby vědců. Stanice leží přímo na pobřeží, takže z poloviny oken je nádherný výhled na průliv Prince Gustava s Antarktickým poloostrovem v pozadí. Pro zajímavost, její přesná lokalizace je $\varphi = 63^{\circ} 48' 02''$ S, $\lambda = 57^{\circ} 52' 57''$ W a je jedinou stanicí na ostrově.

Od počátku velké cíle

Ve srovnání s ostatními stojí česká stanice na docela pohostinném místě. Přestože je ostrov Jamese Rosse téměř celý zaledněný, budova byla postavena v jeho odledněné severní části. Právě přítomnost této unikátní odledněné oázy rozhodla o umístění stanice. Proces deglaciace totiž stále probíhá, a umožňuje tak realizovat jedinečný výzkum změn zalednění a proměny reliéfu i procesu osídlování odledněných ploch živými organismy. A je co mapovat! Změny v této oblasti jsou poměrně dramatické, vždyť oblast Antarktického poloostrova se ohřívá nejvíce z celé jižní polokoule. Prakticky od počátku českých výprav probíhá kontinuální měření teplot. Získaná data jsou velmi cenná pro odhad dopadů změny klimatu na živou přírodu i další postup odledňování. Na klimatologický výzkum je úzce navázán výzkum změn objemu místních ledovců a výzkum změn ve složení a rozšíření rostlinných společenstev. Přestože má odledněné území charakter polární pouště, je předmětem zájmu mnoha biologů, kteří zde mapují lokální biodiverzitu, ať už jde o bakteriální, rostlinná nebo živočišná společenstva.

Studenti Masarykovy univerzity mají posledních pět let jedinečnou šanci se na stanici osobně vypravit a realizovat zde vlastní projekt. Mezi těmito mladými vědci nechyběli periglaciální geomorfologové studující vliv klimatických změn na tání permafrostu, parazitologové mapující osídlení trávicího traktu tuleňů, tučňáků a chaluh, analytičtí chemici detekující rtuť v rozkládajících se tělech tuleňů nebo mikrobiologové zkoumající diverzitu mikroorganismů a jejich metabolitů. Právě mikrobiologie je oborem, kterému se věnuji já. Mikrobiologie na Antarktídě v současnosti zažívá boom. S rozvojem nových sekvenačních metod se lze podívat na mikrobiální společenstva komplexně, včetně všech bakterií, které zatím nejsme schopni kultivovat. A není jich zrovna málo: předpokládá se, že 99–99,9 % bakterií kultivovat nelze, protože neznáme jejich

specifické nároky na živiny a ostatní podmínky vnějšího prostředí. Já letos zamířila na jih s projektem zaměřujícím se na studium antibakteriálních metabolitů produkovaných bakteriemi proti jiným bakteriím, tj. v podstatě antibiotiky, které by bylo možné využít v boji proti rezistentním bakteriím.

Vzhůru na jih

Expedice začala 29. prosince v brzkých ranních hodinách na autobusovém nádraží v Brně. Přes přestupní uzly Vídeň a Řím nás čekal noční let přes Atlantik směr Buenos Aires. Po nekonečných 13 hodinách letadlo dosedlo na ranvej v hlavním městě Argentiny, kde toho času zrovna vrcholilo léto. Ze zimy přímo do tropů. Navazující spoj odlétal až večer, takže příjemným zpestřením byla návštěva Velvyslanectví České republiky v residenční čtvrti tohoto třímilionového města. Večer se přepravujeme na letiště, směr největší město patagonské provincie Santa Cruz – Rio Gallegos. V Riu slavíme konec roku a novoroční přípitek se upíná k myšlenkám na co nejkratší a nejhladší přepravu na Antarktidu. Bohové stáli na naší straně, 6. ledna nás vojenský nákladní letoun typu Hercules C-130 argentinského letectva přepravil přes Drakeův průliv na vojenskou základnu Marambio na ostrově Seymour. Cesta trvá tři a půl hodiny, což je obrovský rozdíl oproti lodi, která potřebuje na stejnou vzdálenost několik dní. Bohužel, počasí nad Seymourem je poměrně nestabilní, takže občas bývá nutné letoun otočit a letět zpět na pevninu. A pak se stává nejbolestivějším místem tohoto typu přepravy absence záchodu. To naštěstí není náš případ, a tak odpoledne dosedáme na vůbec první letištní dráze vybudované v Antarktidě. Dráha dodnes patří mezi nejpoužívanější mimo jiné proto, že lze přistávat po celý rok. Marambio je čilé překladiště osob i nákladu, v létě může počet dočasných obyvatel základny vzrůst až na 150. Expedice zde běžně tráví několik dní až týdnů čekáním na vhodné letové podmínky a až na ně přijde řada s přepravou. Naštěstí naše cesta pokračuje jako na drátkách, na Marambiu stihneme pouze poobědvat, a hned poté jsou ve dvou vlnách přepraveni lidé i většina materiálu vrtulníky na 80 km vzdálený ostrov Jamese Rosse. Za jeden den z jihoamerické pevniny až na stanici poblíž Antarktického poloostrova. A je to tu, jsme na 6 týdnů sami na obtížně přístupném ostrově, 15 000 km od domova.

První dojmy

Stanice je umístěna v prohlubni u moře, obklopena sopečnými svahy se zarovnanými temeny (tzv. mesety). Dále od stanice vystupují 80 milionů let staré křídové vrstvy plné zkamenělého dřeva. Vegetace je zde velmi sporá, v nejbujnějších oblastech rostou pouze pásy zelených mechů a oranžových lišejníků. V blízkém i vzdáleném okolí stanice mají vědci rozestaveny meteorologické staniceky neúnavně zaznamenávající průběh teplot, vítr, srážky. Po prvních

Tuleň Wedellův v průlivu Prince Gustava. Red island a Antarktický poloostrov v pozadí. Autor Kateřina Olejníčková.

Pohled na stanici od Creme colu za špatného počasí.
Autor Jan Kavan.

dnech, kdy bylo starostí všech co nejrychlejší odzímování stanice a zprovoznění všech jejích částí, se vědci soustředí na vlastní výzkum. Letos se zájem upírá kromě dlouhodobých klimatologických a glaciologických sledování hlavně na studium biodiverzity – jsou zde přítomni rostlinní fyziologové, algolog i mikrobiolog. Plánují se první výpravy do terénu i dlouhodobější rozvrh aktivit, jako je například několikadenní kemp v nížině Abernethy. Kromě nepříznivého počasí (především silného větru) je potřeba počítat s tím, že zhruba jednou za týden vyjde na každého člena expedice služba v kuchyni, kdy musí uvařit pro 15 lidí. Prakticky každý den jsme venku v terénu. Velmi rychle se začnou hromadit vzorky, které kromě vlastního výzkumu sbírám i pro další kolegy – stěry z tělních otvorů tučňáků a tuleňů, exkrementy chaluh jižních kvůli virovým

Práce mikrobiologa v terénu, stěr z tulení mumie. Autor Alena Žákovská.

nákázám, které sem mohou být zavlečeny z pevniny, i vzorky vody, půdy a rostlin z dochodné části ostrova pro detekci mikrobiálních společenstev i možného antropofilního znečištění. Přibližně jednou týdně se vydáváme na odchyt tučňáků. Vzhledem k trvalému zámrazu není možné použít zodiaky, a tak se všude chodí pěšky, tedy i na jediné místo, kde se tučňáci vyskytovali – na 8 km vzdálený mys Lachman. Výběžek končí několik desítek metrů vysokou skalní stěnou, kterou je potřeba slanit. Ale dole, pokud jsme měli štěstí, jsme mohli pozorovat vyhřívající se tuleně Wedellovy a krabožravé, tučňáky kroužkové a oslí. Tučňáci si od lidí drží určitý odstup. Když jsme se přiblížili asi na 2 m,

Tuleň Wedellův vyhřívající se na slunci.
Autor Kateřina Olejníčková.

Mládě tučňáka kroužkového.
Autor Jan Kavan.

začali vrtět hlavičkami, mávat křídly nebo se rovnou dali na taktický ústup k moři. To tuleni byli natolik klidní, že je můžete i překročit a téměř si vás nevšimnou. Obávaného tuleně leopardího, což je nebezpečný predátor, který dokáže člověka stáhnout pod vodu do hloubky a utopit ho, jsme našťastí nepotkali. Tučňáky jsme odchytili na co nejkratší dobu a co nejšetrněji, aby byla zvířata co nejméně stresována. Nezdá se to, ale tahle roztomilá zvířátka dovedou poměrně rychle běžet a mají neuvěřitelnou sílu v křídlech. Ale jakmile se jim překryjí oči rukou a oni nic nevidí, zklidní se a od té chvíle velmi spolupracují při odběru všech vzorků. Když je pouštíme, obvykle jen cosi zaštěbetají, zamávají křídly a už jsou v moři. Pobyt na stanici rychle ubíhá, den se pomalu zkracuje a už není nutné si na noc zatemňovat okna, aby člověk vůbec usnul. V únoru už je v noci taková tma, že je možné pozorovat souhvězdí jižní oblohy, jako Jižní kříž či Orion, jehož meč na jižní polokouli směřuje nahoru. Pomalu se blíží vyvrcholení expedice, několikadenní kemp v Abernethy. Bohužel ledový zámrz nepoleví a tak je nutné všechn materiál – stany, spacáky, jídlo na několik dní i vědecký materiál pro 7 osob – přepravit na dvou čtyřkolkách a na zádech účastníků kempu. Cesta přes Creme Col je dlouhá asi 15 km a je vhodné ji absolvovat v brzkých ranních hodinách, dokud je poměrně velká řeka Abernethy ještě zamrzlá. Cílem vědců jsou dva místní ledovce – Davies Dome a Whisky Glacier – a množství tuleních mumii, které zde zůstaly po nešťastnících, jež nenalezli cestu přes zámrz do moře. Mráz jejich těla velmi kvalitně zakonzervuje, takže je obtížné odhadnout jejich stáří. Podle zubů se však ví, že některé mumie jsou zde i desítky let. Jejich těla obrostlá mechem jsou nyní zájmem vědců, kteří na nich sledují proces kolonizace i koloběh rtuti v prostředí.

Celkem jsme v kempu strávili čtyři nezapomenutelné dny a nasbírali množství vzorků, které budeme dlouhé měsíce zpracovávat v laboratoři.

Blíží se zima

Koncem února, s nástupem zimy, se náš pobyt na stanici chýlí ke konci. Stanice se zazimuje a nás 21. února vyzvednou argentinské vrtulníky a přepraví na Marambio. Je to zvláštní pocit dívat se shora na hlavní budovu a rozestě červené kontejnery, na antarktickou krajinu lemující Wedellovo moře. Opouštět místo na konci světa, tak odlehlé, jak si jen dovedete představit, kde po šest týdnů vlála česká vlajka.

Tainova kritika teorie společenské smlouvy

IVANA HOLZBACHOVÁ

Teorie společenské smlouvy je jedna z teorií, které vysvětlují vznik organizované společnosti – státu s veškerým jeho aparátem. Vychází z představy, že na počátku existoval člověk v přirozeném stavu, absolutně svobodný, avšak bez morálky i zákonů, které by jeho činnost upravovaly. Ve většině případů bývá tato společnost líčena jako společnost, v níž je „člověk člověku vlkem“ (Th. Hobbes). Lidé si uvědomili nevýhodnost tohoto stavu pro všechny, a proto se dohodli, že se vzdají části své svobody (a suverenity) a tu přenesou na útvar vybavený zákony a zároveň mocí, která by byla schopna vynutit si jejich plnění a zároveň v případě potřeby chránit společnost navenek. Tak na základě smlouvy vzniká stát se svým právním a administrativním aparátem, soudní mocí, policií, vojskem a všemi dalšími atributy, které státu připisujeme.

Teorie společenské smlouvy hraje v dějinách úvah o společnosti velmi důležitou roli. Její začátky bychom mohli hledat v antice, u sofistů, konkrétně u Kritiase. Zlatý věk však prožívala v 16. a 17. století a nebyla bez významu ani ve století osmnáctém. Dokonce ještě ve 20. století ji jako myšlenkový model použil John Rawls a kolem jeho pojetí se rozpoutala živá diskuse.

V 19. století podrobil tuto teorii kritice Hyppolyte Taine (1828–1893), ve své době vlivný filosof, historik a literární kritik. Pro něho tato teorie neměla nijak zvláštní význam. Obrátil se proti ní především po roce 1870, kdy se – ořísen událostmi v době pařížské Komuny – začíná věnovat svému životnímu dílu – mnohasvazkovému *Původu současné Francie*.

V něm se Taine mj. zabývá – a to právě v souvislosti s Francouzskou revolucí – francouzskou filosofií 18. století. Píše, že v ní bylo něco zvláštního a mocného. Poukazuje na její dlouhý vývoj, ale také před ní varuje. Podle jeho názoru obsahuje dvě složky samy o sobě přínosné, v případě svého spojení však zkázonosné. Těmito složkami byla věda se svou metodou na jedné straně a používání jazyka, který vznikl díky klasickému duchu předchozího období, na straně druhé. Spojení těchto dvou komponent tedy podle Taina vedlo k revoluci.

Teorie společenské smlouvy takovým spojením byla. Pracovala pouze s abstraktním člověkem, který se tak stával metafyzickou bytostí, v níž byl zachován pouze malinký zbytek toho, co člověk skutečně je. Abstraktní člověk je bytost, která touží po štěstí a je s to rozumně uvažovat. Dalším zjednodušením, které Taine označuje jako příšerné, byl předpoklad, že o těchto bytostech lze uvažovat jako o matematických jednotkách. Těmto jednotkám se připíše uzavření společenské smlouvy – a ta je pak vnucována skutečnému existujícímu národu.

Tyto myšlenky vyjadřuje Taine v souvislosti s vytvářením první revoluční ústavy a poskytuje také ukázky toho, k jakým důsledkům abstraktní pojetí člověka v něm vedlo. Např. podle teorie společenské smlouvy nesměly ve státě existovat žádné korporace. Měl existovat jen stát a jednotlivci a žádné zprostředkující organizace. To se týkalo lokálních parlamentů, cechů, ale i klášterů. Byly zrušeny přirozené a tradiční jednotky. Stejně tak byly zrušeny staré provincie. Francie se měla stát šachovnicí rozdělenou do geometrických polí a na ní se měli vedle sebe (ale ne spolu!) pohybovat jednotlivci. Ještě konkrétněji tento příklad Taine rozvádí na klášterech. Že s nimi není něco v pořádku se vědělo už za Starého režimu (tj. přibližně od 15. stol. po revoluci v roce 1789). Proto se na jejich reformě pracovalo už od roku 1749. Taine – sám nijak zvláštní přívrženec církve a jejich zařízení – se domnívá, že se v této reformě mělo pokračovat. Sama o sobě byla podle jeho názoru instituce klášterů dobrá a po odstranění nefunkčních částí mohla klidně sloužit dál. Revoluce je však odstranila zcela.

Vraťme se však k problému abstraktního člověka. Podle Taina mají Francouzi v povaze, že jakmile objeví nějakou vlastnost, hned ji zobecní. V 18. stol. se to stalo s pojmem lidskosti v člověku. Neuvědomili si, že když ji objevili, měli k dispozici jen malou část člověka a že jim ušla velká část skutečné osobnosti. Přehlédli všechno to, co je dáno konkrétními zeměpisnými a historickými podmínkami. Tak se stalo, že v jejich představách byli všichni lidé stejní a zákon je jako stejné musel brát.

Podle Taina trpí abstraktním pojetím člověka i díla Montesquieuova a Voltairova. Tato díla jsou podle jeho názoru erudovaná i kritická, téměř exaktně ukazují dogmata a instituce, jsou tam filosofické pohledy na zřetězení faktů a obecný chod věcí, nechýbí tam nic – kromě duší lidí. Osmnáctému století podle něho chyběla sympatická představivost, jejíž pomocí se spisovatel přenáší do jiného člověka a reprodukuje v něm systém zvyků a vášní protikladných těm svým. Taine tuto neschopnost vcítění se srovnává s anglickými romanopisci 18. stol., kteří podle jeho názoru popisují osoby a jejich život daleko konkrétněji. Ve francouzské literatuře to však vypadá, jako by existovaly jen salony a literáti. Malé výjimky lze najít u Voltaira a Diderota – ne však v Diderotově *Jeptišce*, která je podle Tainova názoru příliš stranická.

Ještě silněji se přecenění rovnosti lidí objevilo v revoluci. Taine cituje různé dokumenty a pamflety z tehdejší doby a shrnuje, že v nich chybí jakékoli představa o lidském stvoření tak, jak ho máme před očima v polích a na ulicích; představují si ho vždy jako jednoduchý automat, jehož mechanismus je známý. Samá abstrakta a samá ideologie – to bylo podle Taina konečné slovo klasického ducha.

Redukcionismu v teorii podle Taina odpovídala i forma francouzštiny v 18. století. Vytříbila se tak, že se zdálo, že je preferovaným orgánem rozumu. Ale podle Taina byla jen orgánem určitého rozumu, rozumu „zvučného“, který chtěl mluvit s co nejmenší přípravou a s co největším pohodlím a nehodlal se

zabývat plností věcí. Slovník tehdejší francouzštiny, tvrdí Taine, byl extrémně omezený, srovnáme-li ho se Shakespearovou angličtinou nebo s řečtinou.

Tyto řádky napsal Taine na počátku svého obsáhlého díla a od svého názoru neustoupil ani o několik let později. Ve třetím díle své knihy píše, že princip rovnosti je přirozený instinkt Francouzů a ti nepřemýšlejí o tom, zda jeho uplatnění nemůže být někdy škodlivé. Jakoby zde navazoval na úvahy A. de Tocquevilla (1805–1859). Ten také zdůrazňoval touhu Francouzů (nebo i Evropanů obecně) po rovnosti, a to i v neprospěch svobody. A stejně jako Taine upozorňoval na to, že přemíra rovnosti může mít škodlivé účinky. Ostatně Taine Tocquevillovo dílo znal a názory, které oba vyjadřovali, nebyly jistě v tehdejší Francii ojedinělé. Skutečnost, že je Taine proklamoval daleko důrazněji než Tocqueville, mohla být dána odlišnou Tainovou zkušeností z doby, kdy Tocqueville už nežil.

Vraťme se od Tocquevilla k Tainovi a k pokračování jeho rozsáhlého díla. Teoretické pojetí člověka jako bytosti čistě racionální a toužící po rovnosti se projevilo i v praktické politice a v dějinách. Francouzi přenesli svou suverenitu z dějin do abstraktního světa idejí, do ideje člověka, která však byla jen stínem člověka. Lidé byli v hlavách vůdců revoluce absolutně stejní a všichni hlasovali pro „společenskou smlouvu“. Podle ní se všichni vzdali svých práv ve prospěch státu (chápaného jako zastánce lidu). Tuto myšlenku rozšiřovala mezi lidem jak shora vláda, tak zdola povstalci. Tak se stalo, že přechod suverenity z krále na národ byl snadnější a rychlejší.

Proti abstraktnímu člověku francouzských intelektuálů staví Taine historickou situací tak, jak se mu ji podařilo objevit studiem archivních a jiných dokumentů. Konstatuje, že ve Francii se nejednalo o abstraktní a matematické jednotky, ale o Francouze z roku 1789, což byli konkrétní lidé s vlastním temperamentem, dějinami atd. jako národ. Navíc měl každý z těchto lidí své individuální a zcela osobní vlastnosti. Polovina tohoto obyvatelstva byly děti, polovina z dospělých ženy. Z 20 obyvatel bylo 18 katolíků a z nich 16 jen ze zvyku a z tradice. Z 26 mil. lidí uměl číst a psát jen asi jeden milion. V oblasti státu bylo podle Taina kompetentních asi 500–600 lidí. Ale především tihle lidé a jejich předkové už 800 let tvořili národ, „tělo“, jehož každá buňka, ať si to uvědomuje nebo ne, má zájem na zachování tohoto organismu.

Jak je vidět, nahrazuje Taine mechanickou metaforou metaforou organickou. A hned z ní vyvozuje i morální apel: Buňky – lidé nepotřebují jen to, aby byl celek zachován. Podíl na jeho zachování je také jejich morální povinností. Každý člověk má dluh vůči státu, protože jako morální a fyzická bytost je výsledkem, k jehož vytvoření větší nebo menší mírou přispělo celé společenství. Stát je proto věřitelem svých občanů, stejně jako je otec věřitelem svých synů. A právě to pociťují lidé v pojmu vlast.

Pokud by Francouzi – ale v podstatě se to týká občanů jakéhokoli státu – uzavřeli nějakou smlouvu, tak to podle Tainova názoru bylo mlčky a dávno

před 18. stoletím. Stát nelze rozpustit. Musí mít veřejnou moc, kterou je nutno poslouchat. Pokud má tato moc nějaké části, musí být organizována tak, aby tyto části byly v souladu. Vedení těchto záležitostí musí být vloženo do všestranně způsobilých rukou a zákon nesmí dávat přednost ani většině, ani menšině, ale má preferovat celé společenství. To je podle Taina první a základní bod smlouvy a na něm nesmí ani menšina ani většina, ani národem zvolený parlament nic změnit. Ani celý národ, to proto, že společná věc není vlastnictvím národa, ale celého minulého, přítomného a budoucího společenství. Tvůrce ústavy musí mít na mysli všechny tyto tři časové dimenze, a pokud ústava splňuje tento účel, pak ať už je oligarchická, monarchistická nebo aristokratická, je dobrá. Ústava je podle Taina nástroj, který v žádném případě nesmí vést k rozkladu státu. Žádná ústava nemá nárok na absolutní platnost. Musí se přizpůsobit zeměpisné a společenské situaci.

Když Taine sleduje průběh revoluce, upozorňuje na to, že k prvnímu lidovému povstání došlo ještě před vypuknutím revoluce v Provincii. Toto povstání označuje za sociální, protože se obracelo proti všem lidem, kteří měli ve stávajícím řádu vedoucí postavení. Taine naznačuje, že už tito povstanci byli ovlivnění teorií společenské smlouvy. Prosazovali brutálně a libovolně vše, o čem si mysleli, že patří k přirozenému řádu. Požadovali hlasovací právo a nutili bohaté, aby se rozdělili s chudými.

Naprosto zjevně a silně působila teorie společenské smlouvy v Zákonodárném shromáždění. Jeho část tvořili lidé, kteří se domnívali, že jejich teorie je schopna nahradit zkušenost. Chtěli postupovat deduktivně, stejně jako Rousseau.

Tady narážíme na fakt, který ze zcela logických důvodů prolíná celou Tainovu práci. Píše-li Taine o společenské smlouvě, má na mysli Rousseauovu teorii. Tato otázka by stála za rozbor. Je faktem, že francouzská revoluce nebo alespoň radikálnější část revolucionářů se odvolávala na Rousseauovu teorii. Je samozřejmě otázka, nakolik ji znali a nakolik se jim Rousseau – často aniž si to uvědomovali – stal pouze heslem, zástěrkou pro jejich vlastní cíle a požadavky. Druhým faktem ovšem je, že v předrevolučních salonech, na které se Taine na počátku své práce odvolává, se probírala spíš Lockova teorie. Rousseau tu svou vytvořil později a navíc se tato teorie dost lišila od předchozích. Ty většinou ponechávaly jednotlivcům iniciativu přinejmenším při soukromém rozhodování, které se ovšem u Locka vztahovalo i na celou hospodářskou činnost. Rousseauova teorie naopak tak silně zdůrazňovala podřízenost jednotlivce „obecné vůli“, zájmu společenského celku, že někteří z pozdějších myslitelů považovali Rousseaua za jednoho z otců totalitarismu. Jeho předchůdci byli naopak tou či onou měrou přívrženci liberálního uspořádání. Při úvahách o ideologii francouzské revoluce by se na tento fakt nemělo zapomínat.

Taine poukazuje na to, že Zákonodárné shromáždění odmítlo reformy, které Ludvík XVI. navrhoval už v létě 1789. Domnívá se, že tak tomu bylo proto, že

si mysleli, že jejich povinností je změnit společenský řád od A po Z. To jim prý rozkazoval čistý rozum, který vymyslel lidská práva a ustanovení „společenské smlouvy“.

Když Taine hodnotí výsledky práce Zákonodárského shromáždění, není bilance nijak příznivá. Zákonodárské shromáždění sice svými zákony položilo základ občanského zákoníku. Ale po politické stránce se chovalo jako utopista a snilek: od začátku do konce se řídilo Rousseauem. Nevidělo lidi takové, jací jsou, ale abstraktně. Odstranilo starou společnost – rozložilo ji na atomy, individua – ale nebylo s to vybudovat novou.

Taine tento neúspěch zákonodárců vysvětluje tím, že jim chyběla silná armáda. (Uvádí přitom zajímavý příklad z jemu současného Ruska. Car Alexandr si prý mohl dovolit zrušit nevolnictví mj. právě proto, že silnou armádou disponoval.) Obrali krále o veškerou moc a vliv a konečným výsledkem byla taková anarchie, jakou země nezažila od 9. století. Za těmito řádky se skrývá myšlenkový skok: změny nemělo provádět Ústavodárské shromáždění, ale král vybavený veškerou mocí a autoritou. Bez ohledu na otázku, zda takto silný král (což Ludvík XVI. nebyl) by byl ochoten takové změny provádět, nabízí se opět určitá analogie k Tocquevillovu myšlení, v tom smyslu, že oba – Taine i Tocqueville – byli víceméně přesvědčeni o nutnosti společenských změn ve Francii, dali by však přednost reformám před revolucí; oba si také byli vědomi toho, že toto řešení bylo znemožněno slabostí a nerozhodností krále a nejednotností státní správy. Revoluce však tento stav ještě posílila.

Vytváření nové ústavy bylo v Zákonodárném shromáždění nad lidské síly. Zákonodárci potřebovali zvnějšku jistotu a nezávislost, uvnitř klid a řád a kompetentního a uznávaného vůdce a co největší chladnokrevnost, zdravý a praktický rozum a disciplínu. Nic takového v Zákonodárném shromáždění neexistovalo. Chyběly v něm (kromě Mirabeaua) vůdčí osobnosti, a vládl v něm obrovský zmatek. Každý argumentoval po svém, bez ohledu na výroky ostatních. Chyběla disciplína. Ke zmatku ještě přispěla citlivost (vzdělaných) Francouzů 18. století. Původně byli vychováni ke vstřícnému a elegantnímu chování a bitva v parlamentu je překvapila. Ona sama však byla následkem revolučních událostí. Revoluce zrušila výsady a omezení týkající se získávání úřadů. Najednou všichni toužili po vzestupu – a tato situace bude trvat i po revoluci.

Tainova kniha byla příspěvkem k diskuzi o Francouzské revoluci, která se ve Francii často v různých obměnách opakuje. Ostatně, Taine se v posledním dílu své práce snaží přes popis napoleonského režimu dostat i ke kritice jemu současné Francie. Není divu, že jeho dílo vzbudilo ohlas. Sociolog Paul Lacombe (1834–1919) mu dokonce později věnoval celou knihu (*Taine – historie et sociologie*, 1909). Z ní vybírám několik kritických názorů.

První z nich se týká toho, čemu jsem tuto stať především věnovala, Zákonodárnému shromáždění a jeho pokusu zformulovat ústavu na základě teorie společenské smlouvy, a to konkrétně otázce výběru poslanců. Lacombe tvrdí,

že Taine není k Zákonodárnému shromáždění vysloveně nepřátelský, ale když odhalil jeho omyly, nevzal dostatečně v úvahu, za jakých okolností bylo vytvořeno a nahradil to psychologickou tezí, totiž, že Francouzi příliš věří na člověka obecně, a tedy jsou pro dokonalou rovnost. Naproti tomu Lacombe argumentuje, že zatímco Starý režim rozlišoval podle rodu, ani Zákonodárné shromáždění nebylo pro úplnou rovnost, nýbrž požadovalo, aby kandidát prokázal své schopnosti. Viděli jsme, že kritika je tu poněkud posunutá: Taine netvrdí, že Zákonodárné shromáždění nehledalo kvalitu. Konstatuje pouze, že volební systém postavený na základě rovnosti výběr podle skutečných kvalit znemožňoval.

Sám Lacombe píše, že se ostatně Zákonodárné shromáždění příliš nepletlo, když se jeho členové domnívali, že hlavním přáním člověka obecně je rovnost.

S kritikou Tainova přecenění myšlenky rovnosti souvisí i Lacombovo tvrzení, že se Taine mýlí, když se domnívá, že revoluce byla dílem šlechty ze zámek, která nic nevěděla o lidu. I když je pravda, že v zámeckých salonech mohly o lidu existovat určité iluze, členy Zákonodárného shromáždění byli ve velké většině právníci, lékaři, faráři a obchodníci, kteří s lidem přicházeli do blízkého styku.

Poměrně dost místa věnuje Lacombe i kritice Tainova názoru, že revoluční myšlení a revoluci hodně ovlivnil Rousseau. Hlavními Tainovými argumenty podle Lacomba bylo:

1. že se na Rousseaua během revoluce odvolávalo hodně lidí,
2. že Revoluční shromáždění prohlásilo teorii o suverenitě lidu,
3. že existovala hlubší podoba mezi Rousseauovými politickými úvahami a politickým uvažováním revolucionářů a konečně,
4. že byl Rousseau v revolučním parlamentu často citován.

Proti tomu polemizuje Lacombe konstatováním, že časté odvolávání se na Rousseaua, ať už v parlamentu nebo jinde ještě neznamenal, že řečníci (příp. pisatelé) Rousseaua skutečně četli nebo, že jejich interpretace Rousseaua nebyla ovlivněna jejich vášněmi. Ani podobnost jejich a Rousseauova uvažování není prokazatelná – Lacombe se zde dokonce odvolává na Tainovu argumentaci z *Dějiny anglické literatury* a jeho tvrzení, že Francouzi prostě příliš abstraktně uvažují o člověku. A nakonec: Kromě Rousseaua byli v parlamentu často citováni i jiní osvícenci, např. Voltaire a Montesquieu nebo američtí revolucionáři. Lze také ukázat, že revolucionáři si brali z Rousseaua jen to, co jim vyhovovalo. Lacombe to ukazuje na Robespierrovi, který ovšem také chválil inteligenci mas, což by Rousseau nikdy neudělal. Když se Robespierre dostal do Výboru veřejného blaha, začal tam vládnout jako diktátor a vůči lidu mluvil tónem učitele. Nakonec to dospělo k teroru a diktatuře jednoho muže. Naproti tomu Rousseau také uvažoval o diktatuře, ale v jeho případě byl diktátor vybrán řádnou lidovou volbou za určitých mimořádných podmínek. V tom se tedy Rousseauova teorie značně odlišovala od praxe jeho žáka, za kterého se Robespierre prohlašoval.

Skončila jsem ukázkou jednoho z polemických názorů, které Tainova kniha podnítila. Na jeho hlavu se snesla řada dalších kritických připomínek, a to nejen ideologických, ale i odborných. Ačkoli Taine při své práci věnoval hodně času studiu pramenů, jeho kritici mu vytýkali jejich špatný výběr, špatnou interpretaci i to, že některé zanedbal. Je otázka, jak se na jeho dílo o Francouzské revoluci dívat. Nezbyvá než vycházet z toho, že Taine vyděšený a rozhořčený z toho, co se stalo v průběhu Komuny i jejího potlačování a nespokojený se současným stavem Francie dal průchod i svým citům. Ačkoli snaha o prozkoumání pramenů, jejich rozsáhlé citace, statistické údaje uveřejňované v *Původu současné Francie* poukazují přinejmenším na jeho snahu podat o revoluci objektivní zprávu, jeho výkřiky a prudké odsudky revolučního i porevolučního dění vypovídají o jeho osobní angažovanosti.

Literatura u autorky.

Redakci Universitas došlo

Margita Havlíčková, Christian Neuhuber (eds.), **Johann Georg Gettner und das barocke Theater zwischen Nikolsburg und Krumau**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7526-9.

Kolektivní monografie prezentuje výsledky několikaletého společného výzkumu mezinárodního týmu autorů v oblasti barokního divadla na území jižní Moravy a jižních Čech. Součástí je i komentovaná edice dvou nově objevených dramatických textů kočovných komediantů (1 rukopis a 1 tištěný text). Pozornost je soustředěna na dramatika, divadelního ředitele a herce Johanna Georga Gettnera (?–1696), rodáka z Mikulova a vůdčí osobnost Eggenberských knížecích komediantů v Českém Krumlově. Prostřednictvím této osobnosti je fenomén českého barokního divadla představen v širších souvislostech, nikoliv jen jako produkt knížecího dvora Eggenbergů, ale jako výslednice více komponentů a vlivů – školského divadla piaristů, dvorské kultury Habsburků a praxe kočovných profesionálních společností. Publikace vyšla v řadě Spisy FF.

Kateřina Lojdová, **Zvol si mou cestu! Edukační aktivity subkultury freeganů ve veřejném prostoru**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7478-1.

Monografie se zabývá edukačními aktivitami subkultury freeganů ve veřejném prostoru. Freegani jsou současnou environmentálně orientovanou subkulturou usilující o minimalizaci konzumního životního stylu. Zároveň se podílejí na ekologickém aktivismu skrze demonstrace, happeningy, využívání online médií atd. a jsou tak aktivní ve veřejném prostoru. Studie je založena na ročním etnografickém výzkumu subkultury, v jehož rámci byly provedeny hloubkové rozhovory s 16 členy subkultury, zúčastněná pozorování a analýza webových stránek. Výsledky popisují obsah, cíle, způsoby a publikum edukačních aktivit subkultury ve veřejném prostoru. Edukace ve veřejném prostoru je zastřešena relativně novým konceptem veřejné pedagogiky, který ukazuje rozmanité podoby veřejného prostoru v pedagogickém diskursu.

pokračování na str. 26

Finanční gramotnost ve vzdělávání

KAREL ŠEVČÍK

Úvod

Fenoménu finanční gramotnosti se dostává stále více pozornosti, a to i z důvodu nedávné finanční krize, u níž se za jeden z jejich spouštěcích mechanismů považuje právě nedostatečná úroveň finanční gramotnosti u spotřebitelů. Státy tak považují vzdělávání v této oblasti za důležitý prvek ekonomické a finanční stability nejen jednotlivých domácností, ale také celé země. I z toho důvodu již více než 40 zemí, mezi něž patří i Česká republika, implementovalo určitou formu finančního vzdělávání do svých národních projektovaných kurikul. V následujícím textu se tak zaměříme nejen na vymezení konceptu finanční gramotnosti a finančního vzdělávání, ale také nastíníme současné problémy týkající se oblasti financí, k jejichž řešení může přispět zvyšování úrovně finanční gramotnosti u obyvatel. Následně bude popsán vývoj implementace finanční gramotnosti do projektovaného kurikula v České republice a s ním související úskalí.

Současné finanční problémy

Spolu s neustále se rozvíjející světovou ekonomikou a finančním trhem narůstá množství finančních rozhodnutí, která budou muset lidé v průběhu svého života udělat. Jedním z nejpálčivějších problémů současnosti je rostoucí zadlužování domácností a s ním spojené exekuce. Díky snadné dostupnosti finančních produktů narůstá počet zadlužených domácností. Při nesplácení závazků se však spotřebitelé dostávají do dluhových pastí, které často končí právě exekucí. Dalším problémem je finanční zabezpečení jedinců, a to nejen krátkodobé, pro případ ztráty zaměstnání či úrazu, ale především dlouhodobé zabezpečení ve formě spoření na penzi. Stát postupně přenáší odpovědnost v této oblasti na své občany. Zatímco dříve připadali na jednoho penzistu 3 až 4 obyvatelé v produktivním věku, v současnosti se tento poměr neustále snižuje. Přesto mnohé výzkumy ukazují, že si lidé v produktivním věku na penzi spoří málo či vůbec, což může mít vážné dopady na společnost zejména v dlouhodobém horizontu. Společně s technologickým a ekonomickým vývojem roste také množství finančních produktů dostupných v různé formě. Tyto produkty jsou pak často nabízeny velmi agresivně, či jsou doplňovány neúplnými informacemi. Je tedy na samotných spotřebitelích, aby rozpoznali a vyhodnotili vlastnosti jednotlivých produktů a dokázali se odpovědně rozhodnout při jejich výběru. A právě k usnadnění uskutečnění takového rozhodování by spotřebitelům mohla pomoci jejich finanční gramotnost.

Vymezení problematiky

Do mezinárodního výzkumu Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) nazvaného Program pro mezinárodní hodnocení žáků (PISA), jehož cílem je postihnout vědomosti a dovednosti patnáctiletých žáků v oblasti mateřského jazyka, matematiky a přírodovědných předmětů, byla v roce 2012 poprvé zahrnuta také oblast finanční gramotnosti, kterou dle pracovní definice PISA chápeme jako:

znalost finančních pojmů včetně jejich porozumění a také dovednosti, motivaci a sebevěru nezbytné pro uplatnění těchto znalostí a vědomostí, aby bylo možné činit efektivní rozhodnutí v různých situacích souvisejících s financemi, pro zlepšení osobní i společenské finanční situace a pro zapojení se do ekonomického života (Financial Literacy, 2012).

Pro účely výzkumu PISA byly rozlišeny tři vzájemně související perspektivy finanční gramotnosti:

- kontext: situace, v nichž lze uplatnit finanční znalosti a schopnosti, ať už v osobním, či globálním měřítku;
- procesy: dovednosti, činnosti, strategie, přístupy;
- obsah: porozumění čtyřem základním oblastem (peníze a transakce, plánování a hospodaření s financemi, riziko a výnos, finanční prostředí), které jsou nezbytné pro určité finanční operace.

Přestože v důsledku velkého množství výzkumných šetření, výzkumníků a organizací, zabývajících se problematikou úrovně a rozvoje finanční gramotnosti, vznikly různé definice finanční gramotnosti, výše uvedené perspektivy jsou jejich společným prvkem. Lze si jich všimnout i v koncepční definici uváděné v české Národní strategii finančního vzdělávání (2010), kde je finanční gramotnost charakterizována jako:

soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.

Z výše uvedeného je patrné, že by se při rozvoji finanční gramotnosti prostřednictvím výuky neměl klást důraz pouze na znalosti žáků, ale také na schopnost nabyté vědomosti použít a uplatnit v různých kontextech.

Vývoj implementace finanční gramotnosti do projektovaného kurikula

V roce 2007 se finanční gramotnost stala jedním ze tří základních pilířů Rámcové politiky Ministerstva financí ČR v oblasti ochrany spotřebitele na finančním trhu. Z tohoto důvodu byla připravena *Strategie finančního vzdělávání* (2007), která byla prvním koncepčním dokumentem, řešícím problematiku

posílení finanční gramotnosti obyvatel České republiky. Jejím cílem bylo vytvoření uceleného systému finančního vzdělávání pro zvyšování úrovně finanční gramotnosti v ČR. Následovalo vytvoření dokumentu *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* (2007), v jehož rámci byly navrženy první standardy finanční gramotnosti, a zároveň byl představen plán jejich implementace do Rámcových vzdělávacích programů. *Standardy finanční gramotnosti pro střední vzdělávání* (2007) byly začleněny do Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia (vzdělávací oblast *Člověk a svět práce*, kde došlo k navýšení množství učiva zejména u vzdělávacích obsahů *Tržní ekonomika, Národní hospodářství a úloha státu v ekonomice; Finance*) a do Rámcového vzdělávacího programu pro střední odborné vzdělávání (vzdělávací oblast *Ekonomické vzdělávání* a průřezové téma *Člověk a svět práce*) již v roce 2007, kdy probíhala revize těchto dokumentů. Jelikož byl Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání připraven již před vypracováním *Standardů finanční gramotnosti*, proběhla jejich implementace až při následující revizi, jež vstoupila v platnost v září roku 2013. Zde se prvky finanční gramotnosti promítly na prvním stupni do vzdělávací oblasti *Člověk a jeho svět* a na druhém stupni do oblasti *Člověk a společnost* (konkrétněji pak ve vzdělávacím obsahu *Člověk, stát a hospodářství* patřícím do vzdělávacího oboru *Výchova k občanství*).

Problémy související s rozvojem finanční gramotnosti prostřednictvím výuky

Jak bylo zmíněno výše, finanční gramotnost se stala povinnou součástí základního vzdělávání. Výzkumy ovšem ukazují, že učitelé oborů občanské výchovy a matematiky, jichž se výuka finanční gramotnosti týká, s ní nejsou během svého studia dostatečně obeznámeni tak, aby ji mohli v budoucnu vyučovat (srov. Stuchlík, 2009). S podobným problémem se setkaly v USA i Wayová a Holdenová (2009), které v rámci zpracování národní studie zkoumaly znalost studentů učitelství a jejich subjektivní připravenost vyučovat předmět osobní finance, jehož prostřednictvím měla být rozvíjena úroveň finanční gramotnosti u žáků. Výzkumu, který byl proveden formou online dotazníku, se zúčastnilo 627 respondentů. Nejdůležitější poznatky vycházející z tohoto šetření jsou následující. Většina respondentů si uvědomovala důležitost a potřebu finančního vzdělání. Přes 85 % budoucích učitelů souhlasilo s tím, že studenti by před ukončením střední školy měli absolvovat kurz finančního vzdělávání. Na druhou stranu se ale sami budoucí učitelé necítili dostatečně připraveni, jak obsahově tak metodicky, pro výuku v oblasti financí. Méně než 19 % respondentů se cítilo plně kompetentních k výuce alespoň jedné z finančních oblastí, které jsou uvedeny v tamějších vzdělávacích standardech. Přesto se však jen část budoucích učitelů vzdělává v oboru osobních financí. Pouze 31 % respondentů se účastnilo jakéhokoliv finančně vzdělávacího kurzu, z nichž necelá 0,3 %

absolvovala metodický kurz se zaměřením na výuku osobních financí. A právě účast na akreditovaných vzdělávacích kurzech je nezbytná pro učitele, kteří by chtěli vzdělávat žáky v oblasti financí.

Dalším problémem, který je předmětem mnohých diskuzí, je samotná realizace výuky k rozvoji finanční gramotnosti ve školách. Najvar (2014) si ve svém textu například klade otázku, zdali nově implementovaná témata, směřující k rozvoji finanční gramotnosti, neomezí témata již stávající, zvláště pak kurikulum matematiky. Autor se odvolává na školní praxi základních škol, v níž se ukazuje, že rozvoj finanční gramotnosti, přestože je v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání zařazen do oblastí *Člověk a společnost* a *Člověk a jeho svět*, se stává zodpovědností především učitelů matematiky. Najvar se tak obává přesunu akcentu z abstraktního matematického myšlení na konkrétní „kupecké“ počty. Výuka by se sice zaměřovala více na finance, ale zároveň by se oslaboval prostor pro budování matematického myšlení.

Často je také kritizována určitá pragmatizace tématu finanční gramotnosti. Její koncept se v současné podobě zaměřuje především na znalost v širším slova smyslu, ale opomíjí kultivační rovinu vzdělávání, která je úzce spojena s postoji, hodnotami a kvalitami osobnosti. Příkladem může být růst míry zadlužování spotřebitelů nejen díky nízké úrovni finanční gramotnosti, ale především kvůli neschopnosti jedince odepřít si okamžité potěšení, což je příznak jeho určité nezralosti a nedospělosti. Z příkladu je patrné, že danou kultivační rovinu nelze učit stejným způsobem jako rovinu znalostí. Otázkou tedy je, zda má být rozvoj této kultivační stránky osobnosti přímo programovou součástí vzdělávání k finanční gramotnosti, popř. jak ji v kurikulu vhodně zachytit a pojmenovat, či zda pouze předpokládat, že se v praxi nějak děje.

Závěrem

Ačkoliv se koncept finanční gramotnosti stal od r. 2013 povinnou součástí základního vzdělávání, způsob jeho realizace, formy a hodinové dotace jsou stále v rukou samotných vyučujících. Osobně bych se ve stávajících podmínkách přimlouval za pojetí finanční gramotnosti jako průřezového tématu, a to zvláště předmětů občanské výchovy a matematiky. V hodinách občanské výchovy by měl být žákům předáván teoretický základ vycházející ze zavedených *Standardů finanční gramotnosti*, zatímco v matematice by se následně propojovala schopnost žáků analyzovat daný finanční problém a aplikovat na něj zavedené matematické postupy, které vedou k jeho řešení. Propojení konceptu finanční gramotnosti s matematikou, které má dle mého názoru nesporný didaktický potenciál, může stavět na dlouholeté tradici finanční matematiky, vycházející již z období první republiky. Jsem také přesvědčen, že uvedeným propojením by se výuka matematiky přiblížila každodenní realitě žáků a jejich okolí, a tím se pro ně stala atraktivnější.

Literatura u autora.

Ze současné medicíny

Komplexní centrum kochleárních implantací v Brně

TOMÁŠ TALACH

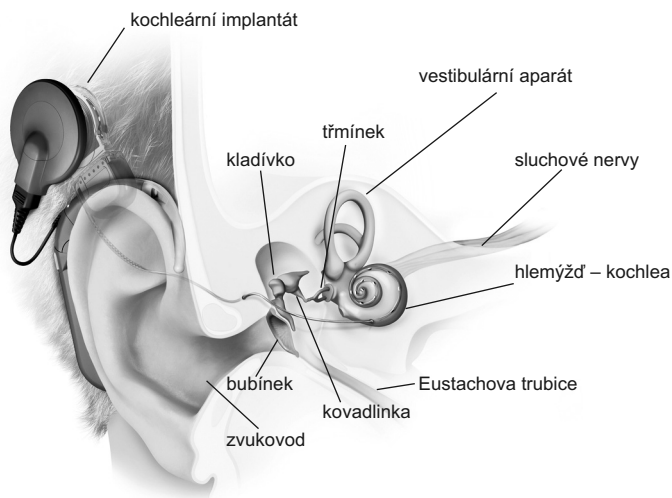
Ve Fakultní nemocnici u svaté Anny v Brně na Klinice otorinolaryngologie a chirurgie hlavy a krku (KOCHHK) bylo pod vedením prof. MUDr. Romana Kostřici, CSc., zřízeno Centrum kochleárních implantací. Později po dlouhodobé přípravě a v úzké spolupráci s Klinikou dětské otorinolaryngologie Fakultní nemocnice Brno pod vedením prof. MUDr. Ivo Šlapáka, CSc., bylo vytvořeno *Komplexní centrum kochleárních implantací Brno*, které slouží jak dospělým, tak i dětským pacientům Jihomoravského kraje. V červnu 2012 byla úspěšně provedena první kochleární implantace v Brně. Odborníci obou klinik se podílejí personálně a přístrojově na diagnostice poruch sluchu, zajišťují předoperační přípravu, dlouhodobé sledování a pooperační rehabilitaci dětských a dospělých pacientů.

Kochleární implantát je v podstatě elektronická sluchová náhrada závažného postižení sluchu. Je určen pro pacienty, kterým ani dlouhodobá a intenzivní léčba a rehabilitace percepce, poruchy sluchu, neumožní nejnovější sluchadla. Použití kochleárního implantátu není vhodné v případě hluchoty způsobené poruchou nebo zánikem sluchového nervu, vyšších nervových sluchových drah v mozku nebo tam, kde podrobné předoperační vyšetření prokáže anatomické abnormality v tzv. kochlei, jež ve vnitřním uchu má tvar podobný hlemýždi.

Vady sluchového ústrojí vedou k nedoslýchavosti jednoho nebo obou uší. Mezi nejčastější poruchy patří *periferní* poruchy převodní na úrovni zevního ucha, zevního zvukovodu, tzv. bubínku nebo sluchové trubice. Dále *percepční* poruchy způsobené poškozením vnitřního ucha, tzv. kladívka, kovadlinky, trčmínku a poškození již zmíněného hlemýždě. Poškození sluchového nervu a jeho jader v mozku, nazývané supra- nebo retrokochleární poškození (Obr. 1).

Zatímco se poruchy sluchu převodní a některé percepční, které jsou často způsobeny záněty středouší nebo nosohltanu, nadměrným nebo dlouhodobým hlukem, léčí jako banální záněty či pomocí moderních sluchadel, percepční poruchy hlemýždě, kochlei, jsou závažnější a jsou dnes léčeny kochleárním implantátem.

V České republice byla do roku 2011 pouze dvě centra, pro děti a dospělé, obě v Praze ve Fakultní nemocnici Motol. Se vzrůstajícím počtem indikovaných

Obr. 1. Zevní ucho se zvukovodem, bubínkem, střední ucho s kladívkem, kovádlinkou a třmínkem, který se přiklápí a odklápí do prostoru vnitřního ucha.

Ve vnitřním uchu se nachází kostěný hlemýžď a v ductus cochlearis buňky Cortiho systému. Zvuková vlna, zvukové vibrace zachycené ušním boltcem se přes bubínek, a tři sluchové kůstky přenášejí do vnitřního ucha do kochlei. Zvukové informace se vedou sluchovými nervy do mozku.

nemocných se závažným postižením sluchu v oblasti kochlei vznikla potřeba zajistit i pro Moravu a Jihomoravský kraj další specializované pracoviště jak pro děti, tak i pro dospělé. Z iniciativy brněnských odborníků vzniklo v roce 2012 *Komplexní centrum kochleárních implantací Brno*. Centrum je vybaveno nejmodernějšími přístroji pro stanovení podrobné diagnózy poruchy sluchu a je schopné zajistit na klinikách léčbu hluchoty nejen pomocí sluchadel, ale i kochleárním implantátem (Obr. 2).

Vedení Fakultní nemocnice u svaté Anny i Fakultní nemocnice Brno významně podporují zavádění nových moderních způsobů léčby. V souvislosti s vládním programem budování Mezinárodního centra klinického výzkumu (ICRC) ve FN je dlouhodobým strategickým záměrem a cílem rozvíjet nejmodernější lékařské strategie a postupy v diagnostice a léčbě a směřovat v Brně vývoj ke specializovaným centrům, provádějícím výzkum a vývoj nových technologií.

Obr. 2. Kochleární implantát obchází nefungující vlasové buňky Cortiho systému a vyvolává sluchové vjemy přímou elektrickou stimulací zachovaných vláken sluchového nervu. Audioprocésor se přikládá za ušní boltec. Obsahuje mikrofon, který zpracovává zvukové vlny a předává je pomocí vysílací cívky do pod kůži hlavy implantované přijímací cívky. Tam se elektrické impulzy dekódují a přenášejí elektrodou do hlemýžďe – kochlei a dále sluchovými nervy do mozku.

Klinika otorinolaryngologie a chirurgie hlavy a krku, FN u sv. Anny v Brně (KOCHHK)

Na Klinice otorinolaryngologie a chirurgie hlavy a krku je rozvíjen a prakticky realizován obor otorinolaryngologie v celém rozsahu. Nosné programy kliniky představuje program onkologický a chirurgie spodiny lební, následuje program kofochirurgický, který se soustřeďuje na operační léčbu ušních onemocnění (myringoplastiky, tympanoplastiky a stapedoplastiky), rinochirurgický ve smyslu funkční endoskopické endonazální chirurgie paranazálních dutin a konečně traumatologický program je zaměřen na střední obličejovou etáž včetně skeletu očnice.

K prospěchu nemocných i ošetřujícího personálu prošla klinika v letech 1992–2006 kompletní rekonstrukcí od posluchárny, ambulantního traktu a řídicího úseku až po operační sály, jednotku intenzivní péče, lůžkové oddělení a foniatrické oddělení. Mimo stavebních úprav byla jednotlivá pracoviště vybavena moderním diagnostickým i léčebným přístrojovým zařízením.

Klinika má 36 lůžek na dvou lůžkových odděleních a dále 8 lůžek jednotky intenzivní péče. Pracuje zde na plný úvazek 17 lékařů, z toho 15 atestovaných, a 37 sester. Součástí kliniky je i velmi dobře vybavené audiologické oddělení, na kterém trvale pracují 4 audiologické sestry a lékař. Naše audiologické oddělení je již desítky let školicím centrem Kurzu audiologických sester a má

vynikající úroveň i pověst. Dále je nedílnou součástí kliniky oddělení foniatrické (2 lékaři a 2 sestry) a otoneurologická část (jeden lékař a sestra).

Foniatrické oddělení je akreditovaným pracovištěm a zajišťuje péči o pacienty s poruchami sluchu v celém rozsahu oboru. Má dlouhou tradici v diagnostice a terapii sluchových vad. Současně je podle metodiky VZP pracovištěm s uznanou vyšší specializací FON S5. Foniatrické oddělení je zároveň součástí Centra pro rozštěpové vady při Klinice plastické a estetické chirurgie FNUSA a zajišťuje vysoce specializovanou péči pro pacienty s vrozenými vývojovými vadami (i sluchovými) ze všech regionů naší republiky.

Součástí naší nemocnice je i samostatné Oddělení klinické logopedie s kvalifikovanými logopedkami, vyškolenými pro péči o implantované pacienty.

Mnohé z operačních výkonů prováděných na KOCHHK patří jak spektrem, tak co do rozsahu k jedinečným v celé ČR. Vzhledem k často využívaným možnostem interdisciplinární spolupráce (plastický chirurg, neurochirurg, cévní chirurg, stomatochirurg) a špičkovému technickému vybavení nových operačních sálů (počítačový navigační systém, peroperační UZV, CO₂ laser, systém videořetězců), které jsou dokonale uzpůsobeny pro operace hlavy a krku, mají mnohé z prováděných výkonů superspecializovaný charakter. Jde například o operace spodiny lebni a o rozsáhlé onkochirurgické operace s plastickou rekonstrukcí pooperačních defektů v jediném operačním zákroku.

Klinika dětské otorinolaryngologie (ORL), FN Brno

Pod vedením prof. MUDr. Ivo Šlapáka, CSc., který je přednostou Kliniky dětské ORL od roku 1990, se zde v maximální míře rozvíjí chirurgický nastavbový obor dětské ORL se zaměřením na maxilofaciální chirurgii a problematiku dětského středoušního zánětu. Stále více se prosazuje koncepce jednodenní chirurgie v celkové anestézii u menších výkonů v ORL oblasti, jako jsou adenotomie, mikrootoskopie, zavádění ventilačních trubiček a další drobné výkony oboru. Klinika je významným střediskem pro onkochirurgii a endonazální endoskopickou chirurgii v dětském věku v ČR. V posledních letech se zaměřuje na konzervativní i operační řešení problematiky onemocnění středouší, paranasálních dutin, na objektivní vyšetření sluchu a řešení patologie horních a dolních dýchacích cest. Klinika má výborně vybavené audiologické a foniatrické oddělení a využívá špičkových centrálních operačních sálů Fakultní dětské nemocnice.

Odborný personál *Komplexního centra kochleárních implantací Brno* zajišťuje pooperační a rehabilitační péči v součinnosti s logopedy, bioinženýry nejen na klinice, ale i v místě bydliště. U dětí spolupracuje se Speciálními pedagogickými centry, organizovanými při školách pro sluchově postižené.

Technické zajištění zapojování a nastavování řečového procesoru provádí lékař nebo odborný technik. Personál centra je vyškolen v nastavování implantátů.

Programování a doladování řečového procesoru se provádí dle potřeby a dle věku pacienta. Cílem je nastavení optimálního rozsahu stimulace jednotlivých elektrod tak, aby vyhovoval individuálním poslechovým situacím. Rehabilitaci vede a koordinuje vyškolený klinický logoped s foniatrem tak, aby člověk s kochleárním implantátem byl schopen vnímat i rozlišovat určité zvuky, rozumět řeči a konverzovat.

Závěrem lze konstatovat, že moderní léčba nedoslýchavosti i závažných poruch sluchu je velkým pokrokem lékařské vědy. V současné době byl v kochleárním centru implantován kochleární přístroj více než 30 dospělým a 14 dětem a dokonce tři pacienti mají již implantát oboustranně.

Email: tomas.talach@fnusa.cz

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str. 17

Petr Machálek, Martin Černý, Dominika Grohmann, **Dotační politiky EU. Jak napsat dobrou projektovou žádost.** Masarykova univerzita. Brno 2014.

ISBN 978-80-210-7118-6.

Cílem publikace je usnadnit orientaci v oblasti finančních mechanismů Evropské unie, konkrétně evropských dotačních programů a strukturálních fondů. Po jejím přečtení by měl čtenář chápat jejich roli, znát historii a kontext jejich vzniku a také mít přehled v tom, jaké typy dotačních programů v současnosti existují a proč. Publikace se věnuje minulosti i aktuálnímu stavu v České republice a výhledu do dalšího rozpočtového období 2014+. Kniha vyšla také jako e-book.

Jan Motal, **Krása ve filmovém dokumentu.** Masarykova univerzita. Brno 2014.

ISBN 978-80-210-7586-3.

Publikace teoreticky vymezuje dramaturgickou analýzu jako druh interpretace audiovizuálního uměleckého díla, založené na filozofické hermeneutice v tradici Hanse-Georga Gadamera. Takto určenou metodu pak používá pro analytické porozumění toho, jak pojímají krásu vybraná filmová díla Jana Špáty. Podrobná analýza zvolených filmů vychází z úkolu dramaturgie jako rozumějící disciplíny, která odhaluje smysl díla ve vztahu ke konkrétním nástrojům jeho konstrukce. Výsledná interpretace s využitím filozofie Martina Heideggera ukazuje Špátovo dílo jako náročné a komplexní svědectví o kráse jako uvědomění si vrženosti pobytu (Dasein), jež vrací člověka k jeho bytí. Existenciální rozměr krásy ve Špátově kinematografii umožňuje adaptovat utrpení člověka jako organickou součást smysluplné existence. Publikace je dostupná i v elektronických verzích.

Pavel Večeřa, **Žurnalisté mezi zradou a kolaborací. Moravská novinářská kolaborace před Národním soudem.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7506-1.

Pojem kolaborace se zrodil během druhé světové války. Specifickým prvkem novinářské kolaborace je to, že její výsledky jsou dodnes zachyceny v tiskařské černi novinových a časopiseckých stránek nebo na rozhlasových záznamech. Publikace je dostupná i v elektronických verzích.

pokračování na str. 44

Jak je to jinde ve světě

Indie: trojí setkání

TEREZA DĚDINOVÁ

Netroufám si tvrdit, že Indii znám. A nemyslím si, že je možné jí proniknout během jediného života, natožpak během několika cest. Strávila jsem putováním po Indii devět měsíců rozdělených do tří cest a tří návratů domů. Mnohdy jsem měla dojem, že okamžikem došlápnutí na domovskou půdu se moje cesta zdaleka neuzavírá, spíše vstupuje do další etapy, v níž musím najít rovnováhu mezi dvěma světy, zkušenostmi a prožitky, které se stanou celistvými teprve poté, co na ně budu schopna nahlížet jako na kontinuitu jednoho.

Ta rozmanitá, překypující, nádherná a hrozná země mne uchvátila, zachytila si mne a označila, jako kdyby popel, kterým mi sádhu na břehu Gangy při východu slunce obtiskl palec na čelo, prostoupil kůži a kostmi a smazal hranice mezi tam a tady, tehdy a teď.

Každý pokus o nalezení slov pro vyličení té země je nezbytně neúspěšný, v nejlepším případě dokáže vykreslit střípek z rozbité a zase spleené vázy, jediný odlesk světla na hladině mocné a odpadem rdoušené matky řek, bohyně a dcery nebes. A proto ani neusiluji o víc než vyprávět v útržcích o třech setkáních se zemí, která se vymyká uchopení myšlenkou i slovem.

Oceán: Sonja

Když jsem ji potkala poprvé, bylo jí asi třináct let, to si alespoň myslela. Dívenka se širokým úsměvem mi kráčela vstříc po břehu oceánu na severu Goy a div se neprohýbala pod nákladem zářivě barevných šálů, cinkajících cetek a na nit navlečených květů měsíčku. Pro mne to byl první celý den v Indii vůbec, ještě jsem se nevzpamatovala z přechodu z lednové nevlídné Evropy, ještě jsem měla všechny smysly zahlcené nápirem barev, zvuků, vůní i pachů. Ještě jsem byla na úplném začátku hledání způsobu, jak lehce kráčet po zemi tak odlišné od mých předchozích zkušeností. Když jsem Sonje místo toho, abych za přemrštěnou cenu koupila barvu pouštějící šátek nebo ji nevlídně zahnila pryč – s čímž se za svého mladého života setkávala vůbec nejčastěji – nabídla doušek vody a čokoládu (už tu pravou indickou, která se s kakaem pravděpodobně nikdy nesetkala), získala jsem pro zbytek týdne kamarádku.

Sonja ztratila rodiče už jako velmi malá a ujali se jí vzdělení příbuzní, kteří ji pak přepustili známému jako levnou pracovní sílu. O svém „bossovi“ Sonja moc nemluvila, prý byl přísný, a když se zlobil, bil ji, nezdálo se ale, že by si

tím dívka nechala kazit radost ze života. Ta z ní takřka svítala. Sonje nijak nevadilo vláčet se sem a tam po pobřeží a vydávat laciné náušnice za stříbrné skvosty; byla přátelská, neúnavně veselá a zvědavá na životy ostatních lidí. Svou nenuceností si vždy získala dost sympatizujících duší a byla nevyčerpatelným zdrojem informací a drbů o místních i o cizincích. Nakonec mohla dopadnout podstatně hůř, dětská práce v těžkých podmínkách je jednou ze smutných skutečností Indie. Když jsme se za pár dnů loučily, nemyslela jsem si, že se s ní budu setkávat na každé své indické cestě.

O rok později Sonja povýšila – v městečku Gokarna na severu Karnataky, jednom z hlavních poutních míst zasvěcených Šivovi (ostatně Gokarna znamená v překladu „kravské ucho“; právě zde měl bůh Šiva z kravského ucha vstoupit na zem), už neprocházela pláže při hledání kupců, ale obsluhovala stánek na ulici vedoucí k oceánu. Gokarna v sobě mísí rysy tropického ráje (krásné a čisté pláže, narudlé kopce porostlé pichlavým roštím, na kterých kluci při západu slunce hrají kriket a na které se můžete vyšplhat a spolu se sluncem klonícím se k obzoru pozorovat delfiny) s veškerou barvitostí a zdánlivým chaosem významného poutního místa. Množství chrámů, obrovské kolové vozy, do kterých se při slavnostech zapřahají sami věřící, náruče květů na výzdobu, to vše v jednom chumlu se stánky a obchůdky nabízejícími vše od základních kuchyňských potřeb přes čerstvé ovoce až ke kouskům obarveného skla označovaného za nefrit. To poslední je určeno převážně pro západní a ruské turisty, kteří v posledních deseti letech, přilákáni jedinečným kouzlem Gokarny, vzali městečko a hlavně jeho sousedící pláže útokem. A tak se po ulicích a uličkách valí poutníci mířící k rituální očiště v oceánu, hospodyňky v jásavě barevných sárech shánějící suroviny na oběd, děti ve školních uniformách a s pečlivě ulizenými vlasy a minimálně dva druhy cizinců: cestovatelé s pokojnými očima a neuspěchanými pohyby plynoucí s davem a mezi nimi se prodírající turisté nahánějící zážitky, povedené fotografie, kterými se půjde chlubit v práci, a laciné suvenýry. A krávy – mohutné a důstojné, ověšené květinami, ale i vyzáblé a politováníhodné, marně se pokoušející strávit igelitový sáček. Ve vzduchu se dým z ohně přebíjí s kouřem z vonných tyčinek, vůní květin a oceánu, pachem odpadků, kravských lejn a smradem páleného plastu (rozšíření plastů udělalo medvědi službu společnosti zvyklé na to, že se s domácím odpadem vypořádá posvátná kráva). Už jen sedět na kraji ulice, popíjet sladkou masalu v některém z mnoha stánků a pozorovat dění je zážitek, který jen tak neomrzí. A právě při této činnosti jsem zpozorovala Sonju. Její stánek byl schovaný za stanovištěm rikši, což ho dost znevýhodňovalo, stejně jako skutečnost, že obsahoval o dost lacinější a na pohled nevkusnější zboží než většina v blízkém okolí. Zdálo se mi, že Sonjin zářivý úsměv trošičku zmatněl, když jsem se jí začala vyptávat na život. Neměla už sice puchýře na nohou od neustálého chození ani bolavá záda od nošení nákladů, připoutáním na jediném místě jí ale ubylo možností k navazování kontaktů a přibýlo rutiny. Vymýšlely jsme společně, jak k jejímu

stánku přilákat pozornost i přes nevýhodnou polohu a když jsem se vydávala na sever, doufala jsem, že alespoň něco z toho uspěje. Za další dva roky už jsem se vracela do Gokarny s otázkou, zda tam potkám také Sonju. Setkala jsem se na stejné ulici o pár stánků dál s její starší sestrou. Alespoň mi to tak zpočátku připadalo. Dívčí pandžábi (kalhoty a tunika doplněné šálem) nahradilo sári vdané ženy, jejíž status hlásalo i červené bindí na čele a zlatý šperk v nosní dírce. Sonjin manžel jezdí s rikšou a působí vcelku mile a plaše, mě se očividně bál a z krámku, kde trávil čas, když neměl zákazníka, odcházel, jakmile mne zahlédl. Svatba byla pochopitelně dohodnuta příbuznými a oba manželé pocházejí ze stejné kasty. Ač Sonja svého nastávajícího před svatbou sotva zahlédla, nespokojená není – její muž není ani starý, ani ošklivý a surový. Změnilo se ale mnohé, Sonje se shrbila záda (snad od neustálého sezení na podlaze krámku) a vytratila se z ní živost a odvaha, kterou mne zaujala už při prvním setkání. Začínala se čím dál víc podobat starším Indkám, které tráví čas otupující prací, popíjením čaje a klepy. Pár dnů před mým odjezdem z Gokarny se Sonja odhodlávala vyrazit do sousedního města k zubaři a úzkostně přemítala, zda si troufnout jet sama hodinu autobusem, nebo zda obětovat něco z naspořených peněz na taxi. Cesta je to přitom snadná a bez záلودností, něco, nad čím by třináctiletá dívka pobíhající po pláži s nákladem barevných cetek jen mávla rukou.

Himálaje: vzájemnost

Do hor jsem vždycky dorazila příliš pozdě nebo příliš brzy. V každém případě mne vítal mrazivý vzduch hrozící sněhem, zachumlaní lidé a ve vymrzlých pokojích marná touha po tom, aby v Himálajích bylo čím topit. Brzy jsem si ale zvykla na to, že při vstupu dovnitř z venkovního chladu je třeba se přiobléct a že pet láhev naplněná horkou vodou (tedy pokud zrovna funguje elektřina a vodu je kde ohřát) zasunutá do spacáku dokáže podstatně zpříjemnit noc. Dlouhé týdny mne v horách drželo kouzlo, do kterého jsem se probouzela každé ráno: Nebetyčná hradba horských vrcholů, nepřehlédnutelná jedním pohledem a čarokrásná tak, že se vymyká popisu. Brzy po ránu ji často ozařovaly sluneční paprsky na modré obloze, která se však během minut dokázala zatáhnout a až do večera jen občas nakrátko odhalit horský štít blýskající se ledem, hlubokou strž a za vysokými rododendrony stezku vedoucí vzhůru po hřebeni doslova posetém modlitebními praporky. I na těch nejnečekanějších místech se pak zableskla jásavá bělost gomp a stúp, meditačních útočišť a prostor uctívání. Ladakhu se přezdíval Malý Tibet z dobrého důvodu; většinu obyvatel tvoří Ladakhi vyznávající tibetský buddhismus a tibetští uprchlíci. Celou oblast s Indii propojují vysokohorské průsmyky, které se s nástupem zimy stávají neprůjezdnými až do jara. Jedinou možností, jak se pak z Ladakhu dostat, zůstává letadlo, ale ani to není bez rizika. Letiště v hlavním městě Leh je obklopené horami a za špatných podmínek se mnoho letů ruší.

Stejně jako mnoho krásných míst v Indii se i Ladakh stal cestovatelským a turistickým cílem, což s sebou přineslo zvýšení kriminality (i skromný cestovatel je na místní poměry nemravně majetný a nemálo turistů za den utratí totéž, co většina místních obyvatel za celý rok, závisti a myšlenkám na loupež se pak nelze divit), znečištění ovzduší (s nárůstem dopravy) a podle slov mé domácí i vytrácející se solidaritu mezi lidmi. Pár dnů jsem v Lehu bydlela u místní učitelky angličtiny, která mi vyprávěla, jak v dobách před otevřením Ladakhu pro turisty bylo naprosto běžné pomoci se sklizní brambor sousedům a na oplátku nechtít nic. Každý věděl, že až bude řada na něm, může se na příspěví ostatních spolehnout. Teď je to prý jiné, všichni si hledí peněz a přemýšlejí, jaký zisk jim z čeho plyne. Rozvoj turismu probudil obchodního ducha ke škodě vzájemnosti. Na druhou stranu, jak neopomněla dodat, dnes už se nestává, že by během zimy, která je zde dlouhá a krutá, umírali lidé hladem a mrazem. A to už něco znamená. Na příchozí z Evropy i dnešní Ladakh zapůsobí jako místo plné laskavosti, otevřenosti a pohostinnosti – jako kdyby ochota podělit se stoupala tím více, čím méně člověk má.

Pár hodin cesty od Lehu se nachází údolí s klášteřem, internátními školami pro chlapce i pro dívky a s domovem pro staré a opuštěné. Duší celého komplexu a jeho aktivit je laskavý a přátelský buddhistický mnich, pocházející z blízké vesnice, ale obeznámený i se životem v Evropě. Každé ráno jsem vstávala do zimy ještě před úsvitem a cestou do chrámu mi pod nohama křupala jinovatka. Z ubytoven se ke mně v půli cesty přidávaly dvojřady zpívajících dětí a menší skupinka stařenek zabalených do dek. Těm stařenkám jsem po odpoledních chodila hrát na tibetskou zpívající mísu spolu se spřátelenou Holanďankou, která jim olejem masírovala chodidla. Babičky nás vítaly už z dáli a nemohly se nabažit sladkého hlasu hudebního nástroje a šikovných rukou Bess. Zvláště nadšeně mne doprovázela jedna z nich, Ladakhi s rukama deformovanými do pahýlů, kterou ještě v matčině děloze zmrzčily nesprávné léky. Domov pro staré pro ni byl záchranou, s těžko použitelnými rukama nenašla manžela a své rodině byla přítěží. Podobně většinu žáků v internátu tvoří na dálku adoptované děti z nejhudších rodin, které by jinak neměly šanci na vzdělání; tady mohou přerůst své poměry a zároveň zůstat v kontextu vlastní kultury i náboženství. Podmínky, které ve škole mají, se evropským očím zdají dosti kruté: i malé děti si musí samy pečovat o oblečení (což mimo jiné znamená prát si je v mrazivé vodě z potoka, ve které prsty za chvíli zčervenají a rozbolí) a učit se dlouho do noci, za nepozornost je starší spolužáci bijí přes ruce, ale ve srovnání s bezbřehou dřinou, která by je čekala doma, všechny tyto potíže ztrácejí na významnosti.

Váránasí: počátek a konec

Těžko si lze představit větší šok, než z ohromujícího ticha velehor sestoupit na planinu Váránasí (též Benáres nebo Káší) na břehu Gangy, svatého města pro hinduisty, džinisty i buddhisty (jen pár kilometrů od dnešního města v místě zvaném Sárnáth prý Buddha přednesl svou první rozpravu) a jednoho z nejstarších a stále živých lidských sídlišť. Je to místo, kam hinduisté chodí zemřít. Naposledy vydechnout ve Váránasí znamená setřást tíhu hříchů a osvobodit se z koloběhu znovuzrození. Váránasí tvoří hranici mezi materiálním a duchovním světem, jakožto nejsvatější místo hinduismu je cílem nesčítelných poutníků dychtících očistit se ve svatých vodách Gangy. Bohyně řeka se od úsvitu, tradičně zahaleného mlhou ze spalovaných lidských těl a smogu, třpytí lodičkami s olejovými lampičkami, které po ní posílají vděční poutníci spolu s náhrdelníky květů a hrstmi rýže. Ghaty – široká schodiště na březích vedoucí k vodě – jsou centrem života města po celý den až do večera, sestupují po nich poutníci ponořit se do řeky, ženy na nich rozkládají pestrobarevná sárí, aby uschla na slunci, proudí po nich davy lidí: poutníci i obchodníci a samozřejmě turisté. Z Manikarnika, hlavního kremačního ghatu, se neustále zvedá sloup kouře, další, daleko menší, označují ohně, na kterých se na ulici připravuje jídlo. Lidé

se v řece myjí (a mýdlem přitom nešetří), perou si oblečení a čistí si zuby, zatímco o pár metrů dál do matky řek vytékají splašky a na hladině se vznáší popel z těch, kteří měli to štěstí být spáleni na břehu Gangy. Není výjimečné zahlédnout v proudu plynoucí tělo: sadhuové (svatí muži), děti, těhotné ženy a ti, kteří zemřeli uštknutím hada, jsou považováni za dostatečně čisté, aby nemuseli být před svým vydáním řece spáleni. A možná před vašima ne dost pozorňma očima kmitne i tělo vzácného sladkovodního delfína ganžského, orientujícího se ve vodě, jež má daleko do čirosti, pomocí echolokace.

Cesta zpět

Poslední dny v Indii už jsou vždy cestou zpět, jednak díky nutnosti dostat se ze zapadlých koutů země na některé z velkých mezinárodních letišť (většinou Bombaj nebo Dillí), jednak kvůli vzrůstajícímu neklidu v duši – najednou je třeba být někde včas, nepoddávat se plynutí času, ale závodit s ním a nutit ho k přesnosti. Návrat domů znamená také potřebu vtělit dojmy do slov, do vyprávění, které by alespoň naznačilo obraz zahlcující skutečnosti – jak mluvit o zemi, v níž se mísí nepředstavitelné bohatství s absolutní bídou? O zemi-matce, v níž učil Siddháta Gautama a Gandhí a která rodí muže, pro které je žena jen hračkou volající po zneužití za převládajícího mlčení společnosti? Jak si vůbec ospravedlnit nezasloužené privilegium vlastního zrození v zemi štědré, mírné a pohostinné, jako je ta, jejímž jazykem píšu? Národní zvyk sebelitosti a věčných stížností se pak zdá být neomluvitelný. Snad jedinou odpovědí je pokus vyvázat se z hranic duality, z představy o jasných hranicích mezi dobrem a zlem, mezi bohatstvím a bídou, mezi svobodou a vězením. A pak už je spíš možné kráčet po každé zemi lehce, s otevřenýma očima a duší, bez tíhy před-sudků a potřeby soudit, ale přijímat a dávat zároveň.

Autorem fotografie je Vojtěch Dědina.

Z jiného soudku**Anglické děti o lásce**

JIŘÍ RAMBOUSEK

Před Vánoce 1974 jsme s přítelem Igorem Zhořem rozesílali společnou novoročenku – byl to malý výbor z nevelké knížky *Bůh žehnej lásce* (*God Bless Love*, London, Collins 1972), obsahující výroky anglických dětí o lásce a sexu. Sedmdesátá a osmdesátá léta minulého století byla v Československu dobou konjunktury osobních nebo rodinných péefek. Za normalizace využívali této formy vánočního pozdravu s oblibou lidé, kteří byli vyhozeni ze svých míst, postižení zákazem publikování nebo jinak pronásledováni. Aspoň jednou za rok tak dali svým přátelům a známým najevo, že jsou naživu a že trvá i odmítavý vztah k tehdejšímu režimu, který si osoboval právo určovat, kdo smí pracovat ve školství, či kniha smí vyjít a kdo smí vyjet za hranice. V Brně takové odbojné a jinotajné novoročenky rozesílali Jan Skácel, Milan Uhde, Jan Trefulka, Ludvík Kundera, Oleg Sus, Vilém Reichmann a mnozí další. Ludvík Kundera později věnoval péefkám kapitolu ve svých memoárech *Různá řečiště* (b).

Igor Zhoř zařídil vytištění naší PF 1975 ve sprátené tiskárně, takže novoročenka mohla přinést i ukázkou dětských kreseb, které knížku doplňovaly. Dětských výroků bylo v péefce jen pár, byl to malý sešitek, i s obálkou tuším osm stránek. Péefku jsme poslali také do redakce časopisu *Jonáš*, měsíčníku Klubu spřízněných duší divadla Semafor. Několik výroků anglických dětí bylo otištěno v nejbližším čísle *Jonáše*, kde si je přečetl známý prozaik, který pak projevil zájem zařadit je jako motta kapitol do chystaného románu, ale posléze se rozhodl jinak. Někteří adresáti novoročenky nám napsali, že by si přáli poznat onu anglickou knížku blíže. Pisatelům jsem tehdy slíbil, že svůj malý výbor rozšířím a přeložím knížku *God Bless Love* celou.

Svůj slib jsem splnil o dva roky později, v roce 1976. Tehdy se ještě k tisku úředních vyhlášek, školních časopisů a učebních textů zhusta používalo cyklostylů. Text se napsal na psacím stroji na speciální blány a na cyklostylu se pak „vytočil“ potřebný počet výtisků. V minulém režimu byly blány i cyklostyly přísně evidovány, protože cyklostylování byla nejsnazší cesta, jak vytisknout necenzurovaný text – byť jen na žlutý a hrubý cyklostylový papír. Podobná situace byla už za nacistické okupace. Ilegální protinacistický časopis *V boj*, jehož nedávná reedice má téměř 1 900 stránek, byl celý tištěn na cyklostylech. Už nevím, jak jsem sehnal blány, papír a cyklostyl (patrně v družstvu Dlažba, kde jsem byl tehdy zaměstnán), ale jisto je, že jsem pomocí sešivačky a barevných čtvrtků (použitých jako obálka) vyrobil asi stovku výtisků svého malého

samizdatu Bůh žehnej lásce! Prátelům jsem je rozesílal a rozdával koncem listopadu 1976.

* * *

Po letech nyní znovu přicházím s podstatným výběrem z knížky *God Bless Love*. Myslím, že nápady a úvahy anglických dětí nijak nezestárly. Knižka se mi dostala do rukou víceméně náhodou. Jako dárek nám ji při svém zájezdu do Brna přivezli členové ochotnického divadelního souboru Youth Theatre Workshop z Redbridge, což je jedna z londýnských čtvrtí. Tím, že jako dar pro členy brněnského kolektivu Pirko koupili více výtisků této knížečky, vykonali účastníci zájezdu zároveň dobrý skutek, protože editorka se zřekla honoráře a celý výtěžek byl určen Asociaci pro pomoc postiženým dětem (Invalid Children's Aid Association).

Pořadatelkou sborníčku *God Bless Love* byla dnes jednaosmdesátiletá divadelní, filmová a televizní herečka a autorka mnoha knížek pro děti Nanette Newmanová (nar. 1934), choť známého herce a režiséra Bryana Forbese (1926–2013). Vydala také několik úspěšných knih o vaření, „kuchařek“. Forbesovi měli dvě dnes už dávno dospělé dcery, Sarah (nar. 1956) a Emmu (nar. 1965). Že by se měla mezi anglickými dětmi do jedenácti let uspořádat anketa o jejich názorech na lásku a vztahy mezi lidmi, napadlo Newmanovou ve chvíli, kdy zaslechla, jak se večer v postýlce modlí mladší dcerka Emma. Modlitbičku si Newmanová zaznamenala a použila ji při volbě názvu knížky a jako její motto. Následovala anketa, které se zúčastnily děti z veřejných i soukromých škol a z různých sociálních vrstev. Ze škol a od přátel z celé Anglie dostala Newmanová tisíce dětských názorů a obrázků, z nichž pak vybírala pro svou knížku. Vybrala asi dvacet kresbiček a více než čtyřicet dětských výroků, které v malé čtvercové knížce otiskla tak, jak je děti napsaly, jako faksimile různých typů dětského rukopisu. Starší dcera Sarah Forbesová nakreslila pastelkami předšádku knížky a byla také autorkou návrhu na barevný potisk desek knihy. Při výběru se pořadatelka řídila především snahou udržet text na rozmezí mezi bystrým dětským vhledem do světa dospělých a nežádoucími projevy předčasné zmoдрělosti.

„Těm čtenářům, kteří si myslí, že výroky dětí jsou méně významné než slova mnohem starších politiků a státníků,“ poznamenala Nanette Newmanová v předmluvě, „mohu říct jen tolik, že předností dětí je podle mého názoru jejich zvyk jít bez jakýchkoli obav, frází a ohledů přímo k jádru věci.“

Nakonec několik poznámek k překladu do češtiny. Anglický pravopis má podobně jako náš četná úskali, a tak je v textech knížky *God Bless Love* množství charakteristických pravopisných chyb. Nebylo by těžké nahradit v překladu tyto chyby takovými, jakých se dopouštějí děti naše. Uvědomil jsem si však, že věty jako „*Pámbu nemyluje lydi jako Gillian kterej bere jinejm lydem gumí*“

na gumování“ působí v tištěné podobě nezvykle a chybný pravopis příliš odpoutává pozornost od obsahu sdělení. Proto se v překladu většinou pokouším napodobit pouze dětské slohové neobratnosti a hovorový styl projevu, pravopis však ponechávám až na několik výjimek vcelku v mezích běžné normy. Psaní čárek má v angličtině jiná pravidla než v naší mateřštině, ale dětské pisatelé naší knížky interpunkci většinou vynechávají. Ve svém překladu se také nedržím pravidel a píšu čárky jen tu a tam, kde je třeba zvýraznit členění vět.

* * *

*Bůh žehnej mé sestřičce
A Bůh žehnej mamince a tátovi
Bůh žehnej mým hračkám a kamarádkám
A každému člověku na celém světě
A Bůh žehnej lásce*

Motto knížky

Zamilovanej je ten, koho vyfotografujou před kostelem.

Eric, 5 let

Láska je důležitá, poněvač kdyby lidi nemilovali jeden druhýho, nebyli by pak vůbec žádný lidi.

Lynn, 7 let

Vím, že maminka a Tاتا se milují protože mu máma dělá každý den k večeři maso jaký má rád.
Theresa, 8 let

Člověk musí milovat svého malinkého bratříčka, protože von by jinak dostal větry.
Alice, 4 roky

Věrná láska je když něco umře a vy na to pořád vzpomínáte jako já na svého křečka.
Bobby, 5 let

Moje želvička se zamilovala, ale unavilo ji to a pak spala asi čtyry roky. Myslím, že láska člověka unaví a nejmíc asi unaví staré paní. Ty taky tak dlouho spí.
John, 5 let

Myslím že pámbu udělal příliš moc lidí.
Eric, 7 let

Člověk může milovat jen věci co jsou blízko nemůže milovat země a moc lidí najednou.
Rose, 6 let

Někdy si myslím, že miluju všecko a každého, ale vím, že to není pravda.
Soraya, 9 let

Kdyby tak celej svět byl udělanej z Lásky.
Louise, 7 let

Sex je jedna část lásky, ale ne zrovna moc dobrá.
Joanna, 6 let

Máma říká, že tата je zamilovanej do svého auta a já až vyrostu budu mít autáky dva.
Roger, 6 let

Viděla jsem jednu knížku se všema těma obrázkama o zamilovanosti a tak a myslím, že k tomu vždycky musíte mít vajíčka.
Vera, 5 let

Láska je těžká věc zvlášť láska k lidem který nemáte moc rádi.
Deborah, 10 let

Z lásky dostanete hroznej kašel.
Peter, 5 let

Já bysem se rád oženil se svým pejskem. Ale to není dovolený, že ne?
Bruce, 5 let

Moje kočka se zamiluje a nechodí v noci vůbec domů a pak přivede spoustu koťat.
Henry, 6 let

Moje tetička se zamiluje když jedeme na dovolenou ale pak se jí to přestane líbit a hrozně brečí.

Leonard, 6 let

Jednou jsem viděla, jak se někdo zamiloval v jednom autě. Ale to auto stálo.

Sally, 7 let

Já bysem se nechtěl zamilovat protože holky mají uhry a pořád si šuškají.

Norman, 6 let

Myslím, že když milujete, musíte na poště nakoupit kolky a pak jít k doktorovi a ten vás zadarmo vdá.

Martha, 6 let

Já vím, co je to Láska. Je to ta věc co ji pořád prodávají v televizi.

Clara, 4 roky

Nemyslím, že by měly bejt tak bohatě vyzdobený kostely, když jsou chudý lidi.

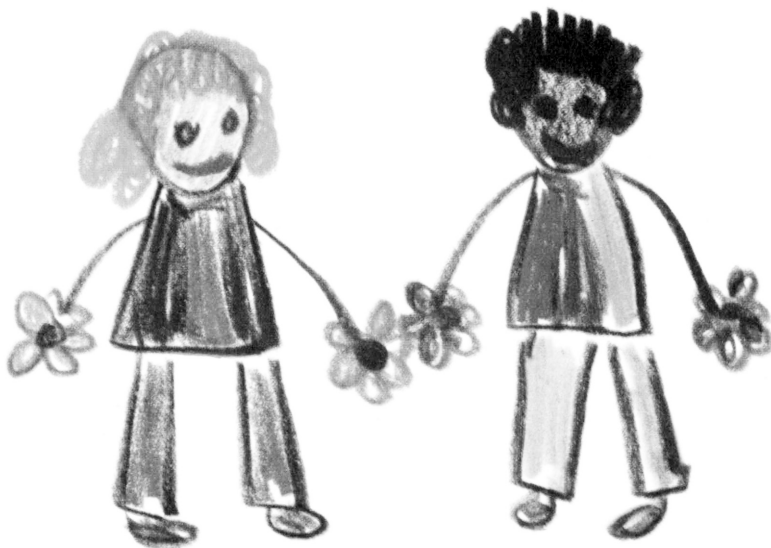
Fiona, 11 let

Když jíš bonbóny v kostele, farář to řekne Ježíškovi.

Robert, 5 let

Moje babička mluví vždycky v neděli v kostele s Ježíšem. Ostatní dny je v herně a hraje loto. Ale Ježíš někdy bydlí i v herně.

Charles, 5 let

Když jdete do kostela a hodíte do krabičky peníze, pámbu vás za to miluje.
Florence, 7 let

Přál bych si, aby se Ježíš vrátil a zastavil války protože myslím že už toho všichni mají dost.
Alan, 7 let

Modlila jsem se celý rok, aby pámbu skončil všechny bitvy a války, ale neudělal s tím nic – doted'ka.
Zarah, 7 let

Jsem hrozně smutná kvůli dětem co ztratily ve válce rodiče a všechny příbuzné a ráda bych je milovala ale v novinách nikdy nejsou jejich jména.
Liz, 7 let

Někdy když je moc válek je Láska na příděl.
Tessa, 8 let

Přála bych si, aby vyhlásili lásku místo aby vyhlašovali válku.
Deirdre, 11 let

Je mi smutno, když Máma bouchne dveřma, jde ven a nechá tam Tátu, kterej potom brečí.
Tessa, 4 roky

Máma odešla pryč i když jsem ji měl rád.
Michael, 6 let

Láska je něco, z čeho jsem smutnej.
Mír. Máma a táta mají rádi mír, ale nemají ho moc často.
David, 7 let

Maminka říkala, že by se nechtěla po druhý vdát protože jsou s tím jenom samý trable.
Shirley, 5 let

Každěj má rád malýho Ježíška, i můj strejda a voba bratři, ale já né. Mám nejradši tři krále poněvač ti donesli Ježíškovi dary
John, 5 let

Když jsem byl menší, měli jsme doma děťátko. Byl to malej bratříček, ale nerad se budil a myslím, že ho dali o Vánocích pryč, ale jistě to nevím. Můžete se jich zeptat.
George, 8 let

Kdybysem byl pámbu šel bysem do všech těch zemí a řekl bysem: Milujte se navzájem a přestaňte bejt lakomí!
Raj, 9 let

Mám rád každýho a všechno, dokonce i mravence. Bůh stvořil mravence abysme je měli rádi a né abysme je zašlapávali.
Ronald, 7 let

Jednou se mi zdálo o vánočním stromečku kterej lidi popravovali.
Sally, 8 let

O lásku se musíte starat. Jestli to nebudete dělat, tak se vám pokazí.

James, 5 let

Král Jindřich Osmý se mockrát zamiloval a nakonec mu museli useknout hlavu, protože moc ztloustl.

Sidney, 7 let

Přála bych si, aby slovo láska vyměnili za nějaké jiné, protože se říká moc často a říkají ho špatný lidi.

Amanda, 6 let

Je to škoda, že se musíme zamilovat do kluků poněvač nás pořád jenom štípou.

Beryl, 7 let

Byl sem pětkrát ženatej ponejvíc se svou maminkou ale jednou sem se oženil s tou holkou co mi dala žvejkačku ale to bylo na prázdninách.

Leslie, 7 let

Moje velká sestra se zamilovala a šla na to místo, co se vdává a žení. Ale myslím, že všechny ty poplatky jim nezaplatila. Řekla, že to za to nestojí.

Malcolm, 7 let

Moje sestra pořád píše Ježíškovi a von jí posílá čokoládový bonbóny a jednou jí poslal dvě krabice za jeden den ale vona mi nechce říct na jakou adresu se má psát.

Ian, 6 let

Pámbu miluje každýho kdo je hodnej jako například já a moje kamarádka Lucy ale né lidi jako je Gillian kterej bere jinejm lidem gummy na gumování.

Katy, 5 let

Říkám svý Modlitbičky s vtevřenejma vočima a tak můžu slyšet co říkám.

Robin, 5 let

LOVE

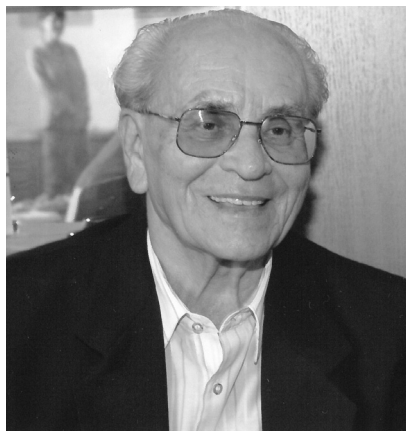
In memoriam

Vzpomínka na profesora Miroslava Flodra (18. 9. 1929 – 31. 8. 2015)

Počátkem září tohoto roku nás zastihla smutná zpráva, že po dlouhé těžké nemoci zemřel profesor pomocných věd historických na Masarykově univerzitě v Brně Miroslav Flodr. Jeho pozemská životní dráha se uzavřela 31. srpna 2015.

Flodrova publikační činnost posledních let jeho života byla věnována listinným a zejména rukopisným fondům Archivu města Brna, kde si po zásluze vydobyl renomé jednoho z našich největších znalců středověkého brněnského městského práva a jeho pramenů. Kritické vydání stěžejních kodikologických památek brněnského práva, totiž tzv. *Knihy písaře Jana* a dvou nejstarších pamětních knih, ukončilo Flodrovu práci na poli pomocných věd historických a středověkých edic; práci, která byla vždy realizována s vysokou akribií a mimořádným porozuměním pro zkoumané prameny. Tyto vlastnosti Miroslava Flodra doprovázely po celý jeho aktivní vědecký život.

Ten byl zahájen fakticky již za jeho vysokoškolských studií: v letech 1948–1952 studoval na brněnské filozofické fakultě nejprve obor historie-zeměpis, v letech 1949–1953 tamtéž obor archivnictví. Rozhodující vliv na Flodrovo vědecké i pedagogické nasměrování mělo jeho setkání s profesorem Jindřichem Šebánkem a práce v Šebánkových seminářích počátkem 50. let minulého století. Šebánkovi se po skončení druhé světové války podařilo na brněnské filozofické fakultě vybudovat pracovní skupinu, seminář a posléze i samostatné pracoviště soustředěné kolem edice *Český diplomatář*, které bylo zamě-

řeno jak na výuku budoucích odborných archivářů, tak i na vědeckou práci v oblasti přípravy náročných kritických edic bohemikálních středověkých pramenů. Pro budoucí orientaci Šebánkových žáků (mezi nimi i M. Flodra) bylo rozhodující, že studenti byli běžně zapojováni do vědeckých úkolů tohoto pracoviště. Ze vzpomínek pamětníků vyplývá, že Šebánkovy semináře byly navíc myšlenkově velmi otevřené a relativně svobodné, což v prostředí českých univerzit přelomu 40. a 50. let 20. století bylo spíše výjimečné. Vytvoření přátelské a po pracovní stránce velmi zanícené atmosféry bylo jednou z příčin vzniku nepopíratelných vazeb frekvenciantů a posléze absolventů brněnského archivního studia ke svým pedagogům, především pochopitelně k J. Šebánkovi.

Není proto divu, že absolutorium brněnského archivnictví (ve Flodrově případě v roce 1953 s hodností „doktor

filozofie“) ovlivnilo dotyčné ve volbě jejich badatelské orientace, a to směrem k pomocným vědám historickým a ediční práci. Flodr patřil k těm, kteří zpočátku náleželi k nejbližším Šebánkovým spolupracovníkům (již od roku 1951, tedy během svých studií, působil jako Šebánkův asistent), a tak byla jen logickým vyústěním této úzké spolupráce Flodrova účast na přípravě vědeckého aparátu *Českého diplomataře*, tj. obrazově-textových podkladů, z nichž tato edice vznikala.

Navzdory tomu se vydávání diplomataře (brněnské Šebánkovo pracoviště se tehdy připravovalo na vydání listinných bohemičů pro období od roku 1240 do konce panování přemyslovské dynastie na českém trůnu) pro Miroslava Flodra přitažlivým badatelským konceptem nestalo.

Námětem první Flodrovy vědecké monografie, která sloužila jako podklad pro získání hodnosti „kandidát věd“, bylo paleograficko-kodikologické zpracování písemnosti hlásících se do prostředí olomouckého biskupa Jindřicha Zdika (1126–1150). Listiny zde sice hrály důležitou roli – v tomto smyslu Flodr kráčel v šlépějích Šebánkových a jeho tzv. brněnské diplomatické školy zaměřené především na problematiku listiny u všech společenských vrstev v českém státě období vlády Přemyslovců. Nicméně těžištěm Flodrova zájmu byla skupina kodexů dochovaných dodnes ve fondu olomoucké metropolitní kapituly, které se svými znaky (zejména písmem) hlásily k olomoucké dómské škole. Flodrova monografii *Skriptorium olomoucké*, vydanou roku 1960 tiskem, můžeme považovat za první skriptoristickou studii věnovanou českému materiálu raného středověku. Ačkoliv byly posléze některé dílčí Flodrovy závěry dalším výzkumem upřesněny, jde dodnes bez nadsázky o studii zakladatelskou. Metodicky inovativní přístup prokázal M. Flodr mimo jiné i tím, že pro formulaci svých závěrů

vyšel z velmi důkladné fotodokumentace všech tehdy dostupných relevantních pramenů.

Definitivní tematický rozchod s diplomatařovým pracovištěm potvrdil M. Flodr svou habilitací na brněnské filozofické fakultě: v habilitační práci publikované roku 1966 pod titulem *Die griechische und römische Literatur in tschechischen Bibliotheken im Mittelalter und der Renaissance* se zaměřil na dochování klasické antické literatury (řecké i římské) v českých středověkých a renesančních knihovnách. Šíření klasické literatury a její recepce jednotlivými „národními“ konzumenty je pochopitelně úkolem internacionálním, není proto divu, že právě s ním je jméno Miroslava Flodra dodnes spojováno v mezinárodní vědecké komunitě. Souvisí to svým způsobem i se skutečností, že kniha navazující na jeho habilitační práci (*Incunabula classicorum. Wiegendrucke der griechischen und römischen Literatur*) vyšla v roce 1973 v nizozemském Amsterdamu.

Druhou polovinu 60. let můžeme považovat za svým způsobem vrcholné období Šebánkova pracoviště: podobně jako tomu bylo i na jiných ústavech, dařilo se tehdy udržovat intenzivní kontakty se západní Evropou, s čímž souvisely nejen četné návštěvy předních odborníků z oblasti pomocných věd historických v Brně, ale i studijní pobyty J. Šebánka a jeho žáků v zemích na západ (a jih) od našich hranic: v případě Miroslava Flodra šlo o studijní pobyt v tehdejší Německé spolkové republice (konkrétně v Mohuči, Mnichově a Norimberku) uskutečněný na podzim roku 1966.

Během 70. a 80. let nastaly ovšem pro Miroslava Flodra krušné časy. Rozhodl se totiž nepodílet se na aktivní podpoře normalizačních poměrů, a smířit se tudíž s faktem, že jako takovému mu nebude umožněn žádný společenský ani vědecký

vzestup. Věnoval se ovšem i nadále práci pedagogické: vedle své stěžejní disciplíny (latinské paleografie) vznikají pod jeho vedením kvalifikační práce zaměřené na epigrafiku a kampanologii – těmto oborům (spolu s do té doby u nás opomíjenou filigranologií) věnoval stati teoretické, metodologické, ba i učební text.

Avšak jednoznačně nejdůležitějším Flodrovým rozhodnutím učiněným v polovině 70. let po smrti tehdejšího ředitele Archivu města Brna, docenta Jaroslava Dřímala, bylo zaměřit svou pozornost na dlouhodobě desideratum české mediévistiky, na pořízení kritické edice klíčového pramene středověkého českého městského práva – tzv. *Knihy písaře Jana*, o níž již byla v úvodu této vzpomínky zmínka. Flodr se tohoto úkolu ujal se svědomitostí sobě vlastní a způsobem, který se vine jako pomyslná červená nit fakticky celou jeho vědeckou drahou: zpřístupnit daný pramen nejen s maximální možnou přesností a spolehlivostí, ale zasadit jej do kontextu všech souvisejících pramenů. Editor Flodrova formátu tedy vlastně oživuje pramen v kontextu prostředí jeho vzniku pro další potenciální uživatele a interprety, předně pro historiky.

Flodrovo systematické myšlení jej nutně přivedlo ke konceptu vydat všechny důležité památky, jež s tzv. *Knihou písaře Jana* a vůbec s Janovým působením v brněnské městské kanceláři souvisejí. A nejen to. Editor jako nejdůvěrnější znalec vydávaného materiálu se stává osobou nejpopoválnější publikovat rovněž studie zaměřené na systematický výklad látky ve vydávaných kodexech obsažené. Tak musíme vnímat Flodrovo třísvazkovou *Právní knihu města Brna z pol. 14. století* vydanou v letech 1990–1993 a všechny následující edice vy-

cházející z bohatého fondu úředních knih Archivu města Brna po roce 2000. Zejména vydání druhé nejstarší pamětní knihy města Brna (z let 1391–1515) přimělo M. Flodra zpracovat i období vývoje brněnského městského práva po smrti „zakladatelské osobnosti“ notáře Jana, tzn. zohlednit i období pozdně středověké. Soubor Flodrem zpřístupněných pramenů je oceňován i právními historiky, neboť paralelní zpřístupnění právní kodifikace na straně jedné a aplikace tohoto práva v praxi (dokumentované v pamětních knihách) na straně druhé umožňuje uživatelům z řad takto zaměřených historiků důkladný výzkum právní kultury tohoto prostředí, které bylo svým způsobem profilujícím i pro ostatní městské okruhy v českých zemích. Flodr, od roku 1990 již profesor Masarykovy univerzity a v první půli 90. let rovněž vedoucí Ústavu pomocných věd historických a archivnictví na filozofické fakultě téže univerzity, tak dostal měrou vrchovatou dnes tolik potřebnému „kontextuálnímu“ pojetí ediční práce.

Osobně jsem se s profesorem Miroslavem Flodrem setkával nejprve jako jeho žák na přednáškách a seminářích z latinské paleografie a posléze jako jeho diplomand a doktorand, měl jsem tudíž možnost výše popsané postuláty a pracovní zásady poznat tak říkajíc přímo od zdroje. Flodr patřil k osobnostem, které se vyhýbaly publicitě a o své práci nerady dlouze hovořily, ale které působily na své okolí silou své osobnosti a přirozené, nevynucené autority. Tím si zajistil, že si odkaz jeho pedagogické i vědecké práce v sobě ponese navždy.

D. Havel

Vzpomínka na prof. Josefa Češku, DrSc.

Dne 29. října zemřel ve věku 92 let profesor dějin starověku, dlouholetý vedoucí Katedry starověké kultury (nynější Ústav klasických studií) a někdejší proděkan pro vědu a výzkum na Filozofické fakultě MU Josef Češka.

Rodák z Kuřimi strávil svá gymnaziální léta v Tišnově a po odkladu, způsobeném uzavřením českých vysokých škol v roce 1939, vystudoval na brněnské univerzitě obory historie a klasická filologie. Docentem Masarykovy univerzity (tehdejší Univerzity J. E. Purkyně) se stal roku 1963 a pět let nato byl jmenován řádným profesorem. Po Vladimíru Grohovi byl druhým zdejším pedagogem, specializujícím se primárně na dějiny starověku.

Jako první v České republice založil úspěšnou školu studia pozdní antiky a publikoval v této oblasti závažná, dodnes vysoko ceněná díla. Na jednom z předních míst je třeba jmenovat jeho vynikající překlad pozdně antického historika Ammiana Marcellina, který umožnil české veřejnosti seznámit se s nejvýznamnějším římským historikem posledních dvou století antiky. Při práci na tomto překladu vytvořil a publikoval také některé mezinárodní vědou uznané konjektury Ammianova textu.

Širší veřejnost, která přijala překlad Ammianova díla velmi příznivě (vyšel již dvakrát), Josefa Češku zná rovněž jako autora mnohých erudovaných prologů a epilogů k různým překladům z antických literatur, jako tvůrce hesel v naší *Encyklopedii antiky* či v *Encyklopedii archeologie*.

Ve své vědecké práci se kromě textové kritiky Ammianových *Res gestae* zabýval diferenciací otroků období římského principátu, ekonomickým vývojem pozdně antických měst, vztahem římského impéria k některým barbarským kmenům, tzv.

pádem říše západořímské i dalšími tématy z antických dějin, a především pak vztahy římského státu a křesťanské církve (monografie *Římský stát a katolická církev ve IV. století* z roku 1983; v roce 1998 vyšla na podobné téma kniha rozhovorů Jiřího Hanuše s Josefem Češkou, nazvaná *Od katakomb ke světové církvi*). Studentům, ale i zájemcům z řad veřejnosti byla určena jeho dvoje neobyčejně podrobná skripta *Římský dominát a Poslední století antiky*, která probírají všechny oblasti vývoje pozdně antického světa a sledují jeho povlnnou přeměnu ve svět středověký, podobně jako jeho monografie z roku 2000, vydaná v nakladatelství Vyšehrad Praha a nazvaná *Zánik antického světa*.

K zásluhám prof. Češky nepochybně patří jeho precizní práce s antickými, řecky i latinsky psanými prameny, která může být příkladem pro všechny současné mladé vědce, jeho přesvědčení, že historik

starověku by měl vždy přistupovat ad fontes, a bez této znalosti nepodléhat sebemodernějším, logickým, ale výpovědím dobových pramenů odporujícím konstrukcím. Jeho článek o politickém pozadí, na němž vzniklo christologické učení Athanasia z Alexandrie v Egyptě, s nímž souvisejí počátky současné katolické víry, byl v roce 1976 převzat do prestižní ediční řady, která obsahuje světový výběr z výsledků bádání o antice a je příznačně nazvána *Wege der Forschung*, konkrétně do svazku *Die Kirche angesichts der Konstantinischen Wende*. Této pocty se tehdy badatelům ze střední a východní Evropy nedostávalo právě často.

Úplnou bibliografii jeho děl najdou zájemci ve Sborníku prací Filozofické fakulty Masarykovy univerzity E 33, 1988, str. 9–19, a její pokračování v časopise *Graeco-Latina Brunensia* 1998/99, č. 3–4, str. 7–9.

Díky práci, již vykonal v oblasti bádání o pozdní antice, se dnes na Masarykově univerzitě široce rozvíjejí pozdně antická studia a jejím posluchačům je nabízena řada přednášek s touto tematikou. Jeho dobrá pověst měla zajisté vliv i na to, že se na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity podařilo akreditovat samostatný obor Dějiny starověku, včetně doktorského studia.

Jako pedagog pomohl vychovat řadu absolventů oboru historie, kteří jej vesměs pamatují jako hluboce vzdělaného, náročného, ale laskavého učitele, který dovedl pro svůj obor nadchnout mnohé.

S prof. Josefem Češkou jsme se v užším kruhu rozloučili 5. listopadu letošního roku. Na Masarykově univerzitě jej však i nadále budeme s úctou připomínat, a to nejenom při představování významných koryfejí našeho oboru v Úvodu do dějin starověku.

J. Bednaříková

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str. 26

Petra Vejvodová, **Transnational Forms of Contemporary Neo-Nazi Activity in Europe from the Perspective of Czech Neo-Nazis**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7148-3.

Evropské neonacistické hnutí se ze své ideologické podstaty staví negativně vůči globalizaci a mezinárodní migraci. Přesto samo těchto fenoménů využívá k sjednocování se na evropské a celosvětové úrovni ve snaze vytvořit jednotné hnutí, které bude schopné prosadit vlastní ideologii. V Evropě pozorujeme výrazné posilování mezinárodních vazeb mezi neonacisty z jednotlivých zemí, posilování vzájemných kontaktů a narůstající počet aktivit s mezinárodní účastí. Viditelné je rychlé šíření se jednotlivých konceptů a strategií a upevňování společné ideologie nacionálního socialismu s velmi jasnou vizí bílé Evropy. Cílem anglicky psané publikace je analyzovat transnacionalizaci neonacistického hnutí, a to z perspektivy českých neonacistů. Publikace nabízí vhled do představy neonacistického hnutí o Evropě, představuje ideologii sjednocující jednotlivá národní neonacistická hnutí. Také představuje neonacistické koncepty a strategie jako příklady transnacionalizace. Dále identifikuje formy konkrétních aktivit mezinárodní spolupráce.

pokračování na str. 47

Profesor Jiří Vysloužil zemřel

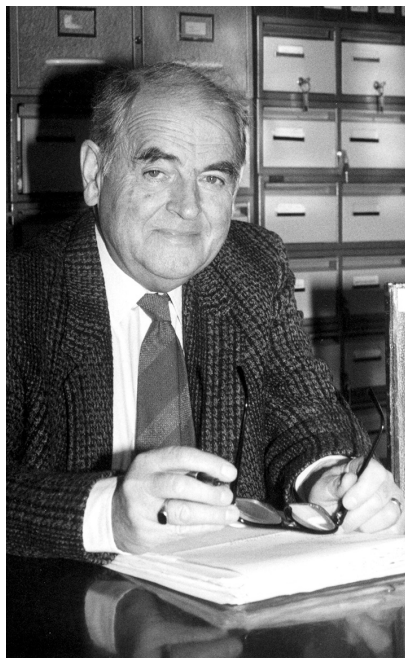
Emeritní profesor Filozofické fakulty MU PhDr. Jiří Vysloužil, DrSc., zemřel 26. 11. 2015 ve věku nedožitých 92 let.

Patřil ke generaci, kterou zaskočil protektorát a válka spolu s uzavřením českých vysokých škol. Po gymnaziálních studiích, po příchodu z rodných Košic do Brna, když se chystal k vysokoškolskému studiu, ocitl se v nuceném nasazení v kuřimské továrně. Po osvobození studoval na zno-uvotevřené univerzitě kromě hudební vědy a historie i folkloristiku a etnografii. Ty pak na začátku jeho profesionální kariéry převládly, takže se zdálo – zejména po úspěšné monumentální edici Janáčkova folkloristického díla –, že se bude mladý Vysloužil po třicítce profilovat takto.

Ale folkloristická etapa skončila vydáním Janáčkových folkloristických materiálů a studií a přechodem Jiřího Vysloužila z Janáčkovy akademie múzických umění, kde dosud působil, na filozofickou fakultu na přelomu let 1961 a 1962.

Na naší fakultě brzy převzal vedení tehdejší katedry hudební vědy a výchovy a postupně směřoval od hudební folkloristiky k historiografii a lexikografii. Vysloužil rychle pochopil význam a ojedinělé postavení brněnské hudební lexikografie, která ústrojně navázala na někdejší helfertovskou a černušákovskou epochu od konce 20. let 20. století, jejímž výsledkem bylo vydání Pazdírkova hudebního slovníku naučného (1929 – část věčná, od 1937 – část osobní dovedená až po M včetně, kdy práce přerušilo uzavření českých vysokých škol a zatčení profesora Helferta).

Vysloužil navázal na další, již dokončený a osvědčený lexikografický projekt – Československý hudební slovník osob a institucí, vydaný editory Gracianem Čer-

nušákem, Bohumírem Stědroněm a Zdenko Nováčkem (SHV, Praha 1963 a 1965). Tak povstala po tomto úspěšném počínu brněnské muzikologie z iniciativy Jiřího Vysloužila idea velkolepě koncipovaného *Slovníku české hudební kultury*. Kolektiv 107 autorů připravil dílo k tisku péčí redaktorů Jiřího Fukače, Jiřího Vysloužila a výkonného redaktora Petra Macka. Dílo vyšlo v Editio Supraphon v Praze 1997 a má úctyhodných 1035 stran velkého dvousloupcového formátu. Tím Vysloužilovy lexikografické snahy zdaleka neskončily. Dokázal je trvale zakotvit v ústavu hudební vědy, kde vzniklo stálé lexikografické pracoviště, které působí dosud. Byla tak zajištěna kontinuita brněnské hudební lexikografie v nejméně pěti generacích.

Zúročením všeho a i jistou formou popularizace pak byl Vysloužilův *Hudební slovník pro každého I* (věcná část – 1995), *II* (*Skladatelé a hudební spisovatelé* – 1999), vydaný u A. J. Rychlíka ve Vizovicích, dohromady encyklopedie o téměř tisíci stranách. Kromě této domácí lexikografické aktivity Vysloužil napsal řadu příspěvků pro cizojazyčné slovníky a encyklopedie.

Po přechodu na filozofickou fakultu se u Jiřího Vysloužila stále výrazněji objevoval zájem o hudbu 20. století. Rychle se zbavil všech zátěží 50. let, které u některých jeho souputníků poměrně dlouho přetrvávaly, a systematicky se věnoval sondám do soudobé hudby. Prováděl tak pionýrskou práci po nucené odmlce 50. let, kdy česká muzikologie ztratila kontakt s evropskou modernou mezi dvěma světovými válkami a po roce 1945.

Většinu této záslužné produkce Vysloužil publikoval na stránkách *Hudebních rozhledů* a také na stránkách nově vzniklé hudební revue *Opus musicum*, kterou pomáhal po roce 1969 založit.

Od Stravinského přes Schoenberga dospěl Jiří Vysloužil až ke tvorbě Antona Weberna. Ten byl v českém prostředí záslužně představen poprvé díky Vysloužilovi a Ctíradu Kohoutkovi – tedy dvakrát z Brna. Tyto jednotlivé studie Vysloužil spojil do monografie *Hudobníci XX. století* (*Opus*, Bratislava 1981).

Po syntetické práci a současně s ní Jiří Vysloužil dlouho sledoval a studoval dílo Aloise Háby a po roce 1990 také Čechoameričana Karla Husy – obou skladatelů značného mezinárodního významu. V obou monografiích se projevuje Vysloužilova schopnost maximálně vytěžit z kontaktů a konfrontací s žijící uměleckou osobností. V případě Aloise Háby dokázal přenést zájem o studium jeho tvorby, teoretického díla a problémů mikrotonality i na mladší generaci. Profesor Lubomír

Spurný spolu s ním vytvořil anglicky publikovaný celosvětově citovaný katalog Hábova díla (KLP, Praha 2010). V současné době je již Hábovo dílo předmětem zájmu řady zahraničních badatelů.

Jedním z pilířů organizační aktivity Jiřího Vysloužila bylo dílo Leoše Janáčka, jeho analýza, reflexe a kritické vydávání. V nelehké době od začátku 70. let 20. století dokázal soustředit, obhájit a zaštitit pracovní kolektiv, který zahájil vydání kritické edice Janáčkovy díla. Symbolickým prvním svazkem několika edičních řad se stalo Janáčkovy klavírní dílo, které podle nových edičních zásad, vydaných v samostatné obsáhlé knižní monografii autorů Milana Šolce a Jarmila Burghausera, připravili Ludvík Kundera a Jarmil Burghauser. Za více než 20 let existence edice vyšla řada důležitých Janáčkových orchestrálních, komorních a vokálních skladeb a byla také postupně vychována nová generace kritických editorů. Po zániku vydavatelství už existovala díky pracovnímu úsilí tohoto týmu početná skupina editorů a dnes lze konstatovat, že proces vydávání Janáčkovy díla kriticky a s přihlédnutím ke všem pramenům byl doveden do závěrečné fáze. Kritická edice tak zůstává trvalým vkladem do české hudební kultury a je současně tím nejlepším, co vyprodukoval Ústav hudební vědy FF MU.

Jednotlivé aktivity profesora Vysloužila by bylo obtížné vyjmenovat bez rizika, že něco opomeneme. Jedno je však pro něj zvláště příznačné: umění organizace, schopnost rychle vyhodnotit možnosti, síly a prostředky a vše spojit a dovést k výsledku. Asi nejlépe to lze doložit na dějinách brněnských hudebněvědných kolokvií jako součástí mezinárodního hudebního festivalu. Ta Jiří Vysloužil anekdotoval po roce 1970 a podařilo se mu za spolupráce s dalšími muzikology (zejména pak s tehdy umlčeným, a přesto nejvíce činným Jiřím Fukačem) vytvořit platformu

setkávání evropských a českých i slovenských muzikologů. V nelehké době napětí a ideologického tlaku a slídění se podařilo jednak nalézt a realizovat nosná témata nadregionálního významu, jednak do Brna přivést velké osobnosti evropského dosahu. A právě Jiří Vysloužil spolu s Jiřím Fukačem dokázali nejen režirovat tato setkání, ale vést je v duchu přátelského porozumění, tolerance a současně kritického přemítání k vrcholným výkonům zejména v obecných diskusích.

Nelze vyjmenovat všechny – připomeňme alespoň Jana Racka, Bohumíra Štědroně, Rudolfa Pečmana, Jiřího Fukače, Jaroslava Volka, Jaroslava Jiráka, Karla Janečka, Karla Risingera, Tomislava Volka, Jiřího Sehnala, Ivana Poledňáka, Zdenu Pilkovou, Theodoru Strakovou, ze slovenských muzikologů zejména Jozefa Kresánka, Zdenka Nováčka, Oskára Elscheka, Ladislava Burlase, Lubu Ballovou a Lubomíra Chalupku. Z evropských mu-

zikologů to pak byli zvláště Carl Dahlhaus, Hans Heinrich Eggebrecht, Kurt von Fischer, dokonce i Nikolaus von Harnoncourt, Theophil Antonicek, Hartmut Krones, Zofia Lissa, Michail Druskin, Josef Ujfalussy a mnozí jiní.

Jiří Vysloužil byl dlouholetým a neúnavným iniciátorem, garantem a také aktivním účastníkem těchto kolokvií, která vešla do dějin evropské muzikologie a přiblížila českou vědu na úroveň jiných hudebních kultur.

Byl to dlouhý a plodný život, naplněný prací a nebylo v něm místo na pochyby nebo váhání. Stanislavskij vícekrát prohlásil, abychom nehledali sebe v umění, ale umění v sobě.

O vědě to platí obdobně... Zůstává ce- loživotní práce, snaha, úsilí a aktivita. Taková vytrvalost a neochvějnost budí úctu i respekt. Na profesora Vysloužila budeme vždy s úctou vzpomínat.

M. Štědroně

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str. 44

Martina Nováková, Marcela Landová, Susan Maly, Marta Kovářová, Michal Maruška, **Diagnostický ústav. Creative Help – tvůrčí dílny s dětmi z diagnostického ústavu.** Masarykova univerzita. Brno 2013. ISBN 978-80-210-6613-7.

Publikace je zaměřena na prezentaci tvůrčích děl, které byly realizovány v rámci projektu Speciální výtvarná výchova v letech 2010–2013. Text představuje teoretická východiska aktivit, které se uskutečnily v participující instituci – Diagnostickém ústavu pro mládež, Brno-Veslařská. Praktikující studenti vycházeli z dispozic a potřeb konkrétních klientů a ve vlastních tvůrčích dílnách respektovali specifika instituce.

Kol., **Poskytovatel sociálních služeb. Creative Help – tvůrčí dílny s lidmi se zdravotním postižením.** Masarykova univerzita. Brno 2013. ISBN 978-80-210-6615-1.

Další z publikací, které byly realizovány v rámci projektu Speciální výtvarná výchova v letech 2010–2013. Text vychází z aktivit, které se uskutečnily v participující instituci – Správě uprchlických zařízení Ministerstva vnitra České republiky.

Helena Krmíčková, Lucie Mazalová, Petra Mutlová, **Gladio verbi Dei: Pisemnictví doby husitské ve fondech rajhradských a brněnských.** Masarykova univerzita. Brno 2015. ISBN 978-80-210-7849-9.

Kniha je katalogem ke stejnojmenné výstavě, která se zabývá prezentací písemnictví doby husitské v širším kontextu i v detailu se zaměřením na fondy Benediktinského opatství Rajhrad a Moravské zemské knihovny v Brně.

Jana Nechutová, Jana Fuksová, **Mistr Jan Hus v polemice a za katedrou: Překlady, komentáře a poznámky**. Masarykovy univerzita. Brno 2015.

ISBN 978-80-210-7873-4.

Mistr Jan Hus je v této knize představen svými latinskými texty především jako polemik a univerzitní učitel. Z polemických spisů byl pro překlad zvolen projev proti Angličanu Johnu Stokesovi a tři traktáty proti prodeji odpustků. Z univerzitního působení Mistra Jana vzešlo několik promočních promluv, jsou zde podány ty, které dosud do češtiny překládány nebyly. Jsou zajímavé tím, že osobnost českého reformátora ukazují jinak, než jak o něm obvykle uvažujeme, a také svým svěžím jazykem a stylem. Vedle obou témat, která prozrazuje titul knížky, jsou zde dva texty teologického obsahu, ovšem s tehdy aktuálním společenským dosahem: kázání Jděte i vy na mou vinici a kvéstie O třech pochybnostech. Texty jsou (s jedinou nepatrnou výjimkou) do češtiny přeloženy poprvé.

Jiří Raclavský, **Úvod do logiky: klasická predikátová logika**. Masarykova univerzita. Brno 2015. ISBN 978-80-210-7867-3.

Kniha je druhou částí vícedílného úvodu do logiky, jenž je zaměřen především na humanitní a společenskovědní publikum a další zájemce o logiku. Kromě důležitých poznatků o klasické predikátové logice jako takové je čtenář postupně seznamován jednak s metodami prošetřování sémantických vlastností formulí a metodami formálního dokazování, jednak s aplikacemi tohoto na oblast přirozeného jazyka. V knize najde čtenář rovněž řadu praktických cvičení, v nichž se kromě formálních postupů naučí zejména pohotově budovat ekvivalenty či negace vět a ověřovat platnost úsudků.

Jiří Raclavský, **Úvod do logiky: klasická výroková logika**. Masarykova univerzita. Brno 2015. ISBN 978-80-210-7790-4.

Kniha je první částí vícedílného úvodu do logiky, jenž je zaměřen především na humanitní a společenskovědní publikum a další zájemce o logiku. Kromě důležitých poznatků o klasické výrokové logice jako takové je čtenář postupně seznamován jednak s metodami prošetřování sémantických vlastností formulí a metodami formálního dokazování, jednak s aplikacemi tohoto na oblast přirozeného jazyka. V knize najde čtenář rovněž řadu praktických cvičení, v nichž se kromě formálních postupů naučí zejména pohotově budovat ekvivalenty či negace vět a ověřovat platnost úsudků.

Ivo Pezlar, **Epistemická logika: úvod se zaměřením na studenty humanitních oborů**. Masarykova univerzita. Brno 2015. ISBN 978-80-210-7791-1.

Publikace je určena každému, kdo se chce seznámit s epistemickou logikou (tj. logikou zabývající se formální analýzou pojmů znalost a přesvědčení) a problémy, které s sebou tato rychle se rozvíjející disciplína na pomezí filozofie, logiky a informatiky přináší. Hlavní pozornost bude věnována tzv. standardní epistemické logice (SEL), jejíž základy položil finský logik a filozof Jaakko Hintikka ve svém průkopnickém díle „*Knowledge and Belief: An Introduction to the Logic of the Two Notions*“ (1962).

pokračování na str. 54

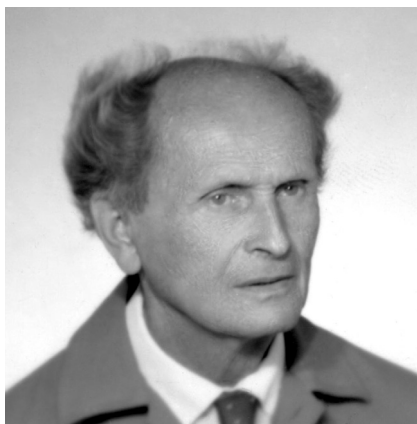
Významné osobnosti naší univerzity

Antonín Friedl

(13. 6. 1890 Mirošov v Čechách – 5. 11. 1975 Praha)

V letošním roce uplynulo šedesát let od smrti významného českého historika umění a někdejšího profesora Masarykovy univerzity Antonína Friedla.

Antonín Friedl se narodil v Mirošově u Rokycan a gymnázium studoval v Plzni, kde získával své první zkušenosti ve spolupráci s tamním muzeem a Kruhem přátel starožitností. Významnou roli ve stejné době sehrálo rovněž setkání s grafikem Janem Konůpkem, který tehdy působil na uměleckoprůmyslové škole v Plzni. Roku 1912 odešel Friedl do Prahy, neboť mu Zdeněk Wirth nabídl pozici sekretáře v Klubu za starou Prahu. Ke studiu na vysoké škole se Antonín Friedl dostal až po druhé světové válce, kdy musel nastoupit vojenskou službu. Almou mater se mu v poválečných letech stala Karlova univerzita v Praze, kde se věnoval klasické archeologii pod vedením profesora H. Vysokého a dějinám umění pod vedením prof. K. Chytila. Na Ústavu dějin umění brzy získal post asistenta profesora Chytila, v roce 1921 získal dvouleté stipendium v Berlíně, čehož využil pro studium předrománské a románské knižní malby. Zaměřil se zejména na podrobný výzkum rukopisu Gumpoldovy legendy, uložené ve sbírkách Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu. Ve studiu rukopisů pokračoval i nadále, a to z pověření sestavit soupis českých rukopisů v zahraničních fondech. Následovaly cesty do Paříže, Švédska a Itálie: ve Stockholmu se jeho pozornost obrátila zejména k Olo-mouckému horologii a slavnému Codexu gigas. Veškeré poznatky o studovaných

rukopisných památkách zúročoval v průběhu dvacátých let při publikování četných vědeckých studií (*Illuminace Gumpoldovy legendy o sv. Václavu; Hildebert a Everwin, románští malíři; Lektionář Arnolda Mišeňského*). Ve vatikánské knihovně upoutal Friedla rukopis kodexu Jana z Jenštejna z konce 14. století a ve výzkumu knižních památek tohoto období pokračoval i později, což korunovala monografie *Malíři královny Alžběty* z roku 1930.

Roku 1930 začal Antonín Friedl pracovat ve Fotoměřickém ústavu v Praze, přičemž v letech 1939–1952 vykonával funkci jeho ředitele. V roce 1952 z této pozice přešel do Ústavu teorie a dějin umění Československé akademie věd. Zároveň od třicátých let spojil svou kariéru také s brněnskou univerzitou. Nejprve tu začal působit jako soukromý docent, v roce 1935 se habilitoval spisem *Pasionál mistrů vyšebrodských*. Po pauze válečného

období se pak při znovuoctvení vysokých škol stal jedním ze tří pedagogů, kteří znovuo obnovili výuku dějin umění v Brně. Při obnoveném řízení byl v roce 1957 jmenován docentem a později také profesorem.

Stejně jako se profesní profil Antonína Friedla po válce rozšiřoval, vzrůstalo pole jeho badatelských aktivit a oblastí jeho zájmu. K řešené problematice knižní malby připojil studium středověkého nástěnného malířství, konkrétně malbu lucemburské éry a malby znojemské rotundy. Podrobný výzkum maleb na Karlštejně, v Emauzích, jakož i díla mistra Theodorika vedl k publikování tří obsažných monografií: *Mistr karlštejnské apokalypsy* (1950), *Mikuláš Wurmser, mistr královských portrétů na Karlštejně* (1956)

a *Magister Theodoricus, problém jeho malířského slohu* (1956). Výsledky svého bádání o malířském cyklu znojemské rotundy poté Friedl resumoval ve studiích nazvaných *Nový pohled na hradní rotundu ve Znojmě a její přemyslovskou genealogii* (1952) a *Přemyslovci ve Znojmě. Ikografie posvátného oráče v českém mythu* (1966).

Antonín Friedl však odborně nezůstával pouze u medievistiky, ale čile se zajímal o soudobou výtvarnou scénu, a to mimo jiné proto, že jej s mnoha předními umělci poutaly přátelské vazby. Jako kritik soudobého umění vydával studie o Janu Zrzavém, Hugo Boettingerovi či Janu Kohnpřkovi.

R. Nokkala Miltová

Devadesát let od narození Jiřího Cetla (31. 12. 1925 – 22. 7. 2002)

Letos na Silvestra by prof. dr. Jiří Cetl, DrSc., významný představitel nejen brněnské, ale i československé filozofie, oslavil devadesátku.

Pocházel z učitelské rodiny. Narodil se 31. 12. 1925 v Brně, maturoval v roce 1944 na reálném gymnáziu v Brně-Husovicích, byl totálně nasazen jako pomocný dělník a v letech 1945–1950 studoval na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně filozofii a češtinu. Doktorát získal v roce 1950 na základě disertace *Čisté umění a tendence*. Vyhraněný smysl pro estetiku a estetično si uchoval po celý život – projevoval se jak v jeho zájmu o umění, ve kterém nacházel inspiraci a témata pro filozofii, tak v literární formě jeho prací.

Od roku 1949 působil na katedře filozofie brněnské filozofické fakulty, v letech 1970–1990 jako její vedoucí.

Docentem byl jmenován v roce 1980, titul DrSc. získal v roce 1989, kdy byl také jmenován profesorem dějin filozofie. Byl respektovaným odborníkem i v mezinárodním měřítku, prokazovaly to úzké kontakty s rakouskými, německými, polskými, ruskými i gruzínskými kolegy a četná pozvání na zahraniční filozofické konference a kongresy.

Byl skutečným učitelem filozofie. Ve studentech, kteří si ho hluboce vážili, viděl vždy spíše mladší spolupracovníky, úzkými osobními kontakty v nich pěstoval hluboký vztah k oboru a schopnosti samostatné odborné práce. Několik generací absolventů brněnské filozofické fakulty inspirovaly jeho obsažné a formulačně vybroušené přednášky z dějin filozofie, ve kterých představoval jednotlivé filozofické osobnosti, směry a proudy v širokých společenských a kulturních souvislostech, stejně jako jeho náročné a zajímavé semináře, v nichž využíval široký rozhled po soudobé i klasické literatuře.

Svůj odborný a vědecký zájem orientoval především na dějiny filozofie, kterým věnoval řadu učebních textů i knižních prací. Byl redaktorem historicko-filozofické části *Stručného filozofického slovníku* (1966) a sám do něho napsal více než stovku hesel. Nejvýznamnější jeho monografií je *Český pozitivismus* (1981), ve kterém zobrazil vývoj tohoto proudu české filozofie od poslední třetiny 19. století. Podílel se na publikacích *Průvodce dějinami evropského myšlení* (1984), *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení* (1989), na monografii *Příroda a kultura* (1990, spoluautoři S. Hubík a J. Šmajš) obsáhlou studií *Hodnota přírody v dějinách evropské kultury*, přispěl

do spisu *Česká filozofie ve 20. století* (1995, *Czech Philosophy in the XXth Century*, Washington 1994).

Významný okruh jeho teoretického zájmu tvořila filozofická antropologie. Zabýval se zvláště naturalisticky orientovaným antropologismem (tzv. etologickým pojetím člověka) a rovněž problematikou lidského duchovního světa (knihy *Člověk a svět*, 1988).

K filozofii choval Jiří Cetl vždy úctu a pokoru a tento postoj předával i svým žákům. Filozofie byla ale také jeho celoživotní láskou, a snad i proto si mohl dovolit pohybovat se po jejím „zadním schodišti“, jak dokázal ve své úsměvné knížce filozofických apokryfů *Vždyť to byli jen filozofové...* (2000).

Jiří Cetl nám byl laskavým a moudrým učitelem a přítelem, vždy připraveným pomoci a poradit ve filozofické práci i ve složitých životních situacích, aristokratem ducha v nejlepším slova smyslu, přesvědčeným, že vzdělanost a kultivovanost je účinnou obranou proti tuposti a násilí.

Jeden z nejvýznamnějších představitelů brněnské historicko-filozofické školy profesor PhDr. Jiří Cetl, DrSc., zemřel 22. července 2002. Jeho osobnost byla dokladem toho, že skutečný filozof zasáhne svým působením vždy daleko širší oblast duchovního života než pouze filozofii. Dokázal zaujmout odborníky z mnoha vědních oblastí, kultury, veřejného života. Vychoval řadu filozofů, středoškolských profesorů, novinářů, kulturních a veřejných pracovníků, kteří nezapomenou na jeho elegantní vystupování, jemný smysl pro humor, atmosféru debat a diskusí o filozofii, literatuře, politice i sportu.

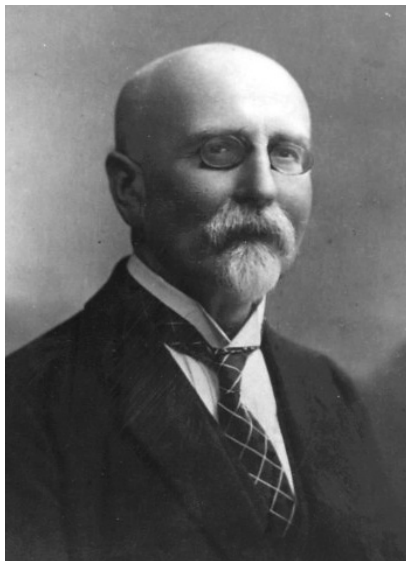
J. Zouhar

80. výročí úmrtí prof. Stanislava Součka

V těchto dnech si připomínáme výročí úmrtí významného českého literárního vědce a historika, filologa a bohemisty profesora Stanislava Součka.

Prof. Stanislav Souček se narodil dne 7. května 1870 v Náchodě, absolvoval gymnázium v Rychnově nad Kněžnou, poté studoval na pražské filozofické fakultě (1888–1894) a zároveň také na univerzitě ve Vídni (1891–1892) bohemistiku a klasickou filologii. Roku 1905 získal doktorát z filozofie disertační prací věnující se F. M. Klácelovi. Poté působil jako středoškolský pedagog na gymnáziích v Olomouci, ve Dvoře Králové a na II. českém gymnáziu v Brně (do r. 1920). Dne 9. srpna 1920 byl jmenován ředitelem Semináře pro slovanskou filologii a současně řádným profesorem českého jazyka a písemnictví na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, kde ve studijním roce 1930–1931 zastával úřad rektora brněnské univerzity. Prof. Souček byl řádným členem České akademie a Učené společnosti P. J. Šafaříka, dopisujícím členem Královské české společnosti nauk, dále také čestným členem Jednoty českých filologů a Ústředního spolku jednot učitelských v zemi Moravskoslezské. Současně předsedal moravskoslezskému výboru Státního ústavu pro lidovou píseň. V letech 1914–1935 se jako spoluredaktor podílel na chodu časopisu Matice moravské a v období 1921–1935 byl redaktorem *Veškerých spisů J. A. Komenského*.

Stanislav Souček patřil k zakladatelům brněnské bohemistiky a k jejím hlavním představitelům v meziválečném období. Svůj badatelský zájem věnoval především staročeskému, předreformačnímu i reformačnímu písemnictví. Zmiňme alespoň

několik jeho studií o Komenském, Štítném (např. *Studie štítnenské*, 1909) a pololidové tvorbě pobělohorské. Svůj význam dodnes neztratily jeho práce např. o Dobrovském, o Erbenových a Nerudových básních, o pohádkách B. Němcové, o pramenech Jiráskova románu *U nás*. Dále publikoval díla o moravských buditelích Gallašovi, Klácelovi aj. Prof. Souček zkoumal jako jeden z prvních u nás vztah folklóru a písemnictví; jeho pozornost se soustředila na studium literárních tradic Moravy a moravské lidové písně. Podrobně analyzoval zejm. *Rakovnickou vánoční hru* ve stejnojmenné monografii z r. 1929, v níž nejen analyzoval pololidovou hru, ale i postoupil k výkladům o literatuře doby pobělohorské, čímž upravil cestu literárněhistorické syntéze. Zemřel 30. prosince 1935 v Brně.

H. Kluhůšková

Prof. PhDr. Bohumír Štědroň, DrSc.
(30. 10. 1905, Vyškov – 24. 11. 1982, Brno)

Pocházel z rozvětvené hudebnické rodiny, jeho otec František byl vyškovský kapelník a učitel hudby; v hudbě se dále uplatnili Bohumírovi bratři – skladatel Vladimír, houslisté Miloš a Jan. Bohumír Štědroň maturoval roku 1924 na gymnáziu v rodném Vyškově a pak i na učitelském ústavu v Brně. Na brněnské univerzitě vystudoval dějepis a zeměpis (1929) a souběžně rovněž hudební vědu u Vladimíra Helferta. Hudební výchovu učil mj. na Pedagogické akademii, později také na brněnské konzervatoři. Roku 1931 absolvoval studijní cestu do Itálie (PhDr. 1934 spisem *Sólové chrámové kantáty Giovanniho Battisty Bassaniho*), habilitoval se rukopisnou prací *Chrámová hudba v Brně v XVIII. století*, z níž pak části vyšly tiskem. Vedle muzikologické a pedagogické přípravy absolvoval ve dvacátých letech hudební teorii u Josefa Blatného a klavír u Viléma Kurze; státní zkoušku ze sborového zpěvu a hry na klavír vykonal v Praze.

V důsledku poúnorových poměrů musel ze svého působiště na pedagogické fakultě v Brně odejít a na filozofické fakultě začínal znovu jako odborný asistent. Přednášel a vedl semináře v rozpětí od hudebně teoretických předmětů (harmonie, kontrapunkt, intonace) přes problematiku notace, organologie, ediční praxe, dějin hudby, pedagogiky až po kritiku a popularizaci. Zdůrazňoval význam kantorů a kantorské tradice, zprostředkovával ji svým studentům, analyzoval postavení hudby ve středoškolských učebnicích dějepisu a výuku na pedagogických akademiích, věnoval se vztahu Komenský a hudba, psal o kantorské výuce zpěvu, popularizoval přínos jednotlivých osobností z této oblasti, připomínal význam hudební výchovy pro hudební kulturu.

Nahrával v rozhlase cembalové koncerty Bendovy, ve Vídni pořídil nahrávky českých cembalových skladeb. Jako klavírista spoluúčinkoval s Moravským kvartetem, Moravským dechovým kvintetem a v brněnském rozhlase natočil Janáčkovu *Moravskou lidovou poesii*. Komorní hru pěstoval také s bratry; repertoár byl zaměřen zejména na českou barokní a klasicistní hudbu. Prezentoval se i jako dirigent a sbormistr, mj. v brněnském a pražském rozhlase, v Krakově a ve varšavském rozhlase. Svou technicky brilantní a oduševnělou klavírní hru uplatňoval i ve své pedagogické činnosti.

Jako muzikolog-badatel Štědroň po celý život vycházel z odkazu svého učitele Vladimíra Helferta. Pokračoval tak i v lexikografické práci; kolem redakce, na níž se podílel s Gracianem Černušákem a pro hesla týkající se slovenské hudby se

Zdenko Nováčkem, soustředil značnou část české muzikologické obce, včetně nejmladší generace, která tak získávala cenné lexikografické zkušenosti. Díky Štědroňově houževnatosti se podařilo v nepříznivých poměrech dílo dokončit a ve dvou svazcích (1963 a 1965) vydat. *Čs. hudební slovník* je naším stěžejním lexikografickým počinem a trvalým zdrojem informací (dodnes živý projekt Ústavu hudební vědy MU v elektronické podobě). Stal se rovněž výrazným průkopníkem a představitелеm moderní české hudební regionalistiky. Soustředěně se zabýval zejména tematikou Leoše Janáčka. Více než dvěma sty detailních studií směřoval ke svým zásadním monografickým publikacím (*Zur Genesis von Leoš Janáček's Oper Jenůfa*, 1968, a *Leoš Janáček – K jeho lidskému a syntetickému profilu*, 1976), v nichž objasnil mnohá nedorozumění a omyly v Janáčkově životě a díle.

Bohumír Štědroň řešil úkoly v oblastech badatelství, výzkumu, popularizace, osvěty; muzikologii totiž chápal především jako službu hudební kultuře. Soustředoval se na

český terén a jen výjimečně jeho práce přesahovaly do hudby jiných národů. Kromě Leoše Janáčka se zasazoval o dílo Vítězslava Nováka, a potom hlavně moravských resp. brněnských autorů. Vyvíjel též značnou činnost přednáškovou, aktivně se zúčastňoval i mezinárodních konferencí, pracoval v hudebnických organizacích a společnostech.

Sám Bohumír Štědroň rozvinul hudební nadání svých dětí (RNDr. Bohumír, matematik, hudbě se věnuje jako klavírista neprofesionálně; PhDr. Stanislava, provdaná Štřelcová, působí jako publicistka, dramaturgyně, muzikoložka mj. v rozhlase); hudebníky jsou i další členové rodu (zejména vnuk, dirigent Jaroslav Kyzlink, syn dcery, anglistky PhDr. Lidie, provdané Kyzlinkové).

Milošův syn Miloš je muzikologem a skladatelem (rovněž skladatelsky činný syn Miloš Orson); Janův syn Jiří je zpěvák populární hudby, další syn Jan je flétnistou a pedagogem, ředitelem ZUŠ Žerotín v Olomouci.

A. Závodský

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str. 48

Anna Ševčíková, Lukas Lukas, Černá Alena, Dědková Lenka, Kontríková Věra, Macháčková Hana, Šmahel David, **Děti a dospívající online: rizika používání internetu**. Masarykova univerzita. Brno 2014. Grada. Praha 2014. ISBN 978-80-247-5010-1. Záměrem knihy je nabídnout širší odborné veřejnosti psychologický pohled na rizika, která se pojí s používáním internetu dětmi a dospívajícími. V důsledku rozšíření nových technologií do každodenního života se tato problematika stala veřejně diskutovaným tématem. Proto si tato kniha klade za cíl shrnout aktuální poznatky a výsledky studií zaměřených na mladé české uživatele internetu a ty zprostředkovat čtenářům, kteří se s nimi dennodenně dostávají do kontaktu, ať už v roli pedagogů, výchovných poradců, sociálních pracovníků či psychologů. Čtenáři v knize najdou odpovědi na otázky: jaká jsou online rizika; kdy používání internetu odpovídá vývojovým potřebám dětí a dospívajících a za jakých okolností ho lze naopak považovat za ohrožující; jakým způsobem a v jakém smyslu může být používání internetu rizikové; a v neposlední řadě, které mladé uživatele internetu je potřeba přednostně chránit před negativními dopady online rizik a popřípadě jakým způsobem.

pokračování na str. 80

Ještě jednou sedmdesát let od konce II. světové války**„... a to jste věděli,
kam ta bomba spadne?“**

VLADIMÍR PALYZA

Otázka mi byla položena jedním z posluchačů, když jsem připomenul výročí náletu na Brno. Jsem válečné dítě. Proto mne zajímá vše, co souvisí s událostmi na konci války. Rozhodl jsem se napsat několik vzpomínek.

Řadu poznatků mi kdysi předali rodiče a mnohé technické souvislosti z konce války jsem si objasnil také během vojenské základní služby, v šedesátých letech (prodloužené na dvojnásobek). Sloužil jsem u letectva.

Konečně, některá fakta jsou získána z internetu (v adresách je většinou silnějším písmem označena hlavní informace).

Situace

Poslední rok války probíhal za vystupňovaných bojových akcí. Nejtěžší nálet na Brno byl uskutečněn 20. listopadu 1944. Nálet vznikl jako náhradní řešení (náhradní cíl) a znamenal (spolu se srpnovým a říjnovým náletem) přelom pro civilní ochranu města.

Toho dne odletělo z letišť v jižní Itálii v jediné formaci neuvěřitelných 626 amerických letadel (!!!), bylo to 476 bombardérů B-24 Liberator a B-17 Flying Fortress (trhavé, zápalné, i časované bomby). Ty měly 150 stíhačů (Mustang) jako doprovod.

Cílem byla chemická továrna s výrobou syntetického benzínu, cca 60 km severně od Ostravy. (Blechhammer „Oberschlesische Hydrierwerke“, dnes: Blachownia Śląska = předměstí Kędzierzyn-Koźle/Horní Slezsko).

Pro špatné počasí bylo bombardování chemičky jen částečné, byly zvoleny náhradní cíle a použito nouzových odhozů bomb. Jedním ze šesti náhradních cílů bylo Brno.

Na Brno zaútočilo 150 letadel B-17 Flying Fortress (Létající pevnost). Bylo shozeno přes 1 500 těžkých trhavých pum a údajně bylo zasaženo asi 1 700 domů. Nálet probíhal ve 3 vlnách (v časech 11:43, 11:48 a 12:05) a měl místy kobercový charakter. Stopy jsou někde dodnes zřetelné (Údolní ul., dnes zastavěná prostora Špalíčku, ...).

Jistým způsobem mělo Brno štěstí. Zaútočily na ně Létající pevnosti (B-17) a nikoliv modernější a lépe vyzbrojené Liberátory (B-24). Náklad v pumovnicích

by mohl být u Liberátorů až o 1,4 t větší. To při 150 letadlech přesahuje 200 t bomb. (B-17 s 10 členy posádky mohlo mít 2,2 t bomb a B-24 s 11 členy posádky až 3,6 t bomb.)

Nálet jsme přežili v krytu (sklepení domu). Nejbližší zápalná bomba spadla asi 200 m od nás. (Dům do základu vyhořel, zbyla prakticky jen jeho přední stěna). Nejbližší trhavá bomba dopadla přibližně ve vzdálenosti 300 m. Tento nálet jsme tedy přečkali dobře.

Ve vnitřním městě byla řada téměř zavalených ulic. V prostoru dnešního Špalíčku byla obrovská hromada troskek. Vzpomínám si, že z ní vyčníval zbytek zdi se starou kuchyňskou výlevkou. Z kohoutku nepatrným praménkem řadu dní tekla voda. Pořád jsem nemohl pochopit, jak je to možné...

Po těchto třech amerických náletech německé okupační velení města nařídilo rozsáhlá ochranná opatření pro obyvatele i zbrojní průmysl. Především byly zdokonaleny protiletectké kryty...

Poslední týdný války jsme tak prožili ve sklepech domů, které byly přeměněny na improvizované protiletectké kryty (LSR = Luftschutz Raum).

Před sklepními okénky byla postavena zeď s větracími otvory po stranách a tyto zdi byly přisypány zeminou. Pro orientaci při vyprošťovacích pracích byly hrany zdi natřeny vápnem na bílo a poloha zazděných okének označena bílými šipkami na fasádě a to také ve výši 2.–3. nadzemního podlaží.

V krytu nás bylo více než 70. Kryt měl velitele i jeho zástupce. Ti mj. hlídali vchody. Pokud začalo bombardování, nikdo nesměl kryt opustit. Náš dům měl kryty dva.

Do krytů v sousedních domech byly připraveny jako úniková cesta „průlezy“ – cihlou na výšku přezděné průchody s nachystaným krumpáčem a lopatou...

A jak se nám žilo?

S obdivem vzpomínám, jak nám – několika klukům – dokázaly maminky vytvořit jakousi pohodu i v krytu za bombardování.

Dne 12. dubna 1945 (přesně 14 dnů před osvobozením) ráno sirény nehoukaly, vydali jsme se tedy ze sklepa do 5. patra našeho vyklizeného bytu. (Byty v posledních podlažích byly prázdné pro nebezpečí požáru od zápalných bomb.)

Náhle se objevila letadla a po chvíli začalo bombardování. (Bylo to v pořadí 6. bombardování města, tentokrát útok vedla sovětská letadla). Snažili jsme se chovat přesně podle předem pečlivě nacvičeného scénáře...

Zasažen byl dům naproti, dům v naší řadě přes jeden a ta další bomba spadla jen něco přes 20 m od nás, do dvora. Naštěstí to všechno byla taková bombová nedochůdčata (měla snad jen 30–50 kg a byla tříštivá, nikoliv trhavá), takže nedošlo k závalu, nikdo nebyl zasypan. Domy to samozřejmě poškodilo (část se musela strhnout) a v zasažených domech to několik lidí zabilo, v tom jednom domě dokonce i v krytu...

Letadla přiletěla od Tuřan a Komárova a to bez výstrahy. Bylo to značné překvapení – o život tak údajně přišlo více než 400 lidí. (Německé okupační velení města rozkázalo nepoužít poplachové sirény, aby se nepřerušil postup obranných prací.)

Nebezpečí rozeznal první můj táta. Později nám vyprávěl, že si připadal jako by před námi byla fata morgána, kterou vidíme pouze my. Německá letadla totiž obvykle nad městem nelétala. To tedy znamenalo, že jsou to pravděpodobně letadla „cizí“, Říši velkoněmecké nepřátelská. Sirény však nehoukaly a německé protiletadlové dělostřelectvo v blízkých Lužánkách nezahájilo obrannou palbu.

Ten nálet jsem tedy s rodiči přežil nahoře, v 5. patře. Leželi jsme na zemi, na předem vytypovaném „bezpečném“ místě bytu. Přikryti jsme byli silnou dekou, kterou jsme tam měli pro ten účel nachystánu. Chování za krizových situací bylo pečlivě nacvičeno (i s dětmi). Před tlakovou vlnou z výbuchu nejbližší bomby nás trochu chránil dvorní trakt domu. To vše nás zřejmě zachránilo. (Bylo mi 5 let a necelý týden.)

V krytu jsme bývali při petrolejce (ke konci už nebyla elektřina, plyn, ani voda) a moje maminka nám četla pohádky. My kluci jsme se pak za náletů i trochu báli, protože jsme viděli, že bomba může spadnout i na nás. Když se bombardování zase blížilo, zhasnutím petrolejky a připomenutím, kde je (pro případ zasypaní) termoska s vodou a trocha jídla, péče rodičů končila...

Osvobození – 26. dubna 1945 – se v našem domě dožili všichni. Nikdo nebyl ani škrábnut.

Co přinesla „naše“ bomba?

Vybuchla ve dvoře, jen asi 15 m od domu a zanechala kráter o průměru 4–5 m. Stačila „odnést“ převážnou část střechy dvorního traktu a jinak povrch domu „očesat“ tak, že místy byly vylámany i kusy cihel. Na několika místech byly rozštípany i okenní rámy. Škody byly naštěstí převážně povrchové.

Samotný výbuch bomb jsme nevnímali jako příliš silný a ořesy byly poměrně malé. Když se vše uklidnilo, pokusili jsme se opatrně vstát. Začali jsme kašlat, pro obrovské množství prachu a sazí. Bylo vidět jen asi na 3–4 m. Zůstávali jsme nedaleko našeho „úkrytu“, protože během cca 5 minut mohla následovat další vlna náletu. (Tak nás to naučili pro krizové situace – na základě zkušeností z 20. 11. 1944.)

Snažili jsme se zachytit nějaký zvuk. Bylo děsivé ticho, přerušované jen občasným pádem střešních tašek nebo okenních střepů. Žádné volání o pomoc, ale také už žádná letadla.

Pohybovali jsme se tedy maximálně opatrně (průzkumníka dělal můj táta) – nebylo jasné, jaká část domu ještě existuje a zda za dveřmi nebude jen propast s troskami.

Dvorní trakt byl zahalen tak obrovským mrakem prachu a sazí, že jsme měli dojem, že hoří po zásahu zápalné bomby. (Později se ukázalo, že tomu tak nastěší není. Tou dobou už netekla voda!).

Úlevou bylo, když táta zjistil, že máme schodiště. To, co jsme měli pod nohama, byla téměř jednolitá plocha kusů cihel, dřeva, střešních tašek, skla a omítky.

Krásně se po tom dalo klouzat! Byl jsem několikrát rodiči napomenut a nakonec jsem dostal pár facek. Tato epizoda je pro mne osobně důležitá – ukazuje, že jsem náletem nebyl nijak ořesen. Ale bylo tomu tak opravdu?

Nahoře v bytě zůstala většina oken nerozbitých – byla otevřena pro větrání. Měli jsme však vylámané zámky u několika dveří a našly se i střepiny z té „naší“ bomby.

Pokud by dráha střepin alespoň přibližně odpovídala části hyperboly, nemohly se k nám dostat. Střepiny však rotují a chovají se jako malé vrtule. Jsou tak taženy do zcela nepředpokládaných míst...

Konec války

Když jsme 26. dubna vyšli na několik minut z krytu, na věži blízkého kostela byla pro mě zcela neznámá vlajka. Vysvětlili mi, že je to československá státní vlajka. Potom následovala řada událostí, které mi bylo souzeno spatřit poprvé.

Konec války u nás představoval příchod rumunské a sovětské armády. Ten probíhal ve třech etapách. Jako první se objevili jezdci na koních a ukazovali nám, abychom se kryli v domech a nezůstávali na ulici. Jezdci byli údajně z řad donských Kozáků a zajišťovali rychlý kontakt mezi postupujícími vojsky v ulicích. Jako druhí procházeli vojáci, kteří hledali ostřelovače a zbytky německé armády. Třetí část tvořili ženisté – pyrotechnici. Velmi rychle se ubezpečili o tom, že dům není podminován. (Ta rychlost byla umožněna tím, že v objektech jsou jen určitá místa, ze kterých lze úspěšně „odstřelit“ dům. A jen na taková místa se ženisté soustředili.)

Jejich návštěva byla skončena nápisem „*kvartal prověřen, min nět*“. Datum, hodnota a monogram. Vytvoření toho zápisu vlastně představovalo oficiální převzetí objektu Rudou armádou a tedy konec války v daném místě.

Na obou koncích našeho bloku stála děla (nevím, kdy je tam přivezli), to jedno z nich byl snad protitankový kanon (viz foto mého táty. Fotografie zachycuje křižovatku dnešní Botanické ulice se Sokolskou a Burešovou.)

Značné překvapení nás čekalo večer. Poprvé jsme viděli po setmění světla v protějších domech. Mnohde to byla jen mihotavá světla svíček a petrolejových lamp. Ale byl to konec léta trvajících příkazů zatemnění všech objektů. (Porušení bylo tvrdě trestáno, klasifikovalo se jako napomáhání nepřátelům Říše, a to usnadněnou orientací pro letecké svazy.)

Před listopadem 1944, kdy hrozba bezprostředních náletů ještě nebyla tak velká, jsme vídávali štěrbínou v zatemnění, jak se na zcela temné město snášely

na padáčcích světlice a hledaly svůj cíl ... Skýtaly velmi ostré světlo a strašidelně se pohybující stíny.

Jednoho dne zase poteče voda. Už nebudeme chodit pro vodu do studny nedalekého zrušeného pivovaru (mezi dnešními ulicemi Bayerova a Štefanikova), už nebudeme odcházet s prázdnou, když se kbelíkem na dlouhé tyči nepodařilo nic nabrat...

Rozhlas nám už neoznámí, že dočasně končí svoji činnost, aby nesloužil jako navigační maják pro blížící se Říši nepřátelská letadla... Jinak vzpomeňme, že každý z radiopřijímačů byl upraven tak, aby nebylo možno poslouchat zahraniční vysílání na krátkých vlnách. Na radiopřijímači musela být visačka, kde úprava byla potvrzena odborným závodem. Přesto se relace „*Volá Londýn*“ poslouchala, a to na ilegálních radiopřijímačích. My, děti jsme byly pečlivě informovány o nebezpečí krutých trestů, které za to hrozily při prozrazení.

Po osvobození nás jednoho dne svolali a nabídli nám talířek, na kterém byly podivně zkroucené papírky. Vzbudilo to značné rozpaky, nikdo z nás netušil, co by to mělo být. A posléze, jak se to má jíst – byly to bonbóny. Něco, nač jsme nebyli zvyklí, něco co jsme nikdy neviděli. Pokud jde o jídlo, vzpomínám si na jediný válečný pokrm: chleba namazaný rozvařenou bramborou. Docela se to dalo jíst, pokud jste měli sůl. Ta byla krajně nedostatková.

Mimochodem, nedostatková byla i soda, která sloužila pro výrobu mýdla z kostí...

Nové události neměly konce. Na rohu ulice prý zase bude poštovní schránka. To jsme my kluci nepamatovali. Věděli jsme, že poštovní schránkou byly vybaveny některé tramvaje na tratích, které vedly kolem nádraží, kde také schránky vybírali. Šetřily se tak pohonné hmoty, kterých měla Říše kritický nedostatek. Dokonce i některé sanitky bývaly na části své cesty taženy tyčí, připojenou k poslednímu vozu tramvaje.

I naše ulice měla mít nové jméno. Dosud jsme bydleli na „*Hans Kudlich Gasse dreissig*“ – dalo nám příšernou práci, než jsme se povinně tu adresu naučili. (Mimochodem, ten p. Kudlich nebyl nějaký zasloužilý nacist, jak jsme se domnívali, ale lékař a rakouský politik německé národnosti (1823–1917). Je nazýván „osvoboditel sedláků“, během revolučního roku 1848 totiž podal v rakouském Říšském sněmu návrh na zrušení poddanství.)

Měli jsme také své starší kamarády. Ti nám z opuštěných kasáren jednak přinesli řadu drobností (přímo klukovských pokladů), ale také několik kilogramů střílného prachu. – Krásně to hořelo! Naštěstí rodičové včas zasáhli...

„Naše“ bomba po půl století?

Po válce se několik let lidé zajímali o to, jak jsme tu válku prožili. Vyprávěl jsem náš příběh a často se setkával s dotazem, zda se mi o té bombě nezdá? V pubertě jsem si už z takových dotazů dělal sám pro sebe legraci a tedy: proč by se mi mělo zdát o nějaké bombě, když se mi třeba může zdát o holkách? Ale vlastně jsem nevěděl, na co se ti lidé ptají... A potom už byly příběhy zapomenuty, domy opraveny nebo znovu postaveny a na válku téměř nikdo nevzpomněl.

V devadesátých letech se začaly zkoušet poplachové sirény. První středu v měsíci se v poledne po dobu asi dvou minut sirény rozezní stálým, nekolísavým tónem. Je tomu tak dodnes. Ten nekolísavý tón znamená bezpečí (za války to byl konec náletu).

Nebyl důvod, proč bych zkouškám měl věnovat zvláštní pozornost.

A pak se to stalo! Byl jsem na ulici, když začala jako obvykle zkouška sirén. Ale někdo kliknul vedle. Sirény se rozječely kolísavým tónem.

„NÁLET!“ – proběhlo mi hlavou. Zmocnila se mě nepředstavitelná úzkost a zděšení. „NÁLET! Jsem blízko nádraží – to může být cíl! Okamžitě do krytu!“

Rozhlédl jsem se kolem, kde jsem očekával na domech označené vstupy do krytů. Ale nic takového neexistovalo.

Pochopil jsem konečně, že není válka a že se jen zkouší sirény. Jenže to nebylo nic platné. „To není nálet!“ opakoval jsem si zoufale. Ale bez výsledku. Do očí se mi draly slzy a ovládala mne jakási podivná forma strachu a zděšení, stále silnější. Dokonce jsem rozeznával, že mi dělají zle tóny právě dobíhající a znovu se roztáčející sirény, tedy její „zhoupnutí“ v nejhlubších, dunivých tónech. (To snad vysvětluje, proč jsem nikdy nereagoval na jiné sirény, např. u aut apod. Jejich sirény měly odlišný tón.)

Dokud zkouška sirén neskončila, stav jsem nezvládal. Nakonec jsem se soustředil jen na to, abych šel. Abych se nezastavil. Měl jsem dojem, že když se zastavím, tak se snad začnu třást...

Došel jsem do obchodu, kam jsem měl původně namířeno. Tam z mého zjevu byli poněkud udiveni. Snažil jsem se vysvětlit. Jediný zákazník, který tam byl, mi položil několik otázek (taky: Zda se mi o té bombě nezdá?!) a usoudil, že se tento stav asi nebude opakovat.

Myslel jsem, že je to psycholog, ale byl to člověk „z praxe“, z totálně nasazeného ročníku 21. Přežil děsivé nálety spojeneckého letectva v Porúří.

Každou první středu v měsíci si opakuji, že nebude nálet. Zda bych takto dokázal přemoci projevy posttraumatického stresového syndromu, mi není jasné.

A ta bomba? Na tu se už nikdo nezeptá a o ní se mi (naštěstí!!) nezdá ...

Co závěrem?

Rád vzpomínám na ty dny bezprostředně po osvobození. I když jsme byli malí, rozpoznali jsme radost i soudržnost lidí a jejich uctivý vztah k sobě navzájem. Netušili jsme, že podobné zažijeme ještě jednou, po revoluci 1989...

Zdroje:

http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_udalosti&load=117

<http://www.brno.cz/bombardovani/>

<http://www.fronta.cz/dotaz/bombardovani-brna>

<http://brno-zapomenute-obeti.blogspot.cz/2014/09/vzpominky-na-bombardovani-brna-od-srpna.html>

https://cs.wikipedia.org/wiki/Boeing_B-17_Flying_Fortress

https://cs.wikipedia.org/wiki/Consolidated_B-24_Liberator

Panorama knih

Klára Šedřová: Humor ve škole*

Každý tuší, co je humor. Málokdo ale umí humor povýšit na předmět vědeckého zkoumání a přitom zachovat jeho původní funkci. Monografie Kláry Šedřové totiž dokazuje, že se čtenář při četbě vědecké literatury může nejen poučit, ale také od srdce zasmát.

Většina mnohých odborných textů věnovaných humoru je uvozena pasážemi věnovanými teoriím humoru. Autoři se v nich pokoušejí vysvětlit, jak humor vzniká, jak funguje, a jaké má efekty. Výjimkou není ani recenzovaná publikace. V první kapitole autorka shrnuje existující teorie humoru, analyzuje zdroje humoru a jeho funkce (útok, ventil apod.) a popisuje různé typologie třídění humoru. Druhá kapitola je nazvána *Humor jako sociální jev*. Lapidárně řečeno, zde jde o to, že humor plní celou řadu sociálních funkcí, z nichž nejvýznamnější jsou budování solidarity, výkon moci a naplňování potřeb jednotlivců v sociálním styku. Zajímavý je postřeh autorky, že jeden humorný incident může plnit současně několik sociálních funkcí. Ve třetí kapitole se čtenář podrobněji seznamuje s hlavním tématem publikace, jež představuje humor ve školním prostředí. Autorka zužuje úhel pohledu na školu a školní třídu a pokouší se sumarizovat dosavadní stav vědeckého poznání v této oblasti. V první části kapitoly jsou představena specifika školního humoru, a to především na základě etnograficky orientovaných studií života ve škole. Druhá část kapitoly se snaží zodpovědět otázku, zda humor ve škole je s to ovlivňovat učební procesy a výsledky školního vzdělávání. Podle autorky publi-

kace jsou v tomto ohledu výzkumy (zatím) neprůkazné, kromě toho, že je prokázán pozitivní vliv humoru na kreativitu.

Čtvrtá kapitola recenzované publikace je metodologická. Je v ní představena metodika výzkumu, jehož výsledky jsou předkládány ve zbývajících kapitolách. Autorkou zvolený výzkumný postup – narativní analýza – není ve výzkumu vzdělávání příliš často využíván. Z pohledu výzkumníka právě tato kapitola stojí za významnější pozornost. Čtenář má možnost proniknout hlouběji do problematiky narativu v sociálních vědách a seznámit se s různými přístupy v narativní analýze (např. tematická a strukturální analýza). Samotný výzkum spočíval v analýze 178 žákovských a učitelských textů, v nichž byla zachycena vyprávění na téma „humorná příhoda, kterou jsem zažil(a) ve škole“. Cílem bylo získat tzv. příběhy z první ruky, to znamená, že respondenti měli referovat o událostech, jichž se sami zúčastnili. Jádrem publikace jsou pátá až devátá kapitola, v nichž jsou představeny výsledky výzkumu. Jedná se právě o ty pasáže publikace, při nichž se čtenář upřímně rozesměje. Nejprve jsou analyzovány narativy, v nichž je objektem humoru učitel. Následně autorka shrnuje vyprávění žáků zasazená do kontextu určité časové či prostorové mimořádnosti (např. apríl, zážitky ze školních výletů aj.). Samostatně je vyhodnocen materiál, který měla autorka k dispozici od učitelů (čemu se smějí učitelé). Výsledková kapitola je průběžně doplňována 55 autentickými ukázkami, na jejichž základě si nejméně čtenář může vytvořit představu o každodenní školní realitě.

Publikace zprostředkovává příběhy, které by například při využití metody

pozorování zůstaly utajeny, či minimálně neobjevy. Právě proto je publikace cenná a užitečná. Čtenáři je v publikaci zprostředkována esence unikátnosti a zvláštnosti školního prostředí. Tato skutečnost se nejlépe vyjevuje v závěrečných kapitolách publikace, které obsahují hutnou syntézu a diskusi výzkumných zjištění. Namátkou uvádím příklady humorných zápletek zmiňovaných autorkou publikace: odhalení nekompetentnosti, vybočení z role, mocenská eskalace, rušení výuky, útrapy apod. To dokazuje, že humor ve škole zrcadlí palčivé problémy, s nimiž se potýká již několik generací pedagogických teoretiků i praktiků. V závěru autorka publikaci výstižně shrnuje a konstatuje: „[...] *Humor je prostředkem, jak zaútočit na školu, a to proto, aby škola zůstala zachována.*“ Kniha je originálním příspěvkem k porozumění humoru ve školním prostředí přístupným pro široký oborově neohraničený okruh čtenářů. Zároveň se ale také jedná o originální, promyšlenou a vyzrálým jazykem napsanou původní kvalitativní výzkumnou studii, která bezesporu stojí za přečtení a posuzování.

P. Knecht

* Šed'ová, Klára. *Humor ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 190 s.

Antonín Přichystal: Lithic Raw Materials in Prehistoric Times of Eastern Central Europe*

Rozšířené vydání základního přehledného díla A. Přichystal, *Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy*, Masarykova univerzita, Brno 2009 v anglické verzi, která ji zprostředkovává nejširší skupině badatelů o této problematice. Je velmi přehledně sestav-

vena do jednotlivých okruhů bádání, kapitoly i podkapitoly vždy s připojenou literaturou. Po Úvodu a historii poznávání pravěkých kamenných surovin ve střední Evropě ve druhé polovině 19. až počátku 21. století následuje vymezení studované oblasti, její geomorfologická charakteristika, přehled geologie vzhledem k potenciálním zdrojům kamenných surovin i použitých metod jejich určování. Za podstatný je možno považovat druhý okruh s přehledem dělení surovin používaných na kamenné štipané artefakty, kde zvláštní místo mají silicity, s jejich terminologií (rohovec, pazourek, radiolarit, spongolit, révait atd.). Velmi podrobný výčet je podán na základě jednotlivých teritorií (Čechy, Morava, Dolní a Horní Rakousy, Bavorsko, Durynsko, Sasko, Polsko, Slovensko a Maďarsko). Stejným způsobem jsou zpracovány minerály oxidu křemičitého – křemen, křišťál, citrín, záhněda, růženín, chalcedon, jaspis, achát, opál, přírodní skla jako byl obsidián a perlit, tachylit, saský smolek (Pechstein) a vltavíny, dále křemence, porcelanity, serpentinity, tuf, silicifikovaní koráli, dřeva apod.

Dále v třetím okruhu je pozornost věnována surovinám kamenných broušených artefaktů, zejména metamorfovaných hornin (metabazity, zelené břidlice, amfibolity, serpentinity, jadeitit, nefrit, eklogit, mramory, křemen-sillimanitické horniny), dále vyvřelé horniny (diority, andezity, bazalty, diabasy, granity atd.) a sedimentární horniny (kulmské prachovce, pískovce, vápence, švartna, železné rudy apod.). Každá uváděná kamenná surovina je popsána dle jednotného systému (vývoj jejího poznání, lokalizace výskytu, geologická situace, makroskopický vzhled, charakteristika pod stereomikroskopem, popis výbrusu, ostatní analýzy a využití v pravěku). Samozřejmě některé údaje nemusí být, pokud nejsou známy, uvedeny. Na závěr je pozornost věnována některým

výbráním kamenným artefaktům. Ve čtvrtém krátkém okruhu surovinám nátepných destiček, v pátém brousků a brusných kamenů, obsáhlý šestý informuje o surovinách drtidel, mlecích kamenů a žernovů, sedmý o kamenných přeslenech, osmý o zdrojích kamenné soli, devátý o fosilích a dalších kamenných kuriozitách a poslední desátý o kamenných pseudoartefaktech a falzifikátech. Nutno doplnit, že právě v rámci V.–VII. okruhu o různých kamenných předmětech a nástrojích sloužících v rámci řady výrobních činností není přesný název díla Kamenné suroviny v pravěku, neboť v řadě případů se jedná o doklady z raného a vrcholného středověku (např. žernovy a přesleny z ovručské břidlice, sadského lupku, křídového vápence z Opole v jižním Polsku). V současnosti představuje základní dílo jak pro mineralogy a geology, tak archeology – v oboru petroarcheologie v sedmdesátých letech minulého století.

Z. Měřinský – E. Zumpfe

* Brno: Masarykova univerzita, 2013, 351 s., 147 obr., 387 foto v obr. příloze.

Ivo Pospíšil: Stará literatura východních Slovanů a ruská literatura 18. století*

V roce 2014 vznikly v rámci projektu „Filozofická fakulta jako centrum excelentního vzdělávání“ nové publikace o slovanských jazycích, ruské literatuře, ukrajinské kultuře nebo areálových studiích. Objevuje se mezi nimi i publikace Iva Pospíšila věnovaná literárním počátkům východních Slovanů a ruské literatuře 18. století.

Už názvem *Stará literatura východních Slovanů a ruská literatura 18. století* autor poukazuje na důležitý fakt: v nejstarší vý-

vojové fázi představovala literatura Rusů, Ukrajinců a Bělorusů společné koiné, byla spjata geneticky, ale i areálově, s prvním státním útvarem východních Slovanů. O emancipaci jednotlivých národních literatur můžeme tedy mluvit až po rozpadu Kyjevské Rusi od 13. století, spíše však mnohem později.

Publikace se skládá z výkladové části a ukázek textů. Samotná výkladová část zahrnuje počátečnou fázi literatury ruské, ukrajinské i běloruské v 11.–17. století a následné formování ruské literatury v 18. století. Autor věnuje pozornost nejprve hlavním rysům a žánrovému spektru literatury Kyjevské Rusi. Dál se soustřeďuje na složitou problematiku zejména staroruské literatury, především na otázky její struktury, periodizace a transcendence. V exkurzu se ještě vrací k otázce jazyka staroruské literatury z hlediska lingvistického i axiologického, ale také k modernizaci ruského jazyka, k níž docházelo přibližně od druhé poloviny 18. století.

Ruskou literaturu 18. století Pospíšil nazývá uměle utvořeným pojmem, tzv. tranzitivním pásmem, protože právě v tomto období stará a nová literatura nevytvářejí následnost, ale naopak existují jedna vedle druhé. Toto období charakterizuje hledačství, hledání vlastní cesty, identity ruské literatury v kontextu evropských literatur. Autor tady vytváří přehled významných spisovatelů, jejich tvorby a směřování, pak se zaměřuje na uzlové body v genezi ruského románu; klíčové místo mezi nimi zaujímá epistolární cestopis N. M. Karamzina *Dopisy ruského cestovatele* (úplné vydání 1801). Z ruské literatury 18. století se postupně rodil pověstný „*literární zázrak*“, tzv. zlatý věk ruské literatury, který se sebou přinesl plejádu spisovatelů světového jména.

Nejvíce osloví části pojednávající o *Slovu o pluku Igorově*, centrální slovesné památce staroruské literatury, jejíž původ

je před námi stále zahalen rouškou tajemství. Mezi polemikami zástanců (R. O. Jakobson, D. S. Lichačov) a odpůrců (E. Keenan, A. Mazon, J. Frček, O. I. Senkovskij, A. A. Zimin) *Slova* vzbudila pozornost právě analýza Jakobsonova žáka Edwarda Keenana, jenž autorství *Slova* překvapivě přisoudil jednomu ze zakladatelů slavistiky Josefu Dobrovskému. Z hlediska areálovosti zase zaujme práce *Az i ja* (1975, 2005) Olžase Sulejmenova. Kazašský vědec a básník ukázal na působení turských národů na *Slovo o pluku Igorově*, a tak se snažil potvrdit jeho pravost.

Komplexní obraz staré literatury východních Slovanů dotváří *Antologie staroruských textů 11.–17. století*. Jelikož výkladová část tematicky zachycuje 11. až 18. století, antologie obsahuje přehled textů jen do konce 17. století: *Výprávění o dávných časech letopisce Nestora, Putování igumena Daniila do Svaté země, Slovo o pluku Igorově, Život Alexandra Něvského, Putování tverského kupce Afanasija Nikitina přes tři moře, Domostroj* a další. Ukázky z ruské literatury 18. století obsahují již další kompendia z univerzitní řady. V antologii se však nenachází komentář, proto si čtení přítomných textů vyžaduje alespoň základní znalost církevní slovanštiny, samozřejmě kromě ruštiny a možná i některého dalšího slovanského jazyka.

Učební text Iva Pospíšila se díky teoretickému přehledu, zaměřením na vybrané problémy staré i nové literatury a výběru stěžejných textů eo ipso může stát užitečným průvodcem vhodným pro studenty rusistiky a obecně slavistiky a snad i pro další, které toto téma zajímá. *L. Paučová*

* Pospíšil, Ivo. *Stará literatura východních Slovanů a ruská literatura 18. století (přehled a exkurzy z literatury 11.–17. století)*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 196 s.

Věra Janíková: Mnohojazyčnost a didaktika cizích jazyků*

Kolik jazyků znáš, tolikrát jsi člověkem – v duchu tohoto známého výroku J. A. Komenského se prof. Janíková věnuje ve své nejnovější publikaci výuce cizích jazyků se zaměřením na osvojování více než jednoho cizího jazyka, tedy na problematiku mnohojazyčnosti v podmínkách českého školství.

V posledních letech zaznamenáváme v České republice obnovení zájmu o oborově didaktické myšlení spojené s úsilím o rekonstrukci a reinstytucionalizaci oborových didaktik společně s vymezením předmětu a metodologie specifické pro danou disciplínu a s komplexní charakteristikou výzkumného pole. Tento trend se odráží i v didaktice cizích jazyků, která v domácím kontextu od devadesátých let minulého století ve svém vývoji trochu stagnuje. Proto jsou vítány práce, které navazují na předcházející úspěšné práce z oblasti didaktiky cizích jazyků a zároveň přinášejí nová témata, která reflektují jak potřeby edukační praxe, tak aktuální výzkumná pole procesů učení a vyučování cizím jazykům v mezinárodním kontextu.

Hlavním cílem předložené publikace je blíže seznámit českou odbornou veřejnost s novým oborově didaktickým konceptem, který nabývá na významu zejména v souvislosti se zavedením povinné výuky druhého cizího jazyka v českém základním vzdělávání, které reaguje na výzvu Rady Evropy, aby každý Evropan ovládal vedle mateřského jazyka i alespoň dva jazyky cizí. Obsahově autorka navazuje na dvě odborné knihy vydané v rámci řešení výzkumného projektu „*Mnohojazyčnost v české škole: učení a vyučování němčiny po angličtině*“ (GAP/407/11/0321) s názvy „*Mehrsprachigkeit in der Tschechischen Republik am Beispiel Deutsch nach Englisch*“ (2011, Brno: Tribun EU)

a „*Schreiben in mehreren Sprachen Deutsch nach Englisch: Mehrsprachigkeit und ihr Einfluss auf die Textkompetenz*“ (2013, Brno: Tribun EU).

V první části knihy zpracovává Věra Janíková systematicky teoretická a jazykově politická východiska mnohojazyčnosti. Do problematiky mnohojazyčnosti uvádí čtenáře pomocí terminologického ukotvení základních pojmů. Hlavní pozornost věnuje vymezení multidimenzionálního a multidisciplinárního pojmu mnohojazyčnost, jejím dimenzím a typům.

V druhé kapitole je zájem upřen na jazykovou politiku jako jednu z vnějších determinantů ovlivňujících jazykové vzdělávání. Na mnohojazyčnost v její individuální i společenské dimenzi nahlíží jako na fenomén, který se v posledních desetiletích stává tématem četných diskusí v mnoha oblastech lidské činnosti.

V další kapitole se zamýšlí nad tím, zda dosavadní modely, teorie či hypotézy osvojování cizích jazyků v dostatečné míře ozřejmují procesy osvojování více jazyků. Tyto modely doplňuje o faktory, jež mají na procesy osvojování více jazyků zásadní vliv, a vyvozuje zajímavé závěry pro edukační praxi spočívající v doporučení, abychom ve výuce „nevypínali“ jazyky, které v našem mozku přirozeně interagují, a respektovali tak přítomnost mateřského jazyka, prvního i druhého cizího jazyka stejně jako zkušenosti s jejich učním, čímž je možné dosáhnout výrazně větší efektivitu procesu učení.

Ve čtvrté kapitole osvětluje autorka problematiku transferu a interference mezi mateřským jazykem a jazykem cizím, jakož i mezi dvěma cizími jazyky navzájem. Otázku transferu považuje za jednu z klíčových kategorií didaktiky mnohojazyčnosti a jejich teoretických východisek. Kromě jeho vymezení jsou zde nabídnuty vybrané studie, v nichž je transfer uchopen jako téma výzkumu mnohojazyčnosti.

Z hlediska výuky cizích jazyků, zvláště pak dalších cizích jazyků po angličtině lze za zcela zásadní a podnětné považovat celou druhou část publikace, v níž autorka nastiňuje nejrozličnější aspekty didaktiky mnohojazyčnosti včetně důkladného popisu obou jejích subkonceptů, tedy didaktiky meziporozumění (lat. *inter* „mezi“, *komprehension* „porozumění“) a didaktiky dalšího cizího jazyka (něm. *Tertiärsprachendidaktik*). Reaguje tím na požadavky jazykového vzdělávání u nás. V textu vymezuje hlavní didaktické zásady tohoto konceptu, možnosti a limity jeho implementace do jazykového vzdělávání se zřetelem k jazykovému kurikulu, výuce mateřského a prvního cizího jazyka, jazykové heterogenitě školní třídy, „zprostředkovacímu“ jazyku, úrovni jazykových znalostí, učebním materiálům a vzdělávání učitelů. Dále uvádí charakteristické znaky didaktiky meziporozumění a její odraz v učebních materiálech. Na dvou příkladech, které se od sebe liší počtem a konstelací jazyků, autorka ozřejmuje druhý subkoncept didaktiky mnohojazyčnosti, kterým je didaktika dalšího cizího jazyka. V prvním případě se jedná o situaci, kdy je angličtina osvojována jako první cizí jazyk (L2) + němčina jako další (druhý) cizí jazyk (L3), přičemž není zohledňován jazyk mateřský. Druhý příklad je obohacen o jazyk mateřský a reflektuje situaci, která je v českém jazykovém vzdělávání v současnosti nejrozšířenější. Jedná se o konstelaci čeština jako jazyk mateřský (L1) + angličtina jako první cizí jazyk (L2) + němčina jako další (druhý) cizí jazyk (L3), přičemž pozornost je věnována především lingvistickým východiskům ve srovnávací perspektivě. Společně s nástinem východisek tohoto oborově didaktického konceptu jsou uvedeny vybrané výukové aktivity pro jeho realizaci v edukační praxi. Právě vymezení základních didaktických zásad se může stát významnou oporou pro plánování výuky cizích jazyků na všech typech škol.

V závěrečné, šesté kapitole předkládá Věra Janíková přehled přístupů a výzkumných metod doposud realizovaných v oblasti výzkumu mnohojazyčnosti se zřetelom k jazykové výuce. Právě tato kapitola se může stát důležitým odrazovým můstkem pro doktorandy v oblasti didaktiky cizích jazyků, protože zde jsou velmi přehledně prezentovány studie z řady vědních disciplín, např. ze sociologie, psychologie, psycholingvistiky, lingvistiky, sociolingvistiky a v neposlední řadě též z didaktiky cizích jazyků jako vědního oboru interdisciplinárního.

Závěr publikace obsahuje pečlivě sestavený jmenný i věcný rejstřík a rozsáhlé resumé v angličtině.

Publikace je určena široké odborné veřejnosti, vysokoškolským odborníkům v oblasti didaktiky jazyků, studentům doktorských studijních oborů zaměřených na didaktiku jazyků, studentům učitelství českého jazyka a cizích jazyků, učitelům jazyků na všech stupních škol a v neposlední řadě i autorům učebnic a všem aktérům, kteří se podílejí na jazykovém vzdělávání.

Kniha představuje důkladně teoreticky založené a obsahově bohaté kompendium k problematice mnohojazyčnosti – její současné společenské roli, jazykové politickým východiskům, modelům osvojování několika jazyků, didaktice mnohojazyčnosti a didaktickému výzkumu mnohojazyčnosti. Vyznačuje se aktuálností a relevancí tématu, expertní úrovní zpracování, čtivostí a vysokou poznatkovou hodnotou. Svým celkovým pojetím je významným přínosem pro další rozvoj didaktiky cizích jazyků u nás.

H. Andrášová

* Brno: Masarykova univerzita, 2013, 127 s.

Jiří Havel: Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na 1. stupni základní školy*

V tematicky aktuálnej monografii predstavuje Jiří Havel časť výsledkov výskumného projektu zameraného na zmapovanie toho, ako v Čechách prebieha transformácia základných škôl na školy inkluzívneho typu. I keď nejde o publikáciu ojedinelú, čo sa témy týka, svojím ukotvením v pomerne rozsiahlom empirickom výskume sa jej darí podať autentický a plastický obraz o aktuálnom stave inkluzívneho vzdelávania v ČR, obzvlášť o problémoch, ktoré so sebou prináša koncentrovanie vzdelávania žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami do škôl bežného typu. Tie autor odкрýva najprv vo všeobecnej rovine plánovania, prípravy a realizácie inkluzívneho vzdelávania v tzv. školách pre všetkých tým, že analyzuje školské vzdelávacie programy, povahu vzdelávacieho prostredia i samotnej výučby. Konfrontáciou školami deklarovanej úrovne inkluzivity s jej skutočným stavom odhaľuje neistotu škôl v tom, ako všeobecné princípy inkluzívneho vzdelávania pretransformovať do praktickej podoby, tvárou v tvár konkrétnym špeciálnym potrebám svojich žiakov. Na úrovni školských vzdelávacích programov tak školy zotrávajú v medziach deklarovanej inkluzivity v starostlivosti o žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami, vo vzťahu k vytváraniu inkluzívneho prostredia a realizácii výučby sú najvypuklejšie chýbajúce jasne vymedzené kritériá na posúdenie jednotlivých realizovaných formálnych a obsahových rámcov inkluzívneho vzdelávania. Ak potom autor v nasledujúcej časti venuje špecifickú pozornosť výučbe čítania a písania, tento problém sa konkrétne ukazuje v tom, že ak existuje pluralita vo využívaní konkrétnych výučbových

metód, či postupov, učítelia ich dokážu využívať na to, aby posilnili individualizáciu výučby. Vážnou výzvou sú však pre nich situácie, kedy musia reálne vstupovať do kurikula a redukovať učivo potrebám žiakov so špeciálnymi potrebami. Tu sa ukazujú limity praktických kompetencií učiteľov, ktoré narážajú na nevyhnutnosť preniknúť hlbšie do štruktúry učiva a pri zachovaní jeho koherencie ho zredukovať v súlade s aktuálnymi učebnými potrebami žiakov. I keď by skúmanie príčin spleť-tého vytvárania podmienok potrebných pre vybudovanie školy pre všetkých vyžadovalo hlbšiu analýzu, pravdepodobne aj vo vzťahu k tomu, či podporné materiály, ktoré majú školy k dispozícii poskytujú dostatočne názorný postup, ako inkluzívne vzdelávanie prakticky realizovať v každodenných podmienkach fungovania školy, je dobré, že predmetná monografia odhaľuje skutkový stav inkluzívneho vzdelávania a odkazuje na najpalčivejšie problémy, s ktorými sa školy musia vysporiadať. V tomto zmysle monografiu Jiřího Havla vrelo odporúčam do pozornosti študentom primárneho vzdelávania, širšej odbornej verejnosti, ale špecificky aj kompetentným orgánom zodpovedným za prípravu metodických usmerní pre inkluzívne vzdelávanie na školách v ČR.

Z. Petrová

- * Havel, Jiří. *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na 1. stupni základní školy jako východisko inkluzivní didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 238 s.

Petr Kopečný: Logopedická intervence u osob se zdravotním postižením ve věku mladé dospělosti*

Do rukou se dostává čtenářům monografie autora Petra Kopečného, působícího na katedře speciální pedagogiky. Ideou samotného autora je nabídnout odborné veřejnosti, studentům, vysokoškolským pedagogům pohled na problematiku a následné možnosti přístupů a logopedických intervencí k osobám se zdravotním postižením.

Nelze než souhlasit s úvodním tvrzením samotného autora, že změny, které se v současné době prosazují, vedou k začlenění osob se zdravotním postižením do společnosti, ovlivňují jejich kvalitu života. Ambicí autora bylo prezentovat a vědecky analyzovat logopedickou intervenci k jedincům s narušenou komunikační schopností a s těžkým zdravotním postižením, realizovanou v oblasti sociálních služeb, vymezit proces sociální participace směrem k sociální inkluzi. Oceňuji zájem autora o dané téma, výzkumné studie, které tvoří jádro monografie, jsou ojedinělými studiemi na toto téma v podmínkách České republiky.

Celkově má publikace jasnou strukturu, jednotlivá specifikovaná témata, obsahy kapitol, na sebe logicky navazují. Kvalita předložené monografie je dána i analýzou výroků, teorií a výzkumných šetření zahraničních autorů. Je potěšující, že autor upozorňuje např. na definice prof. Lechty, který patří mezi přední odborníky k tématu narušené komunikační schopnosti.

Zpracování teoretických východisek předložené práce, kapitola první, zahrnuje diskurs k speciálně-pedagogickým a terminologickým aspektům řešené problematiky. Autor zde v referenci na svoji pedagogickou zkušenost poukazuje na to, že u jedinců s těžkou poruchou dorozumí-

vacích schopností narůstá v běžném životě význam právě komunikace neverbální.

Druhá kapitola nahlíží na osobnost jedince s těžkým a hlubokým mentálním postižením s narušenou komunikační schopností v kontextu jeho vzdělávání a v oblasti sociálních služeb. Velmi silně je tu patrný akcent na osobnost jedince s postižením, jeho specifické zvláštnosti a potřeby. Na konci této kapitoly autor upozorňuje na možná řešení logopedické intervence cestou zpracování individuálních plánů.

Tato teoretická část monografie není pouze souhrnem poznatků, ale je nositelem teoretického přínosu. Autor přináší do domácího prostředí sumu informací a nových poznatků, které jsou startovacím můstkem pro následně realizovaná výzkumná šetření. Ta jsou prezentována v následujících třech kapitolách představované monografie.

Výzkumné projekty se soustředí na analýzu logopedické intervence u osob se zdravotním postižením v zařízeních sociálních služeb v České republice. Na základě parciálních cílů autor analyzuje síť sociálních služeb, možnosti intervenčních přístupů k rozvoji komunikačních schopností ve věku mladé dospělosti v zařízeních sociálních služeb.

Pro čtenáře je monografie zajímavou sondou do problematiky, která si v našich podmínkách zaslouží stálou pozornost. Recenzovanou monografií lze právem považovat za významný a plnohodnotný zdroj informací pro celou širokou odbornou veřejnost, je určena všem, kteří mají chuť dozvědět se nové informace a poznatky ze speciálně pedagogické problematiky. Závěrem je možné vyslovit názor, že předložená monografie splňuje všechny požadavky moderní publikace a je kvalitním příspěvkem pro speciálně-pedagogickou teorii a praxi.

M. Bartoňová

* Brno: Masarykova univerzita, 2014, 210 s.

Jana Malecká: Narození, svatba a pohřeb v sunnitském islámu*

Jako sedmnáctá kniha v rámci Etnologických studií Masarykovy univerzity vyšla v roce 2014 publikace *Narození, svatba a pohřeb v sunnitském islámu*, vycházející z dizertační práce Jany Malecké (roz. Virágové): *Tradice spjaté s narozením, svatbou a pohřbem v islámské kultuře na příkladu syrských, jordánských, palestinských a českých sunnitských muslimů*. Autorka si v publikaci kladla za cíl popsat tradice sunnitských muslimů spjatých s narozením, svatbou, smrtí a pohřbem. Obřady a zvyky popisované v publikaci jsou omezeny pouze na sunnitské muslimy z arabsko-islámské sociokulturní oblasti. Kniha se regionálně zaměřuje především na arabskou oblast tzv. Blízkého východu (území Jordánska, Sýrie, Izraele a Palestinské autonomie). Další sledovanou oblastí byly tradice spojené s přelomovými okamžiky člověka u sunnitských muslimů žijících v České republice.

Kniha je členěna do několika kapitol: Teoretická východiska, Metodologická východiska, Islámské právo, Narození dítěte, Zásnuby, uzavření manželství a svatební oslava a Smrt a pohřební obřady. První část knihy tvoří kapitoly věnující se problematice teoretických a metodologických východisek, základnímu vymezení pojmů, rozdílu mezi normativním a lidovým islámem, charakteristice informátorů. Dále pak základním principům islámského práva, otázce nábožensko-právních autorit a fatew. Druhou část knihy tvoří kapitoly věnující se jednotlivým přelomovým okamžikům v životě sunnitských muslimů – narození dítěte (zvyky vázící se k narození dítěte, šeptání adhánu a iqámy, zavínování dítěte, dávání jména, obřízka ad.). Problematice uzavírání manželství (výběru partnerů, zásnubám, uzavření manželství a svatebním oslavám) a otázkám týkajícím

se smrti, posmrtného života, pohřebním obřadům (modlitbě, pohřbu, hřbitovům, podobě hrobů ad.). Kniha je doplněna bohatým seznamem citované literatury a použitých zdrojů. Autorka publikaci doplnila také vlastními fotografiemi, které pořídila v průběhu svých výzkumů. Knihu uzavírá anglické resumé.

Publikace byla zpracovávána metodou kvalitativního výzkumu, přičemž výzkumnou techniku sběru dat představují především polostrukturované rozhovory s informátory. Autorka všechny zmíněné oblasti procestovala. V jednotlivých zemích prováděla výzkum, rozhovory, srovnávala tradice sunnitských muslimů žijících na Blízkém východě a sunnitských muslimů žijících v České republice a pokusila se identifikovat rozdíly a podobnosti mezi nimi. Informátoři samotní proklamovali podobnost tradic, současně však poukazovali na jejich vzájemné odlišnosti. Autorka se také snažila o zaznamenání adaptace původních tradic na české prostředí a v kladném případě pak o nastínění možných podob jejich adaptačního procesu. Významnou roli při vytváření specifík tradic hraje příslušnost ke konkrétní společenské třídě, což úzce souvisí s finančními možnostmi rodin, přístupem ke vzdělání a míře religiozity daných jedinců. Většina informátorů náležela spíše ke vzdělanějším vrstvám obyvatelstva, které můžeme řadit do střední třídy společnosti pocházejících z větších měst. Autorka přiznává, že hlavním kritériem pro tento výběr byla pragmatická dostupnost budoucích možných informátorů.

Podobná tematika nebyla v českém jazyce zatím uceleně zpracována, autorka svou publikací velmi zdařile zaplňuje tuto mezeru. Jedná se o autorčinu prvotinu, ve které se jí podařilo skloubit informace získané během studií etnologie a religionistiky s vlastním výzkumem prováděným ve zmiňovaných zemích. Úspěšně využívá po-

znatky získané během terénních výzkumů. Velmi čtivě prostřednictvím mnoha citací z provedených rozhovorů, přináší čtenáři pohled na vnímání tradic spojených s přelomovými okamžiky lidského života pohledem samotných aktérů.

Díky zvolené metodě s poměrně omezeným počtem informátorů nelze hovořit o publikaci, která by souhrnně popsala tradice celé sunnitské populace ve sledovaných zemích. Tento cíl si kniha ani nekladla, neboť by se muselo jednat o velmi rozsáhlou monografii. Přesto kniha představuje jednotlý celek, přinášející spoustu nových a zatím nepublikovaných informací. Zároveň otevírá spoustu možností pro další výzkumy a jejich výstupy, především pro výzkum české muslimské komunity a utváření povědomí o ní založeného na reálných skutečnostech a vědeckém bádání.

S. Jurčíková

* Brno: Masarykova univerzita, 2014, 228 s.

Petr Macek: More boldly and resolutely for Czech music!*

Kniha Petra Macka, jež je upravenou verzí publikace z roku 2006, vyšla na sklonku 2014 v nakladatelství Koniasch Latin Press. Již v době vydání její české varianty šlo o jeden z prvních spisů, jenž se zabývá názory české (československé) hudební odborné publicistiky v letech 1945–1969. Kniha samozřejmě nepředstavuje souhrnné dějiny oboru ve vymezeném období a ani nepředkládá souhrn vyčerpávajících informací o jednotlivých významných představitelích. Autor obrátil pozornost jiným směrem. Na příkladech, jež se objeví v převážně publicisticky za-

měřených textech (kritikách, zprávách, recenzích, glosách ad.), zkoumá jazyk programově estetických a mimoestetických výpovědí. Soustředí se především na výběr témat a způsob i proměnu jejich prezentace. Autor vychází z předpokladu, že frekvence pojmů či analýza definic významů dobového slovníku a specifických slovních spojení je vypovídající zprávou o duchu doby a povaze domácí kultury. Mnohé z toho, co se stává tématem knihy, bývá zmiňováno v souvislosti s tzv. socialistickým realismem – ten ve své podstatě není uměleckým hnutím, nýbrž spíše „politickou akcí“. Je proto zřejmé, aniž budeme textu podkládat vedlejší významy, že mezi řádky zaznívá bezděčně otázka, jaký může být etický či ideologický dosah kritických soudů a hodnocení, vyslovených domácí publicistikou na adresu znějící hudby.

Knihy je rozdělena do pěti oddílů s řadou kapitol, které jsou doplněny rozsáhlou bibliografií a jmenným rejstříkem. Jestliže první části patří spíše metodologickému zdůvodnění postupů, v následujících kapitolách autor podniká dílčí sondy do vymezených tematických oblastí.

Práci otevírají úvodní statě (*Introduction a Methodology*) které přehledně mapují inspirační zdroje, metodologická východiska a současně připravují zdůvodnění postupů, jež se objeví v následujících kapitolách. Metodologická síť práce je pak utkána převážně z prací domácí provenience, konkrétně z textů Jiřího Fukače, Vladimíra Karbusického, Ivana Poledňáka, Jarmily Doubravové či Jaroslava Jiránka. Ze zahraničních autorů nelze přehlédnout vliv textů Bernarda Berelsona, Romana Jakobsona a Umberta Eca. Již v tomto výčtu je zřejmé, že do středu autorovy pozornosti se dostaly mnohdy jevy ležící mimo vlastní znějící hudbu. Autor směřuje ke zdůraznění sémiotických přístupů, k obsahové analýze vybraných textů.

Druhá část (*Historical assessment of the period conditions*) je zaměřena na problematiku vymezení předmětu zkoumání a na obecné historické podmínky, jež daly tomuto časovému období charakteristický ráz a artikulovaly zřetelné předěly (1948, 1959, 1969); důležité společenské zvraty, jež ve svých proklamacích popisovaly Sjezdy Svazu skladatelů či socialistické kultury, rozdělují do tří dekad časový úsek let 1945–1969.

Do takto vymezeného terénu autor zasazuje dobovou časopiseckou produkci (*Tempo, Hudební rozhledy*), aby pak v následujících dvou částech, jež jsou vlastním jádrem práce, doložil proměnu názorových stanovisek na konkrétních příkladech. V kapitole *The changes of „social awareness“ in the examples of „semiotic fields“* autor „převyprávěl“ historické děje způsobem, jakým byly dobovou publicistikou komentovány. Vyabstrahovaná klíčová slova (typické výroky, frazeologismy a obvyklá témata) jsou pak analyzována a interpretována v předposlední kapitole (*Problem spheres in light of key words*). Pozorného čtenáře jistě zaujme razance, se kterou se nedlouho po únorovém zvratu vyhranil jazyk textů. Převládaly oslavné tóny, propagandistické apely a floskule přebírané ze sovětské politické dikce. Podobně koncipované sondy vrhají zajímavé světlo na předpisy masové kultury, lidového umění či modernismu. Z provedených komparací vyplývá, že autorům se vracela obvyklá témata, úspěšně budování nové společnosti či zobecněný obraz nepřítelů, krize s následnou obrodou. K pochopení souvislostí mezi utvářením vysoké (či nízké) kultury a společensko-politickým vývojem přispívá rovněž autorův komentář historií užívání některých pojmů, např. „populární hudba“ či „Nová/nová hudba“. Přísun bohatého materiálu teoretizující a estetizující povahy nabízí nové průhledy do popisované problematiky

a současně odkrývá možnosti dalšího interpretacího využití. Podobně jako u řady jiných prohlášení platí i zde, že podobné texty je třeba vnímat s patřičným odstupem. Tyto odkazy jsou na druhé straně nezanedbatelným obrazem toho, kterak byly různé činy vnímány různě.

Kniha Petra Macka vyvolala již v době vydání české verze mezi odbornou veřejností patrný ohlas. Jedním z důvodů může být skutečnost, že na knižním trhu se podobné synteticky pojaté texty objevují jen zřídka a rovněž popisované období se vymyká běžně zpracovávaným tématům. Kritická diskuse o povaze tohoto jevu v domácí kultuře a jeho zařazení do širšího evropského kontextu probíhá již od 90. let minulého století a především v zahraničí získává na přitažlivosti. Tento typ kultury byl přijat jako exces, jako výraz ideologické úzkoprsosti, který záměrně komolí hodnoty meziválečných estetických avantgard. Takové výstřelky jsou přesto víc než epizodou ve vývoji domácí kultury. Doba, jež se spojována s interpretací událostí nedávné historie, se neobejde bez odvahy vyslovit soudy nad událostmi, které mohou být stále živé, a neskouznout přitom k jednoduchým heslům či glosám. Takový výkon v sobě nutně pojí erudici historika a hudebního teoretika s estetizujícími ambicemi. Je zřejmé, že Mackova syntetická práce je podstatným obohacením české teoretizující a současně historicky orientované muzikologie a že zasvěcené a na vysoké úrovni nabízí zajímavé metodologické podněty – aplikace metody sémantické analýzy textů se v podobném rozsahu objevuje poprvé. Po přečtení knihy lze konstatovat, že Mackův ucelený a teoreticky vysoce fundovaný výkon si své čtenáře najde napříč odbornou veřejností. Je rovněž svědectvím o době, ve které texty vznikaly. V neposlední řadě přispívá k aktuální diskusi o politizaci umění či o hudbě jako politickém gestu. *L. Spurný*

* „*Social consciousness*“ of Czech Music culture 1945–1969 in reflection of the period music journalism. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 219 s.

QUO VADIS, EKONOMIE?*

Fungování současné ekonomiky se zdá neudržitelné. Rostoucí spotřeba přírodních zdrojů kontrastuje s jejich postupným úbytkem či degradací. Nejen environmentalisté hovoří v té souvislosti o ekologické krizi. Existuje cesta ven? Začíná pátrání po alternativní vizi ekonomie...

Když jsem četl útlou knížku Nadi Johanisové *Ekologická ekonomie – vybrané kapitoly*, měl jsem dojem, že se nořím do světa úplně jiné ekonomie, než jak ji známe z běžných vysokoškolských učebnic. Autorka, známá svou radikální kritikou převládajícího ekonomického myšlení, jako první vykresluje před českým čtenářem stručnou, čtivou a zároveň informačně hodnotnou vizi této disciplíny, zcela odlišnou od toho, co si většina z nás představí pod pojmem „ekonomie“.

Johanisová totiž pátrá po kořenech jednoho velice specifického ekonomického proudu – ekologické ekonomie, pestrého a rozmanitého oboru, který vznikl na konci osmdesátých let jako pokus o překonání propasti zejícející mezi ekonomikou, přírodními a sociálními vědami. Autorka představuje ekologickou ekonomii jako životaschopnou alternativu ekonomického mainstreamu, schopnou nabídnout řešení tam, kde dosavadní recepty selhaly.

Ekonomie ve službách moci: Bohatí bohatnou, chudí chudnou a příroda strádá

Jako první se dočteme ekologicko-ekonomickou kritiku neoklasické ekonomie. Na té Johanisová nenechává nit suchou. Neoliberální ideologie podle ní kolonizovala neoklasickou ekonomii jako vědu,

což má rozsáhlé dopady na aplikace ekonomických myšlenek v praxi.

Takto pojatá ekonomie spíše systémově umožňuje vykořisťování přírody, než aby pracovala s jejím udržitelným využitím. Tlak na ekonomický růst nutí firmy někde brát co nejlevněji vstupy do výroby, což vede k nadužívání přírodních zdrojů a k jejich postupnému ničení.

V sociální dimenzi Johanisová argumentuje, že neoklasická ekonomie trestuhodně opomíjí mocenské otázky. Sociální spravedlnost či rozložení nákladů a výnosů ekonomické činnosti „neoklasiky“ zkrátka příliš nezajímá.

Co na to ekologická ekonomie? Distribuce moci podle ní zásadně ovlivňuje přístup ke zdrojům – a tedy i to, kdo, kde, kdy a za jakých podmínek z nich bude profitovat. Neoklasická ekonomie je naopak k těmto problémům slepá, a tak umožňuje, ba přímo podporuje jejich neustálé opakování a stupňování. Bohatí tedy dále bohatnou a chudí dále chudnou, zatímco se ekonomové stále diví, proč nápravné programy vycházející z neoliberální doktríny ne a ne zafungovat.

Tak drtivá kritika, jaká se z pera Nadi Johanisové snáší na neoklasickou ekonomii, však slouží hlavně jako odrazový můstek pro pochopení toho, proč je vlastně dobré se ekologickou ekonomikou zabývat. Její vize ekonomiky a společnosti je totiž zásadně jiná, než jakou nabízí současný mainstream.

Jiná ekonomie za dveřmi

V další kapitole Johanisová představuje příběh ekologické ekonomie od jejích myšlenkových kořenů po současnou podobu této disciplíny. Vzhledem k malé obeznanosti s oborem v českém prostředí je logické, že značnou část knihy zabírá jeho historie. Navíc způsob, jakým obor vznikl, tvoří důležitou součást jeho identity.

Reakce environmentální ekonomie, v jistém smyslu předchůdkyně ekologické

ekonomie (která však zůstala v zajetí hodnotových postulatů neoklasické ekonomie), na environmentální krizi se zdála mnoha autorům plochá a neberoucí v potaz společenské souvislosti příčin ekologických problémů. V souvislosti s tím autorka varuje, že podobným směrem by se – ve snaze o poplatnost celkovému společenskému klimatu – mohla v budoucnu vydat i ekologická ekonomie.

Návrh Johanisové zní věnovat větší pozornost tzv. sociálně ekologické ekonomii, kterou považuje za takřka garanci směřování k udržitelné ekonomice. Podle jejich slov je právě ona oborem, kterému by se již mohlo podařit položit základy skutečně svébytné, alternativní a k přírodě šetrné ekonomiky. I z textu je ale zjevné, jak moc práce na koherenci a pokrytí jednotlivých ekonomických témat takový záměr vyžaduje.

Jako mnemotechnickou pomůcku k rozlišení hloubky kritiky mainstreamu podle hodnotových východisek Johanisová používá dělení na „světle zelené“ a „tmavě zelené“ ekologické ekonomie. Přestože toto dělení svádí k určitému kádrování, má podle mne svůj smysl, chceme-li rozlišit mezi ekonomy-vizionáři s alternativní vizí ekonomiky, a ekonomy-opraváři, kteří chtějí pouze postupnými kroky zlepšovat fungování současné ekonomiky.

Autorka nenechává čtenáře na pochybách o tom, na čí straně stojí. Je zjevné, že silně inklinuje k prosazování „tmavě zelených“ řešení – a podle toho buduje i své argumenty. Ačkoli to možná může na někoho působit jako tendenční způsob psaní, je třeba ocenit, že Johanisová svou pozici výslovně přiznává. Tím se do značné míry zbavuje podezření ze záměru manipulovat nenápadně čtenáře k tomu, co si má o látce myslet.

Tragédie diskreditace obcí

V závěrečné části se text věnuje tématu komunitní správy přírodních zdrojů. Proč

se autorka rozhodla zařadit zrovna tento konkrétní příklad? Právě na tom, jak řešit problematiku tzv. občin, často krystalizují rozdíly mezi ortodoxní neoklasickou ekonomikou a alternativními přístupy. Komunitní správa, neoklasickým mainstreamem často ignorované či diskreditované řešení, zejména v zemích globálního jihu představuje funkční cestu k udržitelné správě přírodních zdrojů.

Téma navíc dobře ilustruje neoddelitelnost sociálních a environmentálních hledisek včetně problematiky moci. Kdo určuje pravidla přístupu k nějakému zdroji a možnosti z jeho užívání benefitovat je totiž bytostně politickou, a tedy mocenskou otázkou. Pokud přijmeme předpoklad, že se moc legitimizuje na základě společenského uspořádání, jsme u toho, proč je žádoucí zahrnout sociální témata do ekonomické analýzy.

Celkovému pochopení smyslu zařazení této kapitoly prospívá, že v závěru autorka téma propojuje s hodnotami a výzkumnými prioritami sociálně ekologické ekonomie. Vlastně přispívá i k pochopení, proč si tento nový obor vytkl do názvu ono „sociálně“. Je to snad právě pro jeho důraz na analýzu toho, jak uspořádání společností ovlivňuje její vztah k přírodě a jejímu užívání.

Námět na sebezpyt současné ekonomie

Text Nadi Johanisové je – snad právě pro svou stručnost – velmi čtivým a inspirativním průvodcem pro všechny, kterým je kabát středoproudé ekonomie malý. Otevírá několik velkých témat, o nichž byly napsány stohy knih a článků, a slouží tak spíš jako uvedení do problematiky.

To je také jeho největší slabinou. Přestože si podle autorky text „v nehlubší ro-

vině klade otázku po směřování ekonomie v časech ekologické krize“, zůstává jen u načrtnutí jakéhosi rámce pro úvahy nad podobou udržitelné ekonomiky budoucnosti. Shrnuje zásadní myšlenková východiska ekologické ekonomie, nepouští se ale už do diskuse konkrétních řešení, která ekologičtí ekonomové jako recepty na zmíněnou krizi nabízejí.

Zčásti to přičítám omezenému rozsahu. Svůj podíl však může mít i snaha autorky vyhnout se některým sporným bodům. Například sociálně ekologická ekonomie zdaleka nedostává takový prostor, jak by se mohlo po přečtení Johanisové zdát. Napak je mnohdy upozaděna ve prospěch mnohem méně radikálních směrů, blížících se často až environmentálně-ekonomickým východiskům.

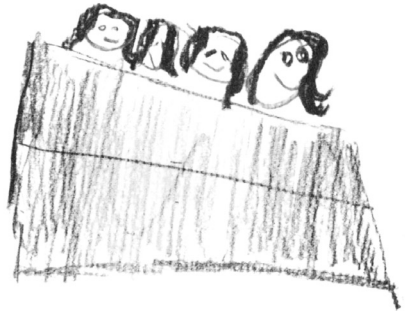
Význam textu tak pro mě spočívá spíš v rovině autorčina poselství („zabývejte se sociálně ekologickou ekonomikou“), než v nabídce odpovědí na aktuální témata ekologické ekonomie.

„Snad přesto pro někoho může být zajímavý a inspirující,“ píše skromně autorka – a já věřím, že představení ekologické ekonomie českému čtenáři je samo o sobě cenným přínosem nejen do akademické debaty. Johanisové neúnavná kritika, při které se odvolává na řadu velkých myslitelů minulosti i současnosti (a to nejen z řad ekonomů), představuje podle mne hutnou a údernou myšlenkovou základnu pro sebezpyt současné ekonomie.

M. Černý

* Johanisová, Nad'a. *Ekologická ekonomie – vybrané kapitoly*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 88 s.

Love

Veronika Zahumenská: Právo a environmentální problémy*

Publikace Veroniky Zahumenské *Právo a environmentální problémy* vznikla na Fakultě sociálních studií MU v rámci projektu inovací bakalářských studijních programů. A kéž by výstupy z podobných projektů vypadaly vždy alespoň takto!

Když jsem byl požádán o její recenzi, nevěděl jsem, co od publikace očekávat. Trochu totiž klame názvem, přitom představuje vcelku tradiční koncept zpracování obecné právní regulace ochrany životního prostředí v širším, především procesně-právním kontextu. Popis základních východisek a institutů práva životního prostředí tak doplňuje přehledný výklad průběhu obecného správního řízení, řízení podle stavebního zákona i řízení před soudy v rámci správního a ústavního soudnictví. Vzhledem k očekávané cílové skupině čtenářů z řad studentů sociálních věd považují za správné zaměření výkladu na účast veřejnosti na ochraně životního prostředí. Mnohdy značně subjektivní až aktivistické hodnocení právních otázek či správní praxe není na škodu, naopak. Autorka se nevyhýbá aktuálním kontroverzním tématům a poskytuje konzistentní hodnotové závěry, které právní věda ve vztahu k environmentálním otázkám často postrádá.

Nejsilnější stránkou publikace je její čtivost. Ta je navzdory komplikované právní materii mimořádná. V tomto směru se projevují lektorské zkušenosti autorky, která i v psané formě prezentuje látku srozumitelně a přehledně. Výklad doplňuje příklady, vybranými závěry soudních rozhodnutí, ale také bezpočtem obrázků, grafů a schémat. S velkým povděkem kvitují také zvolenou formální úpravu publikace a důslednou grafickou úpravu, která odpovídá modernímu pojetí vysokoškolských

ských skript, ovšem ani zdaleka není u podobných projektových výstupů standardem.

Naopak je škoda, že absentuje jednotící prvek, jenž by osvětlil spojitost mezi kapitolami a návaznost jednotlivých procesů a regulačních nástrojů. Některé kapitoly také zůstaly nedopracovány. To může být pro čtenáře matoucí, protože se nejedná toliko o vhodné zjednodušení komplexní problematiky, ale o její selektivní zpracování. Unijnímu právu, které má pro vnitrostátní úpravu zásadní význam, je věnována okrajová pozornost omezená na stručný historický vývoj a řízení o porušení povinnosti. Kapitola Zvláštní část práva životního prostředí se omezuje pouze na vybrané otázky ochrany přírody a krajiny a postrádám také alespoň stručnou zmínku o integrovaném povolování. To jsou však jen malicherné výtky. Nakonec jediný skutečný nedostatek publikace spočívá v tom, že vychází ve skromném nákladu 100 výtisků. Přitom je přístupná širokému okruhu právních laiků a zároveň přináší přidanou hodnotu pro ty, kteří se již v oboru slušně orientují.

V. Vomáčka

* Brno: Masarykova univerzita, 2014, 211 s.

Petr Daněk: Geografické myšlení: úvod do teoretických přístupů*

Kniha Petra Daňka, odborného asistenta Geografického ústavu Masarykovy univerzity v Brně, má zdánlivě jednoduchý cíl: prezentovat hlavní tendence rozvoje současné teoretické geografie v její humánní větvi. Pro nezúčastněného pozorovatele může být z podivem, že se o to žádný z českých geografů v posledních

letech nepokusil, a kniha tak je zcela ojedinelá. Na úvod je nutno zodpovědět dvě otázky: Proč je toto téma jednoduché jen zdánlivě? A proč se jím čeští geografové běžně nezabývají?

Téma se někomu může jevit jako jednoduché, protože jde o popis vývoje teoretického myšlení v oboru, který je poměrně často považován za málo exaktní a spíše povrchní než jdoucí do hloubky. Tyto názory nejsou zcela neopodstatněné, ale je to jen částečná charakteristika geografie, jedné z nejstarších věd na světě, která ji do značné míry dehonestuje. Ano, geografický výzkum je povrchní, protože se omezuje na povrch Země. Je to ostatně jeho poslání, ale kvalita geografického výzkumu není dána hloubkou a specializací, ale naopak komplexností a šíří záběru. Popis vývoje teoretických konceptů takového oboru je nutně prací velmi obsáhlou a vyžadující mimořádnou erudici nejenom v geografii, ale do značné míry i v řadě navazujících věd, jejichž seznam je v případě geografie úctyhodný. Odpověď na první otázku je vlastně také odpovědí i na otázku druhou, která zároveň tu první vysvětluje. Složitost a obtížná uchopitelnost geografické teorie je příčinou, že práce na téma vývoje geografického myšlení, vhodných mj. jako učebnice, jsou poměrně vzácné nejenom v české, ale i ve světové geografii.

Tím spíš je třeba poděkovat Petru Daňkovi, že se nelehkého úkolu ujal. Po napsání úvodní kapitoly do knihy brněnských geografů *Ekonomická a sociální geografie* z roku 2008 její text rozšířil do podoby ucelené knihy, která má šanci stát se základním textem pro studium teoretické geografie – přinejmenším její humánní části. Její předností je zejména to, že se soustřeďuje na nejnovější počiny v tomto oboru a na okraji zájmu ponechává starší dějiny oboru. To je přesně opačný postup, než jaký volí autoři pokoušející se o cestu nejmenšího odporu: podrobně popíší velmi dobře známé po-

čátky geografie jako vědy a současnému postmodernímu období se vyhnou s tím, že je chaotické a jeho hodnocení dosud není jednoznačné. Studenti, ale i mladí vědci se potřebují spíše zorientovat v současné situaci, než memorovat oslavné texty na geografické otce-zakladatele z 18. století, či na střídání paradigmat ve 20. století.

Knihy má včetně seznamu literatury a rejstříku 171 stran, což se jeví pro vymezené téma jako optimální. Text je členěn do 11 kapitol včetně úvodu a závěru. Každá kapitola je věnována jednomu konkrétnímu období anebo jednomu směru v současné humánní geografii. Seznam literatury obsahuje přehled nejdůležitějších publikací z nejnovější teoretické geografie, především anglosaské. Seznam literatury je sám o sobě užitečnou pomůckou mj. pro studenty, kteří se budou chtít zorientovat v odborné literatuře z teoretické geografie.

Nejnovější směry geografie v podání Petra Daňky jsou přehledně uspořádány a vytvářejí logickou souslednost. Celou post-positivistickou geografii autor nebere jako jeden celek, jak je možné se leckde dočíst, ale člení ji na dílčí skupiny: na geografii humanistickou a post-humanistickou, kterou dále dělí na dvě vlny: na radikální a feministickou (první vlna) a na post-moderní a post-strukturalistickou, které jsou v jeho podání tou nejnovější etapou, do které lze zařadit většinu dnešních geografů – mnohé z nich možná i proti jejich vůli.

Zdůvodnění zvoleného obrazu současné humánní geografie je srozumitelné a nepostrádá vnitřní logiku. Rozpor s jinými členěními není nic neobvyklého, je to naopak zákonitá ukázka „neusazenosti“ dnešních teoretických koncepcí, které se nám doslova mění před očima. Nelze ale čekat, až se to usadí, až se teoretici shodnou, jak dnešní bohatou paletu geografických disciplín a směrů uspořádat. Petr

Daněk prokázal výbornou znalost problematiky i kus odvahy, že si vybral jedno z možných řešení, logicky ho zdůvodnil a předložil naší geografické veřejnosti. Některým čtenářům se může Daňkův výběr jevit jako neúplný – můžeme si např. položit otázku, proč vynechal poměrně rozšířenou behaviorální geografii, ale jelikož jeho výběru nelze upřít určitou vnitřní logiku, lze si domyslet, že behaviorální geografie se nevztahuje ke kritériím, která považoval za rozhodující.

Text knihy je čtivý a za velmi dobrý nápad považují uvádění v závorkách důležitých původních anglických termínů. To je v situaci, kdy řada nově zaváděných odborných pojmů nemá dosud obecně přijaté české ekvivalenty velmi žádoucí, a propojuje to text knihy s anglicky psanou světovou literaturou. Text ožívuje navíc také skutečnost, že některé z nových směrů současně humánní geografie autor popisuje nejenom na základě své četby, ale i vlastních zkušeností – např. ovlivnění názoru na marxismus jeho vnučováním několika generacím studentů ve východní Evropě – včetně tehdejšího Československa. V případě feministické geografie zas autor uvádí výraznou maskulinizaci oboru, kterou z vlastní zkušenosti zná nejenom on, ale většina akademických geografů především ve východní a střední Evropě.

V přehledu, který nám Petr Daněk nabídl, jsou jistě diskutabilní místa, ale nelze mu než poděkovat, že máme nad čím diskutovat. Kniha bude určitě výborným studijním textem pro studenty, kteří se budu chtít seznámit s nejnovějšími dějinami našeho oboru, stejně jako s moderní teoretickou geografii. Za nejlepší považují dvě poslední kapitoly 9 a 10, věnované post-moderní a post-strukturalistické geografii, jejichž vysvětlení dosud v české literatuře chybělo.

Kniha není samozřejmě dokonalá. Zjištěné nedostatky jsou však buď zanedbatelné, anebo sice zanedbatelné, ale

schrávající ve skutečnosti roli aktivující diskusi na dané téma. Diskutabilnost plyne z různého pohledu na jednu a tutéž věc, což je zvláště v geografii poměrně časté a patří to k našemu vědnímu oboru.

K drobným nedostatkům bych zařadil např. několikrát se vyskytující slovní spojení „geografické myšlenky“, které bych spíše nahradil „geografickými idejemi“. Stejně tak místo slova „vlivný“ ve spojení na několika místech např. s knihou, teorií nebo s diskusí bych nahradil víceslovným označením: „*knihy, která ovlivnila mnohé geografy té doby*“ nebo „*diskuse, která měla velký dopad*...“ Přírodní historie na str. 129 je příliš doslovným překladem termínu přírodověda, Edward Soja by neměl být označován familiárně Ed Soja (str. 139) atd.

Mezi zásadnější nedostatky této knihy patří k těm vyvolávajícím diskusi bych zařadil již zmíněné vynechání behaviorální geografie a z nejnovějších teoretických konceptů Thriftovu „*Non-representational theory*“ i když se autor k tomu přiblížil na str. 111, kde píše o nemožnosti reprezentace objektivní reality v post-moderním světě.

Za mírně přehnané považují i přílišné zdůrazňování ovlivnění současné humánní geografie marxismem – i když je to v knize dobře vysvětleno a nijak to nevybočuje z převážně levicově orientované geografie na většině západních univerzit. I to je jistá charakteristika jednoho ze současných způsobů geografického myšlení.

Kniha Petra Daňka je velmi dobře zpracovaným přehledem vývoje současné humánní geografie. Její nedostatky jsou zanedbatelné, očekávaný přínos vysoký. Je vhodná jako učebnice pro vysokoškolské studenty humánně-geografických oborů.

T. Sivěk

* Brno: Masarykova univerzita, 2013, 171 s.

Konflikt kultury s přírodou*

Profesor Ekonomicko-správní fakulty MU Josef Šmajš (1938) se již řadu let zabývá konfliktem lidské civilizace (v jeho pojetí kultury) a přírody. Vytvořil koncept evoluční ontologie, který rozpracoval ve svých knihách *Ohrožená kultura* (1995, 1997, 2011), *Evoluční ontologie* (2003), *Filosofie – obrat k Zemi* (2008) či *Potřebujeme filosofii přežít?* (2011). Jakkoli jsou jeho práce překládány do cizích jazyků a v zahraničí ceněny (překlad *Ohrožené kultury* byl v Rusku oceněn jako nejlepší vědecká kniha roku 2011), u nás dosud nemají patřičnou rezonanci. Šmajš se proto snaží své poznatky a návrhy propagovat na konferencích a v různých periodikách. Manifestací této popularizační snahy s výrazným apelativním a varovným akcentem je i útlá publikace nazvaná *O smířování kultury s přírodou*, zahrnující čtyři rozhovory a tři dokumenty.

V úvodním slovu Šmajš právem kritizuje současná média i dnešní filosofii, jimž vytýká ignoraci „žhavých problémů dneška“. Konstatuje, že veřejnost „stále ještě netuší, kdo a čím je vlastně ohrožen“, neví, že „naše predátorská kultura už téměř jedno století vede krutou nevyhlášenou válku se Zemí, druhový existenční zápas se širším a mocnějším přírodním systémem, který bez radikální změny své strategie nemůže vyhrát“. Osvětlení tohoto boje a různých souvislostí pak obsahují čtyři zmíněné rozhovory.

První z nich má název Jak dlouho ještě? Vyšel roku 2013 v měsíčníku Podnikatel a s profesorem Šmajšem ho vedl Miloš Vávrů. Šmajš se zde kriticky vyjadřuje k poklesu vzdělanostní úrovně vysokoškolských studentů a k poměrům na vysokých školách, zejména však charakterizuje současnou ekologickou krizi. Objasňuje svůj koncept evoluční ontologie a podstatu sváru kultury s přírodou. Ho-

voří též o problematice práce a nezaměstnanosti, o našem přetrvávajícím kořistnickém vztahu k přírodě a o jejím pustošení globální kapitalistickou ekonomikou. Východisko z dnešní situace vidí v přeměně „predátorského duchovního paradigmatu kultury na paradigma biofilní“; na této transformaci by se měly podílet i reformované společenské vědy.

Druhé interview nazvané Nemůžeme růst donekonečna Josef Šmajš poskytl Davidu Povolnému, šéfredaktoru měsíčníku Muni, v němž bylo otištěno rovněž v roce 2013. Šmajš tu opět mluví o konfliktu člověka a přírody, o dopadech zamořeného přírodního prostředí na lidské zdraví. Mimo jiné poukazuje na hlubší kořeny našeho chování a v závěru kritizuje vysokoškolský vzdělávací systém zaměřený na profesní kariéry, nikoliv na „pochopení a utváření světa“.

Třetí rozhovor pojmenovaný Pojítko v dialogu mezi kulturami představuje součást bakalářské práce Nikolý Bohdanecké a je zaměřen na koncepci evoluční ontologie, na její vývoj i na dráhu jejího tvůrce. Šmajš zde osvětluje svár dvou ontických řádů – řádu přírody a řádu kultury – a znovu vyzývá k změně vzdělávacího systému, který by měl „už na nejnižší úrovni objasňovat evoluční a informační hodnotu přírody, její tvořivou subjektivitu“. Nezbytný je také dialog rozličných kultur. Posledním rozhovorem je Rozmluva s mým někdejším žákem Josefem Šmajšem, kterou vedl na stránkách revue Universitas roku 2013 docent Jiří Sedlák. Jde o interview nejkratší, tematicky soustředěné na odezvu Šmajšových prací v Rusku.

Tři avizované dokumenty tvoří Nájemní smlouva se Zemí, Deklarace závislosti, na jejímž textu se Šmajšem spolupracovalo bezmála dvacet autorů, a Jedenáct podmínek biofilního obratu kultury. Šmajš zde vždy charakterizuje povahu fatálního konfliktu kultury s přírodou, jeho

podoby a projevy, přičemž nastiňuje východiska spojená s apely a varováními. Například první dokument uzavírá těmito slovy: „Neponechá-li kultura přirozené evoluci záměrně jistou část planety, lidé nebudou moci využít rámcově biologicky stanovený čas své druhové existence.“

Publikace *O smiřování kultury s přírodou*, ilustrovaná šesti fotografiemi, svým názvem prozrazuje autorův mírný optimismus. Jestliže jednu svoji starší práci Šmajš nazval *Kultura proti přírodě* (1994) a ve

svazku *Tři hlasy* (2010) spolu s Ivanem Klímou a Václavem Cílkem uvažoval o „povaze konfliktu kultury s přírodou“, nyní přemítá o smiřování. Jde však o to, aby jeho výzvy byly vyslyšeny a začalo se jednat.

J. Poláček

* Šmajš, Josef. *O smiřování kultury s přírodou. Čtyři rozhovory a tři dokumenty*. Brno: Miloš Vávru a Masarykova univerzita, 2014, 36 s.

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str. 54

Pavel Horák, **Role lokálních projektů v české politice zaměstnanosti. Evaluační studie projektu zaměřeného na zvýšení zaměstnatelnosti zdravotně postižených osob a osob starších padesáti let**. Masarykova univerzita. Brno 2014.

ISBN 978-80-210-7489-7.

Kniha se zabývá tematikou využívání lokálních projektů zaměstnanosti financovaných Evropským sociálním fondem v českém prostředí a jejich potenciálem zvýšit zaměstnatelnost u vybraných rizikových skupin uchazečů o zaměstnání (konkrétně je věnována pozornost zdravotně postiženým a osobám vyššího věku).

Tomáš Kaňa, **Sprachkomora in Unterricht und Forschung DaF/DaZ**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6994-7.

Monografie v němčině přináší důležité vědomosti o korpusech a korpusové lingvistice pro učitele, studenty a žáky němčiny jako cizího a druhého jazyka. Popisuje jazykové korpusy, korpusové nástroje a korpusům podobné elektronické pomůcky. Ve třinácti výzkumných studiích ukazuje krok za krokem, jak řešit dílčí jazykové problémy pomocí elektronických korpusů. Výsledky těchto studií, jakož i přehledy, které vznikly na základě dalších výzkumů, dosud nebyly publikovány a měly by podpořit korpusově řízený výzkum němčiny, kontrastivní výzkum němčiny (především s jazyky L1 klientely) a také výzkum německých volných, ale častých vazeb (tzv. „chunků“) i jejich výuku.

Kol., **Uprchlíci. Creative Help – tvůrčí dílny s lidmi se zdravotním postižením**. Masarykova univerzita. Brno 2013. ISBN 978-80-210-6616-8.

Publikace je zaměřena na prezentaci tvůrčích dílen, které byly realizovány v rámci projektu Speciální výtvarná výchova v letech 2010–2013. Text představuje teoretická východiska aktivit, které se uskutečnily v participující instituci – Správě uprchlických zařízení Ministerstva vnitra České republiky. Praktikující studenti vycházeli z dispozic a potřeb konkrétních klientů a ve vlastních tvůrčích dílnách respektovali specifika instituce. Výsledky analýzy průběhu a výstupů vybraných projektů tvoří rámec studijního programu Speciální výtvarná výchova a stávají se oporou pro profesní přípravu studentů Katedry výtvarné výchovy Pedagogické fakulty MU.

pokračování na str. 82

Projekt umožní rozvoj mezinárodní spolupráce historiků matematiky

JANA POKORNÁ

Brněnští zájemci o historii matematiky mají šanci rozšířit si své obzory a navázat nové kontakty, a to díky projektu *Interdisciplinary education of junior historians of mathematics*, řešeného v rámci programu CZ07 tzv. norských fondů (bilaterální spolupráce a stipendia, č. projektu NF-CZ07-ICP-3-237-2015). Spolupráce mezi Universitetet i Agder v Kristiansandu, Vysokou školou báňskou – Technickou univerzitou v Ostravě a Masarykovou univerzitou si klade za cíl rozvíjet mezinárodní kontakty s norskými kolegy a přispět tak k internacionalizaci dosud spíše uzavřené komunity českých historiků matematiky.

Díky tomu se mohou nejen studenti a akademičtí pracovníci, ale i širší veřejnost seznámit s výraznou osobností současné historie matematiky, Reinhardem Siegmund-Schultzem. Jeho výzkum je zaměřen na vývoj aplikované matematiky, přičemž se dlouhodobě zabývá osobností Richarda von Mises, který v letech 1906–1909 působil v Brně. Profesor Siegmund-Schultze je známý také svým výzkumem o emigraci matematiků v období nacismu – jeho poslední kniha *Mathematicians Fleeing from Nazi Germany: Individual Fates and Global Impact* vyšla v roce 2009 u Princeton University Press. Právě přednáška uznávaného německého profesora zazněla na úvodním semináři, který se konal v Brně, v pondělí 23. listopadu 2015. Téma „The emergence of the profession of the mathematician in the first part of the 20th century (with emphasis on Germany)“ si mohli zájemci vyslechnout od 14 hodin v posluchárně M2 Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity na ulici Kotlářská 2 v Brně.

V rámci projektu také proběhne ve dnech 21. až 24. ledna 2016 již 6. zimní škola historie matematiky, na jejíž organizaci se podílejí všechny tři výše zmíněné instituce. Členkou organizačního výboru za Masarykovu univerzitu v Brně je Mgr. Helena Durnová, Ph.D., z katedry matematiky PedF. Zimní školy jsou již od svého počátku zaměřeny jak na podporu interdisciplinárních přístupů k historii matematiky, tak také na rozvoj mezinárodní spolupráce. V minulosti na ně přijali jako přednášející pozvání kolegové z Nizozemí, Itálie, Německa, Dánska či USA a také mezi účastníky bylo vždy výrazné zahraniční zastoupení. Tématem nadcházející zimní školy, konané díky podpoře projektu, je vztah matematiky a kvality života. Pozvání k přednáškám přijali Jakub Rákosník (FF

UK v Praze), odborník na dějiny sociálního zabezpečení, a Danny Beckers (FU Amsterdam), který se mj. věnuje historii matematických spolků. Podrobnosti o této akci můžete najít na webu www.historiematematiky.webnode.cz.

Celý projekt zaměřený na rozvoj mezinárodní spolupráce historiků matematiky završí workshop v rámci konference 3μ, která proběhne 30. 5.–1. 6. 2016 v Beskydech. Také zde se plánuje setkání partnerů a přihlášených zájemců s respektovanými odborníky, např. prof. Sandrine Kott (Univerzita Ženeva). Kromě společných workshopů umožňuje projekt rovněž vzájemné návštěvy a krátké stáže. Ty začaly již letos v září návštěvou českých řešitelů projektu na partnerské univerzitě v Kristiansandu a budou pokračovat na jaře 2016. Podrobnosti o projektu naleznete na webu www.norwaygrants.vsb.cz.

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str. 80

Dagmar Trávníková (ed.), **Vybrané aplikované pohybové aktivity. Teorie a praxe.**

Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6719-6.

V první části publikace podává teoretický úvod do speciálně-pedagogické problematiky, nastiňuje základní představení systému aplikovaných pohybových aktivit a uvádí do stěžejních speciálně-pedagogických oblastí. Ve druhé části představuje vybrané aktivity s praktickými doporučeními i metodickými poznámkami k jejich provádění. Představeny jsou boccia, plavání (Halliwickův koncept), tanec a kreativní pohyb, jóga, psychomotorické aktivity, rytmické aktivity pro neslyšící, žonglování a závěsný (ruský) kuželník.

Publikace byla spolufinancována z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky, z Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost. Vyšla v rámci řešení projektu Rozvoj v oblasti pedagogicko-výzkumných aktivit na Katedře společenských věd ve sportu na FSpS MU (CZ.1.07/2.4.00/17.0037).

Helena Hrehová, **Základy morálnej teológie v dejinnom kontexte II. (19.–20. storočie a špecifické morálne témy 21. storočia).** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6768-4.

Monografie je rozdělená do dvou částí. V první části jsou reflektována morální dilemata na pozadí nespravedlivých politicko-sociálních struktur v 19. a 20. století. V druhé je položen důraz na kulturu života a na lidskou důstojnost, tak jak rezonují v morálních encyklikách, na práva, povinnosti a odpovědnost lidí za krásu stvoření. Z tohoto důvodu je v textu akcentovaná potřeba renesance ctností, která by v 21. století mohla přispět ke změně v oblasti mezilidských vztahů a k formování morálních osobností.

ČTVERO ROČNÍCH OBDOBÍ OČIMA PŘÍRODOVĚDCE*

PODZIM a ZIMA

Slunéčko sedmitečné (*Coccinella septempunctata*) je nepochybně náš nejznámější druh početné čeledi brouků slunéčkovitých (Coccinellidae). V naší republice žije asi 80 druhů této početné čeledi, rozšířené po celém světě.

Téměř všechny druhy slunéček jsou masožravé, až na několik výjimek, které se živí rostlinnou potravou a stávají se tak škůdci polních plodin, jiné druhy se živí plísněmi.

Slunéčko sedmitečné je predátor, který se živí hlavně mšicemi, a to jak larva, tak i dospělý brouk. Odhaduje se, že v průběhu svého vývoje zahubí každá larva a později i dospělé slunéčko sedmitečné přes 600 mšic. Tím se řadí k nejužitečnějším pomocníkům zahradníků a ostatních pěstitelů bylin i dřevin při jejich ochraně proti poškozování koloniemi mšic.

Přestože většina druhů sluněček má výstražné zbarvení, loví je jako potravu někteří zpěvní ptáci. Sluněčka proto mají v soustavě obrany proti nepřítelům ještě další prostředky. Napadené sluněčko znehybní, přitáhne nohy k tělu a spadne z rostliny na zem, kde se staví mrtvým. Současně z kloubů noh vylučuje kapičky žlutavé olejovité tekutiny, která obsahuje jedovaté alkaloidy, a proto je většina nepřátel nechá být.

Sluněčka přezimují jako dospělci v různých skalních štěrbinách, v lesní hrabance, v okenních skulinách i pod kameny, často pospolitě. Sluněčko sedmitečné na snímku si hledá bezpečný úkryt v hluboké prasklině kůry na spodní části ležícího kmene břízy.

Mezi listy jívky, které už začínají nabývat podzimní zbarvení, spočívá pavouku podobný tvor. Je to samička některého z mnoha nesnadno rozeznatelných druhů sekáčů rodu *Opilio*.

Sekáči jsou blízcí příbuzní pavouků, avšak v rámci třídy pavoukoců (Arachnida) tvoří samostatný, druhově mnohem méně početný řád (Opiliones). Od pavouků se liší hlavně tím, že jejich tělo není rozděleno na hlavohrud' a zadeček, a také tím, že mají jen jeden pár očí na očním hrbolku na hřbetní straně těla.

V našich podmínkách se setkáváme s různými druhy sekáčů v mnoha typech přírodního prostředí i v lidských sídlech (sklepy, zdi budov apod.). Nejčastěji je najdeme v lesním prostředí na povrchu půdy, na houbách, kusech dřeva ležících na zemi i na metrovém dříví a na různých vlhkých místech. Některé druhy žijí pod kameny.

Sekáči se živí živočišnou potravou, ať už čerstvě ulovenou kořistí (drobným hmyzem a měkkýši) či mrtvými těly bezobratlých živočichů.

České pojmenování sekáčů pochází od toho, že jejich dlouhé nohy, z nějaké příčiny oddělené od těla, ještě nějakou dobu poté vykonávají jakési sekavé pohyby. V některých částech naší vlasti se kdysi vžil ještě i jiný název, „Johana s dlouhýma nohama“, který jsem slyšel v dětství a který patrně pocházel od jedné z písniček populárních na počátku 20. století.

Na snímku nejsou květy šafránu, které rozkvétají brzy na jaře, nýbrž květy ocúnu jesenního (*Colchicum autumnale*), které zvěstují příchod podzimu. Od květů šafránu se kromě toho hned na první pohled liší tím, že v květu ocúnu je mezi šesti okvětními lístky vždy jeden lístek větší, kdežto protilehlý je menší než ostatní čtyři.

Ocún je i jinak prapodivná rostlina. V zemi má hlízu podobnou cibuli, ve které se zakládá pupen složený z kratičké lodyhy, na níž jsou základy 1–3 květů, a kolem jsou dvě blanité pochvy budoucích listů.

Na podzim vyrostou přímo z hlízy květy s velmi dlouhými trubkami, které teprve nad povrchem půdy vytvoří popsanou šesticípou korunu. V ní je šest tyčinek a tři blizny, jejichž nitkovité čnělky dosahují dlouhými trubkami dolů až k semeníkům ukrytým v hlíze.

Květy ocúnu opylují včely a čmeláci, jichž však na podzim už je pořádku. Proto se květy ocúnu opylují i samosprašením. Plody jsou měchýřky sedící v úžlabí

budoucích listů. Na jaře příštího roku vyrostou z hlízy na povrch půdy dlouhé celokrajné řemenovité listy, které měchýřky vynesou nad povrch.

Celá rostlina ocínu obsahuje jedovatý alkaloid kolchicin, jehož jedovatost byla známa již starým Řekům. Semena ocínu slouží k získávání kolchicinu, jehož se užívá k léčebným účelům.

Tohle není ani houba, ani květ, ani plod. Podivný útvar na snímku, připomínající hlavu bájně antické Medusy, je háлка. Háلكy (odborně nazývané cecidie) jsou novotvary, které na rostlinách vyvolávají mnozí háلكotvorní živočichové z řad hmyzu nebo roztočů, i různé druhy nižších hub a také bakterie. Počet háلكotvorných organismů se odhaduje na mnoho tisíc; jen živočišní háلكotvorci čítají přes 2 000 druhů. Jejich působením vznikají háلكy na různých částech rostlin od kořenů až po květy, každý typ háلكy se vyskytuje na určitém druhu rostliny, a podle háلكy lze identifikovat jejího původce.

Snad nejznámější jsou kulaté háلكy na listech dubu, příhodně lidově zvané duběnky. Vznikají působením blanokřídleho hmyzu z čeledi žlabatkovitých (*Cynipidae*), v tomto případě žlabatky listové (*Cynips quercusfolii*).

Háلكu na tomto obrázku vyvolává jiná žlabatka. Jmenuje se žlabatka růžová (*Diplolepis rosae*) a její háلكy vznikají na větvičkách růže šípkové (*Rosa canina*). Z vajíček nakladených samičkou žlabatky se vyvinou larvy, které vylučují látky podobné rostlinným růstovým hormonům (auxinům), a tím vyvolávají vývoj háلكy. Dřevnatá část háلكy obsahuje řadu komůrek, v nichž larvy žlabatky prodělávají svůj vývoj. Světlé zbarvení hálek na podzim ztmavne a larvy v háلكách přezimují. Dospívají příštím létem a samičky po kopulaci kladou vajíčka do větviček šípkových růží a cyklus se opakuje.

Jsou dny, kdy se zdá, že příroda ztichla a jakoby zatajila dech v očekávání toho, co může každým okamžikem nastat.

Bezlisté větve starých olší na březích řeky Svratky se zrcadlí v její hladině, jejíž nepatrné vlnky jim dodávají podivně zkreslenou podobu. Řeka plyne jaksi pomaleji, jakoby s obavou čekala na okamžik, kdy se její hladina začne pokrývat nehybným a chladným ledovým příkrovem.

Zdá se, že i samo slunce, jindy zdroj nesmírné energie, jakoby se v tomto očekávání raději skrylo za tenkou vrstvu mraků zatažené oblohy.

Kromě lenivého pohybu vody se v tomto strnulém okamžiku nepohne vůbec nic. Veškerý život jakoby naráz ustal. Člověku, který těmito místy prochází, přicházejí na mysl slova básníků, jejichž citlivou duši tento stav přírody inspiruje ke spřádání těch nejtruchlivějších obrazů, jaké v literatuře najdeme.

Jsou to ty Erbenovy šedivé páry, jež nad lesem plynou jako duchové, je to ta osamělost podzimního dne, jak ji líčí Rainer Maria Rilke, a po rozrazilu Vítězslava Nezvala už na břehu řeky Svratky dávno není ani památky.

A pak najednou je to tady. Ráno se všude objeví lehký sněhový poprašek jako předzvěst většího přídeľu bílých vloček. Všechny kaluže vody podél lesních cest se pokryjí jen milimetr silným ledem, lesklým jako zrcadlo. Noční mráz na kalužích vykouzlil různé variace mistrovských nefigurativních kompozic.

Kdyby se teď mohly na zamrzlých kalužích objevit plošnice bruslařky, patrně by se na lesklém povrchu ledu navzdory svému jménu ani nedovedly pohybovat.

Noční mráz také uzavřel přístup lesní zvěři ke zdrojům pitné vody, ale ne na dlouho. Ostré spárky vysoké zvěře křehký ledový příkrov snadno prolomí a znovu tak umožní přístup k vodě sobě i dalším druhům zvířat a ptáků, kteří v našich končinách zůstávají aktivní po celé zimní období.

Dostaví-li se v příštích dnech vydatnější sněhové srážky, zmizí i tato pomíjivá krása zamrzlých kaluží pod vrstvou bělostného sněhu, kterou snad jen nakrátko odhalí prudší poryv zimního mrazivého větru.

Pamětníci starších časů vyprávějí, že v některých letech na počátku zimního období se na obloze objevila zlověstně temná oblaka a začal padat sníh. A nebyl to jen přechodný sněhový poprašek. Bylo to, jakoby se mraky protrhly jako napaná prachová peřina a z ní se začaly sypat bělostné sněhové vločky. Sněžení netrvalo jen chvíli jako nějaká přehánka, ale sníh padal a padal, až nejen na horách, nýbrž i v nížinách vytvořil všude kyprou sněhovou pokrývku hlubokou někdy i pěkných pár centimetrů. Tak tomu bylo i v té době, kdy jsem na zahradě pořídil tehle snímek zasněžené kosodřeviny.

Od těch časů jsme zažili už několik zim, kdy sníh sice napadal na horách, ale v nížinách po něm nebylo ani památky, a vyprávění pamětníků zní takřka neuvěřitelně. Snad to má na svědomí periodické střídání teplejších a chladnějších období v dlouholetém sledu, nebo skleníkový efekt, nebo dlouhotrvající následky někdejšího jevu El Niño, nebo globální oteplování, kdo ví.

Pořádný příděl sněhu jistě připraví dětem i lyžařům a dalším milovníkům zimních sportů mnoho radosti. Ale pro život v přírodě má příděl sněhu daleko větší význam. Sníh je jen jednou částí úhrnného množství vodních srážek, které na zemi spadnou v různých formách v průběhu celého roku. Voda je nepostradatelná pro život každého z oněch nesčíslných živých organismů, ať už žijí ve vodě nebo na souši. To je ta druhá, mnohem významnější stránka téže mince.

Přiměřená sněhová nadílka, která obyvatelům měst přináší různé radosti i potíže, je prospěšná všude v přírodě jako pravidelná dávka vláh, ať už v lese, na loukách a pastvinách nebo na poli. V současných letech se ukazuje, že zimy s nedostatkem sněhových srážek mají nezanedbatelný vliv na rozložení zásob vody v půdě a mohou vést i k zřetelnému deficitu vody v pozdějších ročních obdobích.

Mnohé organismy naší přírody se v průběhu tisíciletí své evoluce dokázaly na příchod zimy patřičně přizpůsobit a trpí pouze tehdy, je-li toho sněhu příliš mnoho. Následné tání někdy má za následek záplavu, která často z různých zimních úkrytů vyplaví ty nejmenší obyvatele naší přírody a může přivodit záhubu celých jejich populací.

Ale sněhová nadílka má také svoji příjemnou stránku. Bělostná pokrývka v mnohých z nás vyvolává příjemné estetické dojmy. Pod ní alespoň na nějaký čas zmizí všechno to, co našemu oku v přírodě nelahodí.

Jenže když taková zima s nekonečnými příděly sněhu a mrazu trvá příliš dlouho, ztrácejí i ti milovníci bílé krásy trpělivost a už se těší, až nastane změna. A tak snad pohled na tento poslední snímek dává naději, stejně jako první věta, kterou jsme toto vyprávění začali :

Sluneční paprsky se konečně na chvíli prodraly clonou zimních mraků.

* Četba na pokračování, navazuje na Universitas 2–3/2015, str. 129–138, text a fotografie Ing. RtDr. Radoslav Obrtel, CSc. (R. Obrtel, Co oči nevidí, v rukopise 2008).

Obsah 48. ročníku**2015**

VLADIMÍR SPOUSTA: Otázka – neužívanější verbální komunikační prostředek	1/3
BOHUMÍR CHALUPA: Jak je to vlastně s mentálním slovníkem?	1/13
ALEŠ SEKOT: Aktivní formy dopravy jako výzvy sedavé společnosti	1/25
PAVEL BRAVENÝ: Edward Babák jako pokračovatel purkyňovských tradic	1/30
GOTTFRIED SCHATZ: Proč nejsme otroky svých genů	1/35
IVANA HOLZBACHOVÁ: Editorial	2–3/3
IVANA HOLZBACHOVÁ: Vážení čtenáři revue Universitas	4/1
KATEŘINA OLEJNÍČKOVÁ: Česká antarktická stopa – expedice 2014–2015	4/3
IVANA HOLZBACHOVÁ: Tainova kritika teorie společenské smlouvy	4/11
KREL ŠEVČÍK: Finanční gramotnost ve vzdělávání	4/18

Před sedmdesáti lety v Brně....

BĚLA NINGEROVÁ: Z dubnových dní v roce 1945 v Zemské nemocnici u svaté Anny (zapsala J. Jedličková)	2–3/5
JAROSLAV VOJÁČEK: Před sedmdesáti lety na Právnické fakultě Masarykovy Univerzity	2–3/13
VLADIMÍR PALYZA: „... a to jste věděli, kam ta bomba spadne?“	4/55

Aktuality v právu

TOMÁŠ SVOBODA, KRISTÝNA NOVOSADOVÁ: Povinné očkování ve světle nálezů Ústavního soudu	2–3/18
--	--------

Ze současné medicíny

ONDŘEJ ZAHRADNÍČEK: Nemocniční nákazy způsobené multirezistentními kmeny bakterií	2–3/30
TOMÁŠ TALACH: Komplexní centrum kochleárních implantací v Brně	4/22

Náš rozhovor

Rozhovor pro časopis Universitas (VLADIMÍR SPOUSTA – PETR KNECHT)	2–3/37
--	--------

Kultura a umění

JAROSLA SEDLÁŘ: Paradoxy v českém sochařství 30. let	1/40
JAROSLA SEDLÁŘ: Válečná 40. léta 20. století v českém sochařství ...	2–3/40
LEA NOVOTNÁ: Byli jsme tam také, aneb Svět knihy po dvacáté první	2–3/52

Polemika

JAN ŠMARDA: Románová postava „Knihy roku“ uvádí na pravou míru údaje, kterými ji její autor obdařil	2–3/56
--	--------

Dokument

JOSEF ŠMAJS: Filozofický koncept Ústavy Země	2–3/63
--	--------

Jak je to jinde ve světě

TEREZA DĚDINOVÁ: Indie: trojí setkání	4/27
---	------

Jak to vidím já

VLADIMÍR SPOUSTA: O myšlení bez respektu k logice – aneb matení pojmů	2–3/80
MIROSLAV ŠEBELA: Vracet se, či nevracet	2–3/84
MARTA DOČKALOVÁ: Příběhy z dávné historie. Konec cesty?	2–3/99

Z jiného soudku

VLADIMÍR SPOUSTA: Měl jsem dědečka	1/50
VLADIMÍR SPOUSTA: Nostalgické vzpomínání	2–3/105
JIŘÍ RAMBOUSEK: Anglické děti o lásce	4/33

Významné osobnosti naší univerzity

K výročí brněnského germanisty Karla Krejčího (J. MUNZAR)	1/52
Bruno Zwicker (1907–1944). Připomenutí nadějného leč krátkého života (L. F. PELUNĚK)	1/53
Dvacet let od úmrtí Františka Březiny (S. ŽAŽA)	1/54
Vzpomínka na Zdeňka Štěpánka (V. ČERNÝ)	1/54
Vzpomínáme na profesora Ivo Havlíčka (M. STRACHOVÁ)	1/55
Půlstoletí od úmrtí PhDr. Antonína Kříže, překladače Aristotela a lektora staré řečtiny na FF MU (A. BARTONĚK)	2–3/111
Vzpomínka na profesora Egdara Ningera ke stému výročí jeho narození (J. JEDLIČKOVÁ-KARGEROVÁ)	2–3/112
Vzpomínka na profesora Antonína Lamprechta (1919–1985) (S. KONEČNÁ)	2–3/114
Vzpomínka na životní dílo prof. dr. Radislava Hoška (1922–2005) (A. BARTONĚK)	2–3/115

Prof. dr. Milan Kopecký, DrSc. (1925– 006) Devadesát let od narození významného bohemisty (H. KRÍŽOVÁ)	2–3/117
Jubileum jako inspirace (D. KŠICOVÁ)	2–3/118
Malá vzpomínka. Lydie Štědroňová Linhartová (L. KYZLINKOVÁ) ...	2–3/120
Antonín Friedl (13. 6. 1890 Mirošov v Čechách – 5. 11. 1975 Praha) (R. NOKKALA MILTOVÁ)	4/49
Devadesát let od narození Jiřího Cetla (31. 12. 1925 – 22. 7. 2002) (J. ZOUHAR)	4/50
80. výročí úmrtí prof. Stanislava Součka (H. KLHŮPKOVÁ)	4/52
Prof. PhDr. Bohumír Štědroň, DrSc., (30. 10. 1905, Vyškov – 24. 11. 1982, Brno) (A. ZÁVODSKÝ)	4/53

In memoriam

Zemřel autor Zmizelého zápisníku (J. RAMBOUSEK)	1/57
Prof. MUDr. et MUDr. h. c. Leopold Pospíšil, DrSc. (K. ZEMAN) ...	2–3/109
Vzpomínka na profesora Miroslava Flodra (18. 9. 1929 – 31. 8. 2015) (M. HAVEL)	4/40
Vzpomínka na Prof. Josefa Česku, DrSc. (J. BEDNÁŘIKOVÁ)	4/43
Profesor Jiří Vysloužil zemřel (M. ŠTĚDRŮŇ)	4/45

Panorama knih

Proces fúzí občanských společností v právních, účetních a daňových souvislostech (V. KAJUROVÁ)	1/59
Martin Adam: Presentation Sentences (M. DRÁPELA)	1/60
První české vydání světového bestselleru oceněného Pulitzerovou cenou vychází v Nakladatelství MuniPress (NAMU)	2–3/121
Vychází 3. Svazek Sebraných spisů Jana Fírbase (E. GOLKOVÁ)	2–3/122
Vladimír Spousta: Vizualizace edukologických jevů: pionýrský přístup (A. SEKOT)	2–3/123
Martin Dosedla: Profesní orientace žáků s lehkou mentální retardací (P. HLAĎO)	2–3/124
Ludmila Muchina – Jaroslav Vaculík a kol.: Dějiny Čechů na Ukrajině (K. ŠTĚPÁNEK)	2–3/125
Petr Hrubý a kol: Centrální Českomoravská vrchovina na prahu vrcholného středověku (J. UNGER)	2–3/126
Klára Šedřová: Humor ve škole (P. KNECHT)	4/62
Antonín Přichystal: Lithic Raw Materials in Prehistoric Times of Eastern Central Europe (Z. MĚŘÍNSKÝ – E. ZUMPFE)	4/63
Ivo Pospíšil: Stará literatura východních Slovanů a ruská literatura 18. století (L. PAUČOVÁ)	4/64
Věra Janíková: Mnohojazyčnost a didaktika cizích jazyků (H. ANDRÁŠOVÁ)	4/65

Jiří Havel: Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na 1. stupni základní školy (Z. PETROVÁ)	4/67
Petr Kopečný: Logopedická intervence u osob se zdravotním postižením ve věku mladé dospělosti (M. BARTOŇOVÁ)	4/68
Jana Malecká: Narození, svatba a pohřeb v sunnitském islámu (S. JURČIKOVÁ)	4/69
Petr Macek: More boldly and resolutely for Czech music! (L. SPURNÝ)	4/70
QUO VADIS, EKONOMIE? Johannisová Naďa: Ekologická ekonomie – vybrané kapitoly (M. ČERNÝ)	4/72
Veronika Zahumenská: Právo a environmentální problémy (V. VOMÁČKA)	4/76
Petr Daněk: Geografické myšlení: úvod do teoretických přístupů (T. SIWEK)	4/76
Konflikt kultury s přírodou (J. POLÁČEK)	4/79

Čtvero roční období očima přírodovědce Radoslava Obrtela

Jaro	1/65
Léto	2–3/129
Podzim a zima	4/83

Aktualita

MARTINA TLACHOVÁ: Nakladatelství Masarykovy univerzity vás zve na návštěvu	2–3/141
JANA POKORNÁ: Projekt umožní rozvoj mezinárodní spolupráce historiků matematiky	4/81

Redakci Universitas došlo

1/11, 23, 34, 63
2–3/55, 61, 79, 97, 104, 107, 139
4/17, 26, 44, 47, 54, 80, 82

